

**XIINXALA SIRNA BARNOOTAA MOJULAWAA DIGIRII
BAACHILARII: HAALA AFAAN OROMOOFI OGBARRUU**

LACHIISAA FAYYEERAA

**WARAQAA QORANNOO DIGIRII LAMMAFFAA (MA)
AFAAN OROMOO BARSISUUN GAMISAAN
GUUTTACHUUF DHIHAATE**

**MUUMMEE AFAAN OROMOO, OGBARRUUF
FOOKLOORII**

**KOLLEEJII NAMOOMAA, QO'ANNOO AFAANOTAA,
JOORNAALIZIMIIFI QUUNNAMTII
YUUNIVARSIITII ADDIS ABABAA**

WAXABAJJII 2010/2018

FINFINNEE, OROMIYAA

**XIINXALA SIRNA BARNOOTAA MOJULAWAA
DIGIRII BAACHILARII: HAALA AFAAN OROMOOFI
OGBARRUU**

**LACHIISAA FAYYEERAA
GORSAA: DINQEESSAA DHEERESSAA (PhD)**

**WARAQAA QORANNOO DIGIRII LAMMAFFAA (MA)
AFAAN OROMOO BARSII SUUN GAMISAAN
GUUTTACHUUF DHIHAATE**

**MUUMMEE AFAAN OROMOO, OGBARRUUF
FOOKLOORII
KOLLEEJJII NAMOOMAA, QO'ANNOO AFAANOTAA,
JOORNAALIZIMIIFI QUUNNAMTII
YUUNIVARSIITII ADDIS ABABAA**

WAXABAJJII, 2010/2018

FINFINNEE, OROMIYAA

Yuunivarsiitii Addis Ababaa
Dhaabbata Digirii Duraatiin Booddee

Waraqaan Qorannoo Ulaagaa Digirii Lammaffaa(MA) Afaan Oromoo Barsiisuun
Guuttachuuf Lachiisaa Fayyeeraatiin Mataduree: *Xiinxala Sirna Barnootaa*
Mojulawaa Digirii Baachilarii :Haala Afaan Oromoofi Ogbarruu Jedhu Irratti Qophaa’e
Sadarkaa Ulaagaa Yuunivarsiitiin Kaa’e Guuteera.

Koree qormaataa

Qoraa alaa_____ mallattoo _____ guyyaa_____

Qoraa keessaa_____ mallattoo _____ guyyaa_____

Gorsaa _____mallattoo _____guyyaa_____

Itti gaafatamaa muummee yookaan Qindeessaa sagantaa barnootaa Digirii Lammaffaa (MA)

Axeerara

Kaayyoo goeroon qorannoo kanaa sirni barnootaa mojulawaa DBAO xiinxaluu yemmuu ta'u, warreen gooreen immoo: Barsiisonni muummichaa Kaayyoo haala dhiheenya mojulawaa ammam akka beekan addabaasuun ibsuu, haala qindoomina koorsiiwwanii sakatta'uun hanqina mul'atu agarsiisuu, Malli baruufi barsiisuu mojulichaa ammam gara hojiitti akka hiikamaa jiru xiinxaluun haqinoota mudataniif fala heeruu , Haalli barattootni ittiin madaalaman xiinxaluun rakkoo mudataniif fala heeruufi Sagantaan DBAO ammam akka bu'aaqabeessa ta'e xiinxaluun milkaa'inaafi gufuu adda baasuudha. Qorannoo kana galmaan ga'uuf saxatni itti dhimma bahame sakatta'insaa yemmuu ta'u, ragaaleen kan xiinxalaman mala makaadhaan ibsaman. Kanaaf, qorannoon kun sakatta'insa ibsaa (descriptive survey)ti. Ragaaleen qorannoo kanaa inni jalqabaa, sakatta'insa dookimantii, bargaaffiifi mariigaree xiyyeeffannoo barattootaa, afgaaffii barsiisotaafi qopheessitoota sirna barnootaa irraa kan walitti qabameedha. Inni lammataa immoo, qajeelfamootaafi qorannoowwan dhimma kanarratti hojjataman sakatta'uuni. Malli iddatteessuu miticarraa yemmuu ta'u, akkayyoofi heerumsatti dhimma bahame. Ragaaleen qorannoo kanaa qaaceffaman akka agarsiisanitti: hubannoon barsiisonni sirna mojulawaa irratti qaban walbuusaa ta'uu, duraaduubni koorsii mijataa ta'uu dhabuu, malli baruufi barsiisuu kan barsiisota giddugaleeffatetti caaluu, qormaata walittifufinsa qabu malee madaalliin walitti fufinsa qabu dhabamuu, bilookiin barachuun qabxii barattootaa malee hubannoo cimsuu irratti laafaa ta'uun akka hanqinaatti kan mul'atu yemmuu ta'u, barattootni sirna kana keessatti ofiin barachuuf fedhii qabaachuu, haala walfakkaataan barachuuf haala mijessuu sirni moojulawaa mijaa'ummaa qabaachuudha. Akkasumas, eenyummaa barattootaa cimsuu irratti sagantaan kun qooda qabaachuun akka ciminaatti kan bira ga'ameedha. Hanqinoota heeraman furuuf, leenjiin hubannoo cimsu barsiisotaa kennamuun, ga'umsa barattootni mojularratti qaban safaruuf tooftaan qophaa'uu, bilookiin barsiisuuf haala walfakkaataan meeshaaleen barnootaa qophaa'uufi qindoomina koorsiiwwanii irradeebi'anii sakatta'uun barbaachisaa ta'uun yaada furmaataa heeramedha.

Galata

Duraandursee waaqayyo fayyaa naaf kennee hojii koo akkan sammuu guutuun yaadee hojjadhuuf nagargaare nangalateeffadha. Itti aansuun, hojii qorannoo kanaa keessatti yeroo isaanii naafkennuun kan nagorsan Dr.Dinqeessaa Dheeressaa ulfaadhaan jedhaan. Akkasumas, barsiisonni Muummee Afaan Oromoofi Ogbarruu yuunivarsiitiiwwan qorannoon kun irratti hojjatamee marti deeggarsa naaf gootaniif kabaja guddaan isiniif qaba. Haala walfakkaatuun, barattoota qorannoo kanaaf ragaa naaf kennuun nagargaaraniif galatan qaba. Dhuma irratti, maatii koo karaa kallattiifi alkallattiin nabira dhaabbatan kabaja guddaan isaanii qaba.

Jechoota Jibsoofi Gabaajeewwan

Hiika Jechootaa(jibsoo)

Mojula(module): Qorannoo kana keessatti mojulli yaadrimee lama qaba. Inni jalqabaa, akka meeshaa barnootaa barattootni dhuunfaan ittiin barataniitti tajaajile. Kunis, koorsiiwwan qabiyyeefi kaayyoo isaanii, akkasumas, mala baruufi barsiisuufi madaallii kan ofkeessatti qabatee bu'aa eegamu tokko galmaan ga'udha. Inni lammaffaa, paakeejii ta'ee, koorsiiwwan ga'umsa yaadame galmaan ga'uuf karoorfamaniidha.

Mojulawaa(modularisation): Haala dhiheenya keessaa tokko ta'ee, mojula fayyadamuun barattootni dhuunfaan akka baratan kan taasisuudha.

ECTS (European Credit Accumulation and Trasfer System): Sirna biyya Awurooppaatti tajaajilu ta'ee, yeroo barnootaa barattootni barnootarratti dabarsan kuusuufi daddabarsuuf sirna gargaarudha.

Bilookiin barsiisuu(block teaching): Haala tamsaasa yeroo barnootaa ta'ee, yeroo gabaabaa keessatti koorsiiwwan ga'umsa tokko argamsiisan xumuruuf sirna gargaarudha.

Iyyaafannoo Kal-heddee(continues assessment): Iyyafannoon kal-heddee sadarka barattootaafi haala barachuu barattootaa madaaluuf madaallii taasifamuudha. Innis, dhimma tokko irratti kallattii addaa addaan barattoota madaaluudha.

Gabaajeewwan
Gabaajeewwan Afaan Oromoo

DBAO- Digirii Baachilarii Aartii Afaan Oromoofi Ogbarruu

SBM- Sirna barnootaa Mojulawaa

DHBO-Dhaabbata Barnootaa Olaano

Bh- Barri hinheeramne

Gabaajeewwan Afaan Ingilizii

ECTS- European Credit Accumulation and Trasfer System

EtCTS-Ethiopian Credit Accumulation and Trasfer System

BA- Bachilar of Art

MoE-Ministry of Education

ICDR-Institution of curriculum development and research

HERQA-Higher Education Relevance and Quality Agency

HESC-Higher Education Strategy Center

BAAFATA

QABIYYEEWWAN	FUULA
Axeerara.....	i
Galata.....	ii
Hiika Jechootaa(jibsoo).....	iii
Gabaajeewwan.....	iv
Boqonnaa Tokko : Seensa	1
1.1 Ariirrata Qorannichaa	1
1.2 Ka’umsa Qorannichaa.....	4
1.3 Kaayyoowwan Qorannichaa	6
1.4 Barbaachisummaa Qorannichaa.....	6
1.5 Daangaa Qorannichaa	7
1.6 Hanqina Qorannichaa.....	7
Boqonnaa Lama: Sakatta’a Barruu.....	8
2.1 Sakatta’a Yaadrimeewwan Qorannichaan Dhiheenya Qaban	8
2.1.1 Sirna Barnootaa Mojulaawaa.....	8
2.1.2 Mojulaafi Mojulawaa (module and modularisation)	9
2.1.2.1 Maalummaa Mojulaa.....	9
2.1.2.2 Ciminaafi Hanqina Mojulaa.....	10
2.1.2.3 Amala Bu'uuraa Mojulaa.....	11
2.1.2.4 Fudhatamummaa Mojulaa.....	12
2.1.3 Mojulawaa.....	14
2.1.3.1 Maalummaa Mojulawaa.....	13
2.1.3.2 Barbaachisummaa Mojulawaa.....	14
2.1.3.3 Bifa Mojulawaa.....	15
2.1.3.3.1 Mojulawaa Ibsamaa.....	15
2.1.3.3.2 Mojulawaa Bu'uuraa.....	16
2.1.3.3.3 Mojulawaa Duudhawaa.....	16
2.1.3.4 Caasaa Mojulaawaa.....	17

2.1.3.4.1 Caasaa Dirqamsiisaa.....	17
2.1.3.4.2 Caasaa Ijoofi Filataman.....	17
2.1.3.4.3 Caasaa Dhimma Ijoo irratti Xiyyeeffatu.....	18
2.1.3.5 Gufuuwwan Mojulawaa Keessatti Uumaman To'achuu.....	19
2.1.4 Bilookiin Barsiisuufi ECTS	21
2.1.4.1 Bilookiin Barsiisuu.....	20
2.1.4.2 Maalummaa ECTS.....	21
2.1.4.3 Kaayyoo ECTS.....	22
2.1.4.4 Amala Addaa ECTS.....	22
2.1.5 Tooftaalee Baruufti barsiisuu	24
2.1.5.1 Haala Dhiheenya Barsiisota Giddugaleeffate.....	23
2.1.5.2 Haala Dhiheenya Barattoota Giddugaleeffate.....	26
2.1.6 Madaalliifi Iyyaafannoo Daree keessaa	31
2.1.6.1 Garaagarummaa Madaalliifi Iyyaafannoo.....	30
2.1.6.2 Iyyaafannoo.....	31
2.1.6.3 Akaakuu Iyyaafannoo.....	32
2.1.6.3.1 Iyyaafannoo Barachuu.....	33
2.1.6.3.2 Iyyaafannoo Barachuuf Taasifamu.....	35
2.1.6.3.3 Iyyaafannoo Barattoota Ofdandeessisu.....	37
2.1.7 Iyyaafannoo kal-heddee(Continoues assessment)	39
2.1.7.1 Qajeelfama Ijoo Iyyaafannoo Kal-heddee.....	41
2.1.7.2 Haxoota Iyyaafannoo Kal-heddee.....	42
2.2 Sakatta'a Qorannoowwan Walfakkii	43
Boqonnaa Sadii: Mala Qorannoo	45
3.1 Saxaxa Qorannichaa.....	45
3.2 Madda Ragaalee	45
3.3 Maashaalee Funaansa Ragaalee	45
3.3. 1 Bargaaffii	45
3.3.2 Marii Garee Xiyyeeffannoo	46

3.3.3 Afgaaffii	46
3.3.4 Sakatta'a Dookimantii.....	47
3.4 Mala Iddatteessuu	47
3.5 Haala Qindoomina Ragaalee	48
3.6 Mala Qaaccessa Ragaalee	48
Boqonnaa Afur: Qaaccessa Ragaalee.....	49
4.1 Barsiisonni Kaayyoo Sirna Mojulawaa Akkamitti Beeku?	49
4.2 Xiinxala Qindoomina koorsii.....	53
4.2.1 Xiinxala Duraaduuba Koorsii	53
4.2.2 Xiinxala Hariiroo Kaayyoofi Qabiyyee	62
4.3 Xiinxala Mala Baruufi Barsiisuu	68
4.4 Xiinxala Mala Madaallii *	75
4.5 Xiinxala haala galma ga'insa Sagantaa (DBAO).....	80
Boqonnaa Shan: Cuunfaa, Guduunfaafi Yaboo	84
5.1 Cuunfaa Qorannichaa.....	84
5.2 Guduunfaa Qorannichaa	86
5.3 Yaboo	87
Wabiilee	89
Dabalee A	i
Dabalee B	iv
Dabalee C	vi
Dabalee D	x

Gabateewwan

Maqaa Gabatee

Fuula

Gabatee 1: Xiinxala Qindoomina Koorsii.....	53
Gabatee 2: xiinxala mala baruufi barsiisuu.....	68
Gabatee 3 Xiinxala bargaaffii bu’aqabeessummaa madaallii.....	74
Gabatee 4: Xiinxala milkaa’ina sagantaa Barnootaa.....	79

Boqonnaa Tokko : Seensa

1.1 Ariirrata Qorannichaa

Mojulaafi mojulawaan barachuun mala baruufi barsiisuu biyyoota hedduu keessatti hojiirra oolaa tureefi ammas hojiirra oolaa jiruudha. Fakkeenyaaf, biyyootni akka Ameerikaa, Biriteniifi Awustiraaliyaa akaakuu barnoota maraaf dhimma itti bahaa jiru. Ameerikaa keessatti kaayyoon sirna barnootaa mojulawaa dhaabbilee barnootaa gidduutti waaltina uumuun, waldorgommiin immoo gama qulqullinaafi hawwatummaan akka jiraatu taasiseera. Akkasumas, barnoota ogummaafi leenjii keessatti bal'inaan itti fayyadamaniiru (Theodossin,1986). Kanarraa kan hubatamu, sirni mojulawaa kun barnootaafi hojii walitti hidhuufi qulqullina barnootaa dhaabbilee barnootaa irraa eegamu mirkaneessuun hojiin baruufi barsiisuu akka adeemsifamu taasisuu isaati.

Kanamalees, akka Vidal Rodeiro and Rital Radas (2011) ibsanitti, tarsiimoo madaallii keessatti iyyaafannoo yeroo gabaabaa fayyadamuun barsiisota biratti bakka guddaa kan argateedha. Kunis, barsiisonni yaaddeebiifi iyyaafannoo walitti fufinsa qabu taasisuun hamilee barattootaa jajjabeessuufi hanqinoota mul'ataniif furmaata laachuuf gargaareera. Haala walfakkaatuun, biyya Biriten keessattis barnoota ogummaafi leenjiiwwan addaa addaa keessatti dhimma itti bahaa jiru. Kun immoo walitti hidhaminsi dhaabbilee barnootaafi hojii gidduutti akka uumamuuf fayyadeera.

Akka Moges (2015) Farooq (1997) wabeeffachuun barreessetti, mojulaawaan mala baruufi barsiisuu keessaa tokko ta'ee, sirna barnootaa ga'umsaafi bakkaa bakkatti sosocho'uu barattootaa fooyyessudha. Kana jechuun koorsiiwwan akkaataa isaan ga'umsa mirkaneessuu danda'anitti qindeessuun kan barattootaaf dhiheessuufi bifa walfakkaataan barsiisuun waaltina uuma. Kun immoo, dhaabbilee addaa addaa keessatti barattootni bakkaa bakkatti sosocho'uun akka barataniif haala mijeessuudha. Akkasumas, barattootaaf xiyyeeffannoo kan kennuudha. Bu'uuruma kanaanis, akka biyya keenyaattis hojiirra oolaa kan jiruufi imaammata barnootaa biyya kanaa waliin hariiroo niqabaata.

The current educational policy of our country is more concentrated on generic for skills' life skills like cooperation, communication, problem solving and the community to whom the policy is designed for is generally in need of professionals with qualified specializations. Education is being directed to have direct relation with the world of work. (Harmonized curriculum, 2013:5)

Haaluma waraabbii kanarraa hubatamuun, kaayyoon imaammata barnootaa Itoophiyaa barattootni dandeettii bu’uura jireenyaa: akka gamtaan hojjachuu, waliigaltee taasisuu, rakkoo ofiif furmaata barbaaduufi hawaasa keessaa bahan ogummaa argataniin gargaaruu mirkaneessuudha. Abebaw (2015) akka ibsetti, kaayyoo kana galmaan ga’uuf Itoophiyaan bara 2012 irraa eegalee sirna barnootaa mojuulawaa ECTS’n yeroon barnootaa lakkaa’amu hojiirra oolchite. Amala SBM keessaa keessaa tokko immoo ECTS dha. Itti dabaluuinis waa’ee ECTS yoo ibsu,

International experiences and national contexts were taken into consideration when adopting the newly introduced Ethiopian Credit Accumulation and Transfer System. This learner-centered credit system includes contact hours (e.g. lectures and seminars), and time spent on independent study (e.g. doing assignments and preparing for exams) and workplace learning and training. This system is far better than the previous contact hour-based credit system as it provides a better way of quantifying the learning achievements. (Abebaw, 2015:5)

Akka yaada kanarraa hubatamutti, Itoophiyaan sirna kuufama yeroo barnootaafi daddarbaa ta’e(ECTS) kan hojiitti hiikte muuxannoo akka addunyaatti jiruufi haala qabatamaa biyya keessa jiru hubachuun fooyya’insa fiduufi. Kunis, yeroo barnootaa sa’aatii kenninsa barnootaa barsiisotaa irratti hundaa’e fooyyessuun haala dhiheenya barattoota giddugaleeffateen sa’aatii barattootni barnoota tokkorratti dabarsan mara lakkaa’uun, bu’aa barnootarraa argame safaruuf mijataa ta’uudha. Kunis, yeroo itti dareetti baratan, hojii dhuunfaafi garee hojjatan, qormaata itti fudhataniifi hojii dirree itti dalagan mara dabalata. Tooftaan ittiin safaramus mala lakkoofsa ‘ECTS’ kan ta’eedha. Akka dhaabbilee Barnoota Olaanaa biyya Itoophiyaatti ‘EtCTS’ jedhamuun akka madaqfamutu murteeffame (MoE, 2012). Haata’umalee, maqaarraa kan hafe haalli qabatamaan biyya keenyaa sakatta’amuun gaaffii guddaadha.

Akka ECTS Users’Guide (2015) jedhutti, ECTS’n barnoota sadarkaa olaano keessatti karaalee sadiin kaayyoo isaanii deeggara. Kunis, muuxannoofi barnoota barattootni dursa barataniif beekamtii kennuun akka isaan barnoota isaanii xumuraniifi umurii guutuu baratan gargaara. Inni biraa immoo, sagantaa barnootaafi fedhii hawaasaa walitti fiduun hariiroo qaamolee dhimmi ilaallatu (stakeholders) uumuufi sadaffaan barattootni bakkaa bakkatti socho’uun akka baratan mijeessuun biyyootaafi dhaabbilee jidduutti hariiroo cimsuudha.

Sirna kana hojiirra oolchuuf biyyi keenya labsii DHBO bara 2003 baheen Ejensiwwan HERQAfi HESC akka hundeeffaman ta’e (FDRE, 2003). Ittigaafatamummaan isaaniis, dhaabbilee barnootaa keessatti waaltinaafi qulqullina barnootaa dhugoomsuudha. Haala

kanaan, HERQA qulqullina barnootaa dhugoomsuuf, sagantaa kana madaaluun leenjiifi leecalloo barbaachisu adda baasuun humna raawwachiisummaan dhaabbilee akka cimu taasisuufi to'achuudha. Gama biraan, HESC immoo dhimmoota akka sirnaa (system)fi dhaabbileetti bu'aqabeessummaa sirna barnoota kanaa murteessan irratti qorachuun kallattii gara fuulduraa kaa'uudha (FDRE, 2009). Ittigaafatamummaan dhaabbilee kanneenis qulqullina sagantaa barnootafi waaltina sirna barnootaa fooyyessuudha. Bu'uuruma kanaan dhaabbileen barnoota olaano Itoophiyaa akka waliigalaatti, SBMfi EtCTS hojiirra oolchaa jiru. Muummeen Afaan Oromoofi ogbarruus qaama hojiirra oolchaa jiru keessaa isa tokkoodha.

Sirni barnootaa Afaan Oromoo sadarkaa kanatti ce'uun dura sirna barnootaa addaa addaatti fayyadamaa tureera. Afaan Oromoo afaan sadarkaa digiriin barnoonni haadhoon (major courses) ittiin kennamu ta'ee kan eegale Yuunivarsiitii Haramayaafi Jimmaatti. Sagantaa barnoota aanteen immoo bara 1994 eegale. Taarikuu and et.al., (2013: 116) yoo ibsan, "In the history of Afan Oromo, it was in 2006 that for the first time students graduated in Bachelor of Education in Afan Oromo teaching." Kanarraa kan hubannu, yuunivarsiitotni kunneen sagantaa B.Ed Afaan Oromoon banuun isaan jalqabaa ta'uudha. Haata'umalee, sadarkaa barnoota aanteen (minor course) Yuunivarsiitii Finfinnee keessatti A.L.I bara 1987 irraa kaasee, akkasumas bara 1999 irraa eegalee immoo barnoota haadhoon akka muummeetti sagantaa B.Ed kennamaa ture. Kun kan agarsiisu, waggoota digdamii lamaa oliif yuunivarsiitota kana keessatti afaan qorannoo ta'uudha. Kunis, bara 2003-2008 Sagantaa B.Ed, haadhoofi aanteen waggaa shaniif ogeessota baruufi barsiisuu irratti oomishaa ture.

Haata'umalee, ogummaa kanaan qofa tajaajila barbaadamu kennuun hindanda'amne (Harmonized curriculum,2013). Kana jechuun fedhii Afaan Oromoon tajaajiluufi tajaajilamuu akka biyyaafi naannootti mul'ate waliin deemsisuufis sirni barnootaa Afaan Oromoofi ogbarruun jijjiirameera. Haala kanaan, bara 2009-2011 Sagantaa B.A ta'ee, sirna barnootaa haala dhiheenya Liinariin(simisteeraan) barsiifamuun adeemsifamaa ture. Bara 2012 immoo sirni barnootaa haala dhiheenya mojulawaa haala walfakkaataan (harmonized) kennamuuf bara 2013 haareffame.

Kaayyoon sagantaa barnoota DBAO humna namaa Afaan Oromoon baratee guddisuun hojii barsiisummaan alatti seektara mootummaafi mitimootummaa addaa addaa keessatti ogeessota hojjatan horachuu, sadarkaan itti fayyadaminsa Afaan Oromoo akka biyyaatti

dabale (tajaajila waliigaltee bal'aa) fedhii guutuu danda'u kennuu, hanqina beekumsaa barattoota barnoota Afaan Oromoon baratan irratti mul'atu hambisuufi sirna barnootaa qorannoo haaraan argaman (mojulawaa) hojiirra oolchuudha. Innis, barnoonni jireenya hawaasummaa keessatti haala qabatamaa giddugaleessa godhachuun fooyya'insa hawaasaa fiduudha.

Sirni barnootaa mojulawaa kun jijjiiramoota gama garaagaraan fiduuf kaayyeffatee dhihaate. Inni jalqabaa, xiyyeeffannoo barsiisotarraa gara barattootaatti yemmuu ta'u, innis kallattii tooftaa baruufi barsiisuufi yeroo barnootaa lakkaa'uu irrattidha. Tooftaa baruufi barsiisuu, kan barsisaan olaantummaa fudhatee hojii baruufi barsiisuu gaggeessu, irraa gara barattootni ofumaa dhama'anii akka barataniif gargaarutti jijjiireera. Karaa sa'aatii barnootaa lakkaa'uutiin, yeroo barsiisonni barsiisan qofaa osoo hintaane, hojii baruufi barsiisuu irratti yeroo barattootni dabarsanis akka lakkaa'amu ta'eera. Haala kanaan, yeroon isaan baruufi barsiisuu, hojii dareen alaa akka: abbaltii, piroojeektii, poortifooliyoo, qo'annoo dhuunfaafi daawwii dirree gaggeessan akka lakkaa'amu taasisameera. Akkasumas, barattootni saffisa mataa isaaniin akka baratan kan taasisuudha. Kallattii madaalliin sadarkaa barattootaa adda baasurraa gara barachuu barattootaa madaaluuf gargaarutti ceesisuudha. Madaalliin sagantaan qormaata giddugaleessaafi xumuraan kennamu gara madaallii walittifufinsa qabuutti jijjiirameera. Inni lammaffaan, koorsotni akkaataa ciminaafi bal'ina isaaniitti gooroowwan addaa addaan faffaca'anii kaayyoon kan madaalamaa turan, amma gara mojulaatti dhufuun ga'umsa tokko akkaataa argamsiisuu danda'anitti hidhamanii jiru. Inni sadaffaan immoo, barnootaafi hojii walitti hidhuudha (MoE, 2012). Kanaaf, kaayyoon qorannoo kanaas qabatamaan sirna barnootaa mojulawaa Digirii Baachilarii Aartii Afaan Oromoofi Ogbarruu xiinxaluudha.

1.2 Ka'umsa Qorannichaa

Sirni barnootaa biyya tokkoo haala dinagdee, hawaasummaafi siyaasaa biyyittii giddugaleeffachuun humna nama baratee ga'umsa qabu horachuun rakkoo hawaasaa kallattii kanneeniin mul'atan furuudha. Sirni barnootaa mojulaawaa amma biyyi keenya fayyadamaa jirtus, humna nama baratee horachuu qofa osoo hintaane, qulqullina barnootaa dhugoomsuufi hawaasicha ittiin mil'achuufi. Sirni barnootaa digirii baachilarii Aartii Afaan Oromoofi Ogbarruus kaayyoodhuma kana qaba. Haata'umalee, sirna barnootaa kana keessatti duraaduubni koorsiiwwanii, qabiyyeefi kaayyoowwan koorsiiwwanii, malli baruufi barsiisuufi tooftaan madaallii mojula koorsiiwwanii keessatti kaa'amee jiru irratti komii

barattootaafi barsiisotaa qorataan muuxannoo isaan qubaqabaachuun ka'umsa qorannoo kanaati.

Gama barsiisotaan haala dhiheenyaafi mala baruufi barsiisuu, ga'umsa barattootaa, haala qaqqababummaa(accessible) meeshaalee barnootaafi mijaa'ina haala naannoo barnootaa waliin walqabata. Kunis, gama baruufi barsiisuun haala dhiheenya barattoota giddugaleeffateefi bilookiin barsiisuu gidduutti waliin adeemsisuu dadhabuun nimul'ata. Haalli dhiheenya barattoota giddugaleeffate barattootaaf carraa hirmaannaa kennuun ofii isaanii dhama'anii akka hojjatan kan taasisuudha. Barsiisonni immoo kallattii hojii agarsiisuun deeggarsa barbaachisu kennuutu irraa eegama. Ga'een barattootaa immoo deeggarsa argatan fayyadamuun dhuunfaafi gareen hojii isaanii dhiheessaan, gabaasaan, hojii piroojeektiin(hojiiqabatamaan) akka qopheessan taasifama. Faallaa kanaa malli tamsaasa yeroo barnootaa bilookii turtii torbee muraasaa yookiin ji'a tokkoo keessatti koorsii xumuruudha. Kanaaf, kaayyoo koorsii qabatamaan mala baruufi barsiisuu keessatti karoorfame agarsiisuuf waan rakkisuuf barsiisonni nikomatu.

Akkasumas, madaalliin walittifufinsa qabuufi bilookiin barsiisuunis wal wajjin mijaa'uu dhabuun nikomatama. Madaallii walitti fufaan qabiyyeen barnootaa baratame kallattii addaa addaan barattootni ammam akka adda baafatan kan agarsiisuudha. Akaakuun madaallii kanaa immoo yeroo gahaa barbaada. Akkasumas, bakki barattootni karaa garaagaraa itti madaalamaniifi meeshaaleen barnootaa itti gargaaraman barbaachisaadha. Kanaaf, bilookiin yeroo gabaabaa barsiisuufi madaallii yeroo dheeraa barbaadu si'a tokko fayyadamuun waldhiita. Kanaaf, kunis komii barsiisotaati.

Qindoomina koorsii ilaalchisee duraaduubni ittiin dhihaate sadarkaa barattootaa waliin walsimuu dhabuunis nimul'ta. Kana jechuun, barattootni waggaa tokkoffaa hanga waggaa sadaffaatti kan dandeettii isaanii waliin walsimu ta'uu dhabuun kaayyoo koorsii akka galmaan hingenye taasisa. Hariiroon qabiyyeefi kaayyoo koorsiiwwanii walsimachuu dhabuunis waanta karoorfame hojiitti hiikuuf barsiisota nidanqa.

Barattootni hojii barsiisotaan kenname akkaataa yaadametti hojjachuuf nibaqatu. Kana jechuun yeroon barnootaa dareen alaa seeraan kan itti hinfayyadamneefi hojiilee daree keessaafi dareen alaa qulqullina barbaadameen hojjatanii kan hindhiheessine ta'uutu mul'ata. Akkasumas, barattootni yeroo kennameef keessatti hojii isaanii hindhiheessan.

Barattootni immoo gama isaaniin, hojiin barsiisotaan itti kennamu ulfaataafi meeshaaleen barnootaa kan hinqixoofta waan ta'eef rakkisaa ta'uu nikomatu. Kana jechuun, hojiin barsiisotaan itti kennamu kan dandeettii isaanii oliifi barsiisonni akka isaan irratti dhiibbaa uumaniitti ilaalu. Qorataanis, hojii baruufi barsiisuu waggaa lama raawwate keessatti rakkoowwan kunneen mul'achuu isaanii waan adda baafateef, sirna barnootaa kana xiinxaluuf ka'umsa taasifate. Kanaaf, xiyyeeffannoon qorannoo kanaa sirna barnootaa mojjulawaa Digirii Baachilarii Artii Afaan Oromoofi Ogbarruu xiinxaluudha. Qorannoo kanaanis gaaffileen armaan gadii deebii argachuu danda'u:

1. Barsiisotni Kaayyoo sirna barnootaa mojjulawaa nibeekuu ?
2. Koorsiiwwan duraaduuba mijataan qindeeffamaniiruu?
3. Kaayyoofi qabiyyeewwan koorsiiwwanii hariiroo waliin qabuu?
4. Malli baruufi barsiisuu mojjulicha keessatti karoorfame gara hojiitti nihiikameeraa?
5. Haalli madaallii karoorfame barattoota adda baasuun agarsiisaa?
6. Kaayyoon Sagantaa DBAO milkaa'aadhaa?

1.3 Kaayyoowwan Qorannichaa

Kaayyoo gooroon qorannoo kanaa sirna barnootaa mojjulawaa Digirii Baachilarii Artii Afaan Oromoofi Ogbarruu xiinxaluu yemmuu ta'u, kaayyoowwan gooreen:

1. Barsiisonni muummichaa Kaayyoo SBM akka beekan adda baasuun agarsiisuu;
2. Haala Duraaduuba koorsiiwwanii sakatta'uun kan caala mijatu heeruu
3. Kaayyoofi qabiyyeewwan koorsiiwwanii hariiroo isaan waliin qaban sakatta'uun hanqinoota mul'atan agarsiisuu
4. Malli baruufi barsiisuu mojjulichaa gara hojiitti hiikamaa jiraachuu xiinxaluun hanqinoota mul'ataniif fala heeruu
5. Haala barattootni ittiin madaalamaa jiran xiinxaluun rakkoo mul'ataniif fala kaa'uu
6. Sagantaa digirii baachilarii Aartii Afaan Oromoofi Ogbarruu xiinxaluun milkaa'inaafi gufuuwwan mul'atan agarsiisuu

1.4 Barbaachisummaa Qorannichaa

Sirni barnootaa mojjulaawaa erga hojiiarra oolee waggaa afurii oliif turullee, hanga ammaatti akka Muummeewwan Afaan Oromoofi ogbaruutti rakkoo baruufi barsiisuu keessatti isaan mudatan adda baasuun kallattii hojii gara fuulduraa qorannoon agarsiise hinjiru. Kanaaf, qorannoon kun gama sirna barnootaa mojjulawaan qaawwa barattootaafi barsiisota

muummichaa gama baruufi barsiisuun, qindoomina koorsiifi madaalliin mudatan ibsuufi kallattii gara fuula duraa agarsiisuuf nigargaara.

1.5 Daangaa Qorannichaa

Qorannoon kun qabiyyeefi bakkaan daangeffameera. Qabiyyeen isaa sirni barnootaa mojulawaa Digirii Baachilarii Aartii Afaan Oromoofi Ogbarruu bara 2013 haareffame xiinxaluu irratti xiyyeeffata. Kunis, gama kaayyoo sirnichaana, mala baruufi barsiisuu, madaallii, qindoomina koorsiifi milkaa'ina sagantichaa irratti xiyyeeffate. Bakkaan immoo yuunivarsiitota Muummeewwan Afaan Oromoo keessatti argaman keessaa sadii: Yuunivarsiitii Finfinnee, Amboofi Bulee Horaa irratti xiyyeeffata.

1.6 Hanqina Qorannichaa

Hojii qorannoo kana keessatti hanqinoonni mul'atan keessaa tokko qorannoon kun SBM gama akkaadaamiin qofa sakatta'uudha. Kana jechuun waantonni sirna barnootaa kana irratti dhiibbaa uuman kanneen akkaadaamiin alaas ni jiraatu. Akkasumas, qorannoo kana sooftiweerii SPSS osoo ilaalamee caalatti garaagarummaa koorniyaa, filannoo nama dhuunfaa (individual score)fi jijjiiramoota yuunivarsiitota gidduu jiru adda baasa ture. Haata'umalee, dhibbeentaan yookiin ibsaa salphaa (simple description) qofaan sirnicha xiinxaluu irratti murtaawuun hanqina qorannoo kanaati. Karaa biraa, muuxannoowwan biyyootni Afrikaa mojulawaa irratti qaban adda baasuuf amma qorataan sakatta'etti argachuu dhabuun hanqina biraati. Kanaaf, kanuma biyyoota Awurooppaa, Ameerikaafi Awustiraaliyaa fayyadamuun sakatta'ame.

Boqonnaa Lama: Sakatta'a Barruu

Kutaa kana keessatti matadureewwan qorannicha waliin hidhata qabaniifi qorannoowwan mataduree kana waliin hariiroo qabantu sakatta'ame. Sakatta'a yaadrimeewwan qorannoo kanaan dhiheenya qaban keessatti mojulaafi mojulawaa, mala baruufi barsiisuufi madaallii gadifageenyaan xiinxalamee jira. Keessumaa yaadrimeen mojulaafi mojulawaa adda baafamanii ibsamaniiru. Malli baruufi barsiisuufi tooftaan madaallii addaa addaas akkasuma gadifageenyaan ibsamee jira.

2.1 Sakatta'a Yaadrimeewwan Qorannichaan dhiheenya qaban

Mataduree kana jalatti yaadoleen qorattootaafi barreessitootaa sirna barnoota mojulawaa, caasaafi bifa mojulawaa biyyoota addaa addaa, mala baruufi barsiisuu, mala madaallii garaagaraatu sakatta'ame. Keessumaayyuu yaadrimeewwan madaalliifi iyyaafannoo gidduu jiru adda baasuufi akaakuu iyyaafannoo addaa addaa ibsuuf bal'inaan dhihaateera.

2.1.1 Sirna barnoota mojulawaa

Sirni barnootaa bu'aa barnootaa biyya tokkoo irratti dhiibbaa niqabaata. Kanaaf, biyya tokko keessatti yeroo gara yerootti nijjiirama. Akka biyya keenyaattis sirni barnootaa yeroo kana itti gargaaramaa jirru sirna barnootaa mojulaawaadha. Akka Gizat (2014:50) UNESCO(1985)wabeeffachuun maalummaa sirna barnootaa mojulawaa ibsutti, *“Organization of the curriculum or of instructional courses in self- contained units („modules□) designed for management by the learner”* jedha. Qindoomina sirna barnootaa yookiin koorsii barsiifamuu kan bifa mojulaan qophaa'ee barattootni dhuunfaan ga'umsa irraa argataniifi barattootumaan to'atamuudha. Kanaaf, sirni barnootaa mojulawaa jechuun akka maqaa isaa irraa hubatamutti kan mojulaan qindaa'ee ga'umsa karoorfame barattoota gonfachiisudha.. Haala kanaan, SBM irra caala barattootni waanta baratan irratti ofumaa ittigaafatamummaa akka fudhatan taasisa. Fayidaan isaas, barattootni barnoota isaanii ittigammadanii akka barataniifi ga'umsa akka argatan gargaara. Akkasumas, barattootni bakkaa bakkatti socho'uufi dhuunfaan akka barataniif jajjabeessa. Inni biraa, ga'umsa barbaadamu argamsiisuu irratti xiyyeeffata. Birhanu (barri hin heeramne) amaloota SBM haala dhiheenya biraa irraa adda taasisu ibseera. Isaanis: iftoomina qabaachuu, ga'umsa irratti xiyyeeffachuu, dhuunfaan baratamuu, walhammataa, hirmaannaa barattootaa cimsuu, lakkoofsa kuufama yeroo barnootaafi daddarbaa ta'e qabaachuu(ECTS), mala baruufi barsiisuufi tooftaa madaallii garaagaraa fayyadamuu fa'i.

2.1.2 Mojulaafi Mojulawaa (module and modularisation)

2.1.2.1 Maalummaa Mojulaa

Theodossin (1981) maalummaa mojulaa yemmuu ibsu, mojulli ga'umsa murtaawaa ittifufsiisuuf muuxannoo barachuu tuuta koorsiiwwanii ofkeessatti qabatu ta'ee, sagantaa tokko galmaan ga'uuf koorsiiwwan gareetti qoodamanii lakkoofsaan dhihaataniidha. Mojulli tuuta koorsiiwwan sagantaa tokko keessatti ga'umsa yaadame argamsiisuuf kennamaniidha. Innis, paakeejii mala baruufi barsiisuu barattootni ofiif baratan ta'ee, kan barattootni kaayyoo eegamu bira ga'uuf, dandeettiifi beekumsa argataniin ga'umsa isaanirraa eegamu ittiin gonfataniidha. Akkasumas, Paarek and Rao (1981) akka ibsanitti, mojulli matadureewwan haalaan ibsamaniifi baruufi barsiisuuf mijatan itti qindeeffamaniidha. Kunis, qabiyyeewwan baratamaniifi haalli ittiin madaalaman adda baheetu dhihaata jechuudha.

Haala walfakkaatuun, yuunivarsiitiin Istelenboschi mata duree “ Modularisation of post graduate programmes” jedhu keessatti yemmuu ibsu,

A module is a coherent configuration of subject contents and skills grouped together on academic grounds. A module has a subject-content identity distinguishing it from the other modules in the programme of which it forms part. A credit weight is allocated to the module. It is an expression of the total learning and teaching activities required to achieve the outcomes of the relevant module (Stellenbosch university, 2004:2).

Akka waraabbii kanarraa hubatamutti, mojulli bu'ura akkaadaamiin qabiyyeefi dandeettiin gosa barnootaa akka walitti dhiheenya isaaniin gareeffamanii ga'umsa bu'uuraa tokko fidaniidha. Mojulli kunis qabiyyee barnoota sagantaa sanaa isa kan biraa irraa ittiin adda bahu qaba. Yeroon barnootaas mojulicha keessatti niqoodama. Kunis, ibsa yeroo koorsichi itti baratamuufi barsiifamu ta'ee, ga'umsi mojulicha keessatti kaa'ame kan itti galma ga'udha. Yaada kanaraa kan hubatamu, mojula keessatti waanta baratamu, yeroo itti baratamu, bu'aa barnooticharraa eegamuufi akkaataa itti baratamu ofkeessaa qabaachuudha. Kun immoo ruqoota mojula tokkooti.

Akka Yared (2015) Luckett (1997) wabeeffachuun barreessetti, Mojulli walitti hidhaminsa kan qabuufi dhuunfaan baratamu ta'ee, bu'aa barnoota tokkoo yaadame argamsiisuufi madaaluuf kan mijatuudha. Akka yaada kanarraa hubatamutti, mojulli ga'umsa koorsotni mojulichaa argamsiisan kan ofkeessaa qabu ta'ee, bifa walitti hidhaminsa qabuun bu'aan barnootichaa irraa eegamus madaaluuf gargaara.

Mojulli yoo xiqqaate qaamolee gurguddoo sadii qabaachuu qaba. Akka Nursery School Socrates(2013) jedhutti , mojulli tokko galtee mojulaa(input), handhuura mojulaa(module core)fi bu'aa mojulaa(output) qabaachuu qaba. Galteen mojulaa maqaa, lakkoofsa addaa koorsiifi mojulaa, koorsiwwan dursituu, akaakuu mojulaafi fudhatamummaa(validity) mojulaa niqabaata. Handhuurri mojulaa immoo, waa'ee qabiyyee baratamuuf yaadameefi kaayyoo eegamu, dandeettiifi beekumsa barattootarraa eegamu, tarreeffama qabiyyeefi mala baruufi barsiisuu eerameedha. Qaamni sadaffaan, bu'aa yookiin madaalliidha. Inni kunis, tooftaa madaalliifi ulaagaa madaalii barnootichaa guutuu taasisuu danda'an ofkeessaa qaba.

2.1.2.2 Ciminaafi Hanqina mojulaa

Hojiin kamuu ciminaafi hanqina mataa isaa qabaachuu danda'a. Sirna mojulawaa keessatti ciminoonniifi hanqinoonni akka waliigalaatti mul'atan nijiraatu. Moges (2015) Hayward and McNicholl,(2007) wabeeffachuu akka kaa'etti mojulli cimina armaan gadii qaba.

- Jijjiiramaa (flexibility)dha.
- Akka dhuunfaatti akka baratan taasisa
- Hariiroo barattootaafi barsiisotaa cimsa
- Addaan qoqqoodinsa madaalliifi barnootaa hambisa
- Barattootni carraa deebi'anii kormaata fudhachuu akka argatan taasisa
- Qoruurra barsiisuuf irracaala xiyyeeffannoo kenna
- Yeroo qophii bal'aa barsiisotaaf kenna
- Yeroon qormaataa gabaabaa akka ta'u taasisa
- Yeroo yeroon yaaddeebiin akka kennamu taasisa

Gama biraatiin, akkuma fayidaa qabu koorsiin mojulii kennamu miidhaa mataa isaa niqabaata. Akka Vidal Rodeiro and Rita Nadas mata duree “ Effects of modularisation”(barri hinheeramne) jedhu keessatti adda baasanitti hanqina armaan gadii qabaachuu mala:

- Addaan qoqqoodanii barsiisuuf ulfaataadha. Walitti hidhaminsi mala barsiisuu/barachuufi madaalii taasifamu hanqina qaba
- Beekumsa barnootichaa gadifageenyaan akka hubatan hintaasiu; hubannoo cimaan hinargamu
- Walitti hidhatinsaafi dagaagina koorsii kennamuu nimiidha.
- Yeroon madaalliifi barnootaa walirra bu'uun dhiibbaa fida

- Yeroon kennamu gabaabbachuun barsiisonni qabxiilee ijoo mara akka hinbarsiisne taasisa
- Barattootni osoo qophii gahaa hintaasisiin qormaatni itti dhufa; kaayyoo gooreef malee gooroo akka xiyyeeffannoo hinkennine taasisa
- Haalli barattootni qormaatarra deebi'anii taa'an to'atamuu yoo hafe, qabeenyaafi yeroo qisaasessa.

Gufuwwan mojulawaa hojiitti hiikuu irratti dhiibbaa fidan Mogos (2015) UNESCO (1985) wabeeffachuun akka ibsetti, kallattii sadiin kaa'a. Inni jalqabaa dhaabbilee barnootaa keessatti yemmuu ta'u; innis, hanqina yeroo, malli baruufi barsiisuu barame dhiibbaa irratti uumuu, hanqina leecalloofi rakkoo kutannoon hojiitti jijjiiruu dhabuuti. Inni lammataa, sirna barnootaa keessatti kan uumamu yemmuu ta'u, walirra bu'uu sirna barnootaa, sirna qormaataa hindeeggaramneefi hanqinni baajataa isaan ijoodha. Gufuun sadaffaan, gama hawaasaan kan uumamuudha. Innis karaa maatiifi hawaasaan deeggarsa barbaachisu dhabuudha. Akka yaada kanarraa hubatamutti, sirna barnootaa tokko hojiitti hiikuuf qaamoleen hawaasaa dhaabbilee barnootaa keessaafi alaa irraa deeggarsi addaa addaa barbaachisaadha. Kunis, deeggarsa maallaqaa, humnaafi ogummaa fa'i. Kana malees, sirna qoratamee dhufe tokko kutannoon hojiitti hikuunis barbaachisaadha. Yoo kana hintaane sirni sun galma ga'uu hindanda'u.

Dabalataanis, sirni mojulawaa fedhii barattootni yeroo ammaa kana qaban guutuu yaalus rakkoowwan gama koorsii bilookiifi hanqina meeshaaleefi haala naannoon barsiisonniifi barattootni fedhii dhabuun nimul'ata. Akkasumas, hubannoon barsiisonni qaban gadaanaa kan ta'eedha.(Grant, 2001)

2.1.2.3 Amala Bu'uura Mojulaa

Mojulli tuuta koorsiiwwan ga'umsa tokko mirkaneessaniiti. Dhuunfaan kan baratamuudha. Dabalataan, Gizat (2014) mojulli amala armaan gadii ofkeessaa qabaachuu isaa tarreessa. Isaanis:

- Bu'uurumaan Kan dhuunfaati: kaayyoo kaa'ame akka bira ga'aniif barattootni dhuunfaa isaaniin baratu. Mojulichi garuu haala waaltawaa ta'een kan qophaa'ee dhihaatudha.
- Dhuunfaan barachuudha. Barattootni martuu saffisa mataa isaaniin baratu. Duraaduuba koorsii kaa'ameen akkaataa fedhiifi saffisa isaaniitti baratu
- Garaagarummaa nama dhuunfaa gidduu jiruuf xiyyeeffannoo kenna.

- Kaayyoo barnootichaa kan ibsuudha
- Walitti dhufeenya beekumsa caasawaa, tartiibawaafi mijaawaa qabaachuu
- Karaafi mala baruufi barsiisuu addaa addaa qabaachuu
- Odeeffannoo karaa walitti fufaa ta'een qabaachuu
- Deebii barattootaaf kaka'umsa atattamaa kennuu
- Hirmaannaa ho'aa barattootaa qabaachuu
- Tarsiimoo madaallii bilchaataa qaba

2.1.2.4 Fudhatamummaa Mojulaa

Mojulli tokko ruqoota akka: kaayyoo, qabiyyee, mala baruufi barsiisuufi mala madaallii qabaata. Kun immoo, karaa biraa silabasii barnoota yookiin sagantaa sanaa jechuudha. Kanaaf, roqootni kunneen haala dhaabbataa ta'een argamuu qofa osoo hintaane, hojiitti hiikkachuu qabu. Kun galma yoo hingenye bu'a qabeessummaan mojulichaa hinmirkanaa'u(Rumpus, 2003). Hayyuun kun waantota xiyyeeffannoo barbaadan adda baaseera.

- Galmi yookiin kaayyoon mojulaafi bu'aan koorsichaa walsimachuu qaba.
- Galmi mojulaafi kaayyoon barnootichaa walsimachuu qaba
- Bakka ka'umsa mirkaneessa qulqullina barnootichaa hariiroo qabaachuu qaba
- Ulaagaa qacartootni kaa'an waliin walsimuu qaba.

Walumaagalatti, fudhatamummaa mojulaa qabaachuuf gama bu'aa eegamuun, qabiyyee, tarsiimoo madaalliifi malli baruufi barsiisuu kaa'aman gara hojiitti hiikamuu qabu. Yeroo kanas gaaffileen xiyyeeffannoo argachuu qaban Rumpus(2003) akka armaan gadiitti kaa'eera.

1. Bu'aa barnootarraa eegamu (learning out come)

Bu'aa barnootarraa eegamu waliin walqabatee mojulli tokko gaaffilee kanneen deebisuu qaba. Isaanis: Waanti barattootni bira ga'uu qaban kaayyeffatamee? Bu'aan barnooticharraa eegamuufi sadarkaan barattootni mojulicha ittiin darban kaayyeffatamee? Himoonni dhihaatan salphaa, kan galma gahan, duraaduuba sirrii kan qabaniidhaa? Sadarkaa barattootaa waliin bu'aan eegamu walmadaalaa? Sadarkaan barattootni bu'aa eegamu itti mul'isan sirriitti ibsameeraa? Bu'aan barnooticharraa eegamu koorsii dursa kennamurraa eegalee adeemsaan ibsameeraa? Bu'aan eegamu koorsiiwwan mojulicha keessatti hammataman mara ofkeessaa qabaa? Mojulli sun dagaaginaafi guddina dandeettii

barattootaaf gahee qabaa? Kanneen jedhaniidha. Kanarraa kan hubatamu, bu'aan mojulicha keessatti barattoota irraa eegamu karaa walitti dhufeenya qabuun qabiyyeefi kaayyoo, koorsiwwaniifi sadarkaa barattootaa waliin walitti dhihaachuu qaba.

2. Tarsiimoo Iyyaafannoo mojulichaa (assessment strategy)

Mataduree kana jalatti gaaffileen deebii argachuu qaban: Mala iyyaafannoo adeemsifameen bu'aan kaa'ame safaramuu danda'aa? Beekumsaafi dandeettii safaruu danda'aa? Malichi karaa si'aa'inaafi calaqqee qabuun barattootni akka barataniif gargaaraa? Iyyaafannoo adeemsifame akka barattootni kaka'umsaan barataniif gargaaraa? Sa'aatii kenname fayyadamuun mala biraa caala bu'aqabeessa ta'e fayyadamuun danda'amaa? Malli ati gargaaramte barattoota irratti ba'aa ulfaataa akka hinfidne mirkaneeffattee? Madaalliin yeroo barnootarraa (formatives) fayyadamte kamfa'i? Baay'inni barattoota madaallii taasifameen darbanii gahaadhaa? Kanneen jedhamaniidha. Kunis, madaalliin taasifamuufi bu'aan inni argamsiisu waliin ilaalamuufi beekumsaafi dandeettii safaruu danda'uu qabaachuudha.

3. Qabiyyee Mojulaa (content of the module)

Koorsii tokko keessatti qabiyyeen murteessaadha. Waanti dhihaatuufi duraaduubni ittiin dhihaatu karaa barattoota madaaluun ta'uu qaba. Kanaaf, gaaffiin askeessatti ka'uu qaban: Qabiyyeen mojulaafi bu'aan irraa eegamu walmadaalaa/walsimataa? Qabiyyeen mojulicha keessa jiru beekumsaafi dandeettii dursa irraa eegamu nikaa'aa? Qabiyyeen mojulichaa qaama ogummaa tokkoo yookiin akaakuu barnootaa ka'umsa ta'u ni barbaadaa? Dandeettiin barbaachisaa ta'e martuu keessatti hammatameeraa? Baay'inni qabiyyeefi sa'aatiin barnootaa kenname walmadaalaa? Gaaffileen jedhaman deebii argachuu qabu. Qabiyyeen barnoota tokkoo bu'aa yaadame galmaan ga'uu kan danda'u ta'uu qaba. Akkasumas, yeroo kenname keessatti kan xumuramu ta'uun barbaachisaadha.

4. Tarsiimoo baruufi barsiisuu (teaching learning strategy)

Tarsiimoo baruufi barsiisuu keessatti haalli tamsaasaafi qophaa'ummaan meeshaa barnootaa murteessaadha. Kanaaf, gaaffiin askeessatti deebii argachuu qabu: Haalli ittiin dhihaate bu'aa barachuu yaadame galmaan ga'aa? Mala baruufi barsiisuu barattoota giddugaleessa godhate nijajjabeessaa? Dagaaginaafi ce'umsa dandeettii adeemsifamu ni dhugoomsaa? Mala biraa caala bu'aqabeessa ta'e fayyadamuu dandeessaa? Haalli dhiheenya (mode of delivery) yeroofi leencalloo kenname waliin deemuu danda'aa?

2.1.3 Mojulawaa

2.1.3.1 Maalummaa mojulawaa

Moojulawaan haala dhiheenya sirna barnootaa qofaa osoo hintaane, mala baruufi barsiisuu keessaa tokko akka ta'ettis niibsama. Akka Moges ibsutti, "Modularization is regarded as one of the methods contributing to raising the efficiency and flexibility of education and training and also for ensuring mobility of people." (Moges, 2015:25). Mojulawaan mala baruufi barsiisuu keessaa tokko ta'ee, hojii barnootaafi leenjiin bu'aqabeessaafi jijjiiramaa taasisuuf mala ga'ee bahuufi bakkaa bakkatti socho'uuf barattoota gargaarudha. Akka yaada kanaatti, sirni barnootaa mojulawaa barattootni ga'umsa tokko irratti xiyyeeffachuun akka barataniif, fedhii isaanii duukaa bu'ee leenjiifi barnoota yeroo sanatti barbaachisu kennuuf gargaara. Tajaajila isaas yemmuu ibsu, barattootni ga'umsa tokko qofaa irratti xiyyeeffannoo kennuun akka yaadrimeewwan walxaxaa ta'an keessaa tokko filachuun hojii isaanii salphisaniif fayyada. Keessumaayyuu adeemsa hojii keessatti ga'umsa barbaadamu gabbifachuuf haala dhiheenya barattoota jajjabeessudha.

Gizat (2014) akka graduate program policy (2009) wabeeffachuun kaa'etti, Mojulawaan adeemsa koorsonni ruqootaan qoqqoodamanii bifa mojulaan qophaa'uun dhuunfaan barachuu jajjabeessudha. Inni kunis, koorsiiwwan akkaataa ga'umsa tokko mirkaneessuu danda'anitti qindaa'uun barattootni ga'umsa barbaadan argachuuf mojula barataniidha. Kun immoo filatanii yookiin mojula karoofame mara ta'uu mala.

2.1.3.2 Barbaachisummaa Moojulawaa

Barbaachisummaan sirna mojulawaa ga'umsa barattootaa mul'isuufi madaaluudha. Akka MoE (2012) karoorsetti, sirni mojulawaa sirna barnootaa biyyi kun qabatte hojiirra oolchitu ta'ee akka itti fufuuf ka'umsa kan ta'e, sirna duraa keessatti hanqinoonni karaa sadiin mul'atan maksuufi. Inni jalqabaa, koorsii addaan faffaca'uufi sirnichi damee qo'annoo (discipline based) ta'uun kaayyoo koorsii qofa irratti xiyyeeffate. Kanaaf, ga'umsa irratti hundaa'uun qindeessuun akka barattootni ga'umsa qaban horatan taasisa. Kana malees, yeroo barattootni hojjatan lafa kaa'uu dhabuun hojii mara barsiisaan akka raawwatu taasiseera. Kanaaf, SBM keessatti ga'umsa adda baasuuf yeroo barnoota dareefi dareen alaa barattootaaf kenname irratti hundaa'uun ga'umsa barattootaa mirkaneessuuf gargaara. Sababni sadaffaan, hojii qabatamaan barattootni bahanii hojjatan waliin walitti hidhuun fedhii gabaa keessa jiru guutuuf kan gargaarudha. Walumaagalatti, mojulawaan waaltina,

uumuun bakkaa bakkatti socho'uu barattootaa deeggaruu, hirmaannaa barattootaa jajjabeessuufi ga'umsa fiduu keessatti qooda qaba.

Akka Dassalagn (barri hinheeramne) kaa'utti, Sirni mojulawaa dhaabbata barnootaa olaanaa keessatti kan hojiirra ooleef, barattootni lakkoofsaan hedduu ta'an kaayyoo walfakkaataa yeroo kenname keessatti saffisa mataa isaaniin akkaataa muuxannoo dhuunfaa isaaniitti akka baruufi barsiisuu adeemsisan taasisuudha. Itti dabaluunis yemmuu ibsu;

The key reasons for adapting modularization in higher education are flexibility in planning and organization of education and training programs, efficiency and effectiveness in training programs, adaptability to the needs of the labor market and learners, and mobility (horizontal and vertical) in professional qualifications (dassalagn, bh)

Sababni uumamuu sirna barnootaa mojulawaa Sagantaa barnootaafi leenjii jijjiiramaa ta'e karoorsuufi qindeessuuf, sagantaa leenjii bu'aqabeessaafi ga'umsa qabu argamsiisuu, fedhii gabaafi barattootaa guutuufi ga'umsa ogummaa sosocho'aa ta'e argamsiisuuf kan yaadameedha.

2.1.3.3 Bifa Mojulawaa(Form of Modularisation)

2.1 3.3.1 Mojulawaa Ibsamaa(Explanatory framework)

Maalummaa mojulawaa ibsuuf ulaagaawwan addaa addaatti dhimma bahamaa ture. Akka Rasmussen(1998) jedhutti, ulaagaawwan gurguddoo shanitti dhimma bahe. Inni jalqabaa, ka'umsiifigalmi mojulaa karaa ifaa ta'een kaa'amee, qabiyyee sirna barnootichaa keessatti baratamuun hoogganama. Daangaan yeroo barnootaafi mojulli itti xumuramu dirqamaan hinkaa'amu. Akkasumas, mojula garaagaraa walkeessa fuudhuun fayyadamuun nidanda'ama. Ulaagaan lammaffaan immoo sirna bu'aa irratti xiyyeeffateedha. Akka ulaagaa kanaatti walitti hidhaminsi adeemsa barachuu idilee, iyyaafannoofi waraqaa ragaa kennuu gidduu jiru laafaadha. Walumaagalatti bu'aa dhuma irratti argametu murteessa jechuudha. Inni sadaffaan, tokkoo tokkoo mojulaaf saartifikkeetiin kennama. Kana jechuun mojula tokko barataa xumureef waraqaan ragaa nikennama. Ulaagaan araffaan, daangaan hirmaannaa hinkaa'amu. Beekumsiifi dandeettiin duraa barattoota irraa eegamu hinkaa'amu. Barattootni yeroofi mojula barbaadanirraa ka'uu danda'u. Saartifikkeetiin kennamu sadarkaa sagantaa agarsiisuuf miti. Kana keessatti ulaagaan jalqabbii hinkaa'amu jechuudha. Ulaagaan shanaffaan sagantaa tokkoof leenjiin akkamii akka qophaa'u adda baasee eeyyamu hinjiru.

Walumaagalatti, bifa mojulawaa ibsamaa keessatti qajeelfamoonni kaa'amuun ulaagaa ta'ee tajaajila. Kanaaf, akkaataa ulaagaa kaa'ameetti qabiyyeen baratamu, yeroon baratamu, waraqaan ragaa kennamu adda baafamee ibsama. Ulaagaa jalqabaa keessatti mojulli qabiyyee baratamuun daangeffama. Ulaagaan lammaffaan immoo mojula garaagaraa walkeessa akka baratan taasisa. Ulaagaa sadaffaan immoo bu'aa dhuma irratti argamuu qabu qofaa duukaa bu'a. Ulaagaa arfaaffaa keessatti carraan hirmaattotni jalqabuufis ta'ee, addaan kutuuf qaban dhorkamaa miti. Ulaagaa shanaffaa keessatti immoo leenjii yookiin mojula filatan barachuuf dkorkamaa miti.

2.1.3.3.2 Mojulawaa Bu' uuraa(radical modularisation)

Biyyoonni bifa mojulawaa kanaa hordofan: Deenmaark, Ingilaand, Fiinlaand, Hangariifi Iskootlaandi fa'i. Fakkeenyaaf, Deenmaarki keessatti qabiyyeen baratamu argannoo haaraa irratti bu'uureeffama. Kunis, haala dhiheenya barattoota giddugaleeffateefi qabiyyeefi yeroo kennameen jijjiiramaadha(Jorgensen,2011). Mojulli baratamus duraaduuba hordofuu qabuun daangeffamaa miti. Barattootni dandeettii haala addaa addaan barachuufi mojula duraaduuba addaa addaan barachuu danda'u. Ga'umsi kaayyoo koorsiin ilaalama; mojula kennameefiin madaalama. Ingilaand keessatti immoo, qabiyyeen barnootaa ida'ama mojulaafi sa'aatii yeroo barnootaan bu'aan mul'ata. Kana jechuun sadarkaan kennamu qajeeltoo ga'umsaa irratti xiyyeeffata. Finlaand keessatti qabiyyeen baratamu ga'umsa waliigalaafi murtaawaa argamsiisuufi barattootni mojula dhuunfaa barachuun saartifikkeettiin sadarkaa ga'umsa addaa addaa ibsu kennamee(Cedefop, 2009). Saartifikkeettiin kennamus dhuma sagantaa ta'uu dhiisuu mala. Iyyafannoon adeemsifamus kan sadarkaa barattootaa agarsiisuufi barachuu barattootaa fooyyessuudha. Keessumaayyuu, hojii qabatamaa gabbisuu keessatti ga'umsa barbaadamu argachuuf mojula barbaadan nifudhatu. Hangarii keessatti immoo qabiyyeen baratamu mojula handhuuraafi filannoon kan fudhatamu yemmuu ta'u, digiriin kennamus jijjiiramaa ta'a. Adeemsi madaallii isaanii immoo mojula mojulaan ta'ee, sadarkaa ga'umsaa argachuuf garuu mojula hunda erga xumuranii qormaata fudhataniin ragga'a. Kana jechuun, sadarkaan guutummaafi walakkaan kenname(Cedefop, 2015). Haala walfakkatuun, Iskootlaand keessatti qabiyyeen baratamu mojula handhuuraafi filataman irratti hundaa'a. Kanaaf, madaalliin adeemsifamu boqonnaa boqonnaan ta'ee, sadarkaa biyyoolessaafi dhaabbilee olaanootti waraqaan ragaa ni kenname.

Walumaagalatti biyyoota kanneen keessatti duraaduuba ittiin kennamu osoo hintaane, kaayyoo barnootichaa duukaa bu'a. Mojuulli baratamus kaayyoo barnootaa irratti hundaa'uun dhihaata. Haalli waraqaan ragaa itti kennamus kaayyoo sana waliin adeema. Garaagarummaan biyyoota kanneen gidduu jiru akkaataa waraqaa ragaa itti kennan irrattidha.

2.1.3.3.3. Mojuulawaa Duudhawaa(Traditional modularisation)

Bifa mojuulawaa kana biyyootni fayyadaman kanneen akka Jaarman, Xaaliyaaniifi Awustiraaliyaati. Awustiraaliyaa keessatti qabiyyeen baratamu duraaduuba hordofu qaba. Qophiin silabasii akkaataa ga'umsa murtaawaa tokko argamsiisuu danda'uun qophaa'a. Adeemsi barachuus galma barachuu kaa'ame kan milkeessu ta'uu qaba. Sirna barnootaa keessatti beekumsiifi dandeettiin yaadame qabiyyee irratti malee yeroo barnootaa irratti miti. Jaarman keessatti immoo qabiyyeen baratamu dandeettii filataman irratti ta'us, barattootni garuu guutummaatti mirga filachuu hinqaban. Akkasumas, madaallii xumuruun dura mirgi bakka tokkoo gara bakka biratti socho'uu hineeyyamamu. Waraqaan ragaa kan kennamu qormaata xumuraa erga taasifameen booda(Cedefop, 2015). Xaaliyaanii keessatti immoo madaalliin mojuulaa boqonnaan(units) ta'ee, dhuma irratti ga'umsa waliigalaaf guutuu mojuulaan madaalamu. Kanaaf, waraqaan ragaa xumura sagantaa tokkoon booda kennama. Karaa biraa, biyyootni akka Firaansi, Laativiyaa, Luzambargi, Neezarlaand, poolaand, porchugaaliifi Islooveniyaa sirna kana lamaan walitti fiduun ittifayyadamu.

Akka yaada kanarraa hubatamutti caasaa mojuula kanaa keessatti mojuulli baratamu duraaduuba beekumsa barattootaa bu'uureffachuufi waraqaan ragaa kennamuuf immoo mojuula qindeeffaman mara barachuun barattoota irraa akka eegamu agarsiisa. Akka qabatamaa barnoota Olanoo Itoophiyaattis, mojuulli duraaduuba kaa'ame qaba. Waraqaan ragaa dhuma irratti ga'umsa waliigalaaf kennama.

2.1.3.4 Caasaa mojuulawaa(modularisation structure)

Biyyoota Awurooppaa addaa addaa keessatti caasaan mojuulawaa garaagaraatu hojiirra oolaa jira. Isaanis caasaa mojuulawaa dirqamsiisaa, handhuuraafi filatamaa, caasaa mojuulaawaa dhimma tokkoratti xiyyeeffatuufi mojuulawaa seensaati.

2.1.3.4.1 Caasaa Dirqamsiisaa(Mandatory structure)

Biyyootni caasaa kana fayyadaman Firaansi, Jaarman, Neezarlaand... yemmuu ta'an, barattootni ga'umsa yaadame galmaan ga'uuf dirqamaan mojuulicha xumuruu qabu. Kanaaf, saarifikkeettiin ga'umsa kanaa kennamuuf, yeroo barnootaa yaadame mara barachuu qabu. Haata'umalee, bakki itti baratan akkaataa barattootaaf mijatutti jijjiiramaadha. Fakkeenyaaf, Firaansi keessatti yeroon barnootaa bifa Liinarii ta'ee, akkaataa barattootaaf mijatutti dhihaata. Haata'umalee, qabiyyee yaadame mara barachuun xumuruu qabu(Cedefop,2015). Kanaaf,barataan kamuu dhimma tokko qofaa irratti xiyyeeffachuu(specialization) osoo hintaane, koorsota mara barachuu akka qabu agarsiisa. Faallaa biyya Faransaayi, USfi Biriten keessatti immoo yaada ga'umsa murtaawaa jedhu irratti xiyyeeffatu. Faransaayi keessatti ga'umsi kallattii beekumsaa, dandeettiin ilaalchaan dhufuu qaba(Cedefop, 2000).

Jaarman keessatti immoo mojuulli ijoofi dhimma tokko irratti xiyyeeffate hojiirra yemmuu oolu, waggaatti mojuulli ijoo marsaa addaa addaan kennama. Kunis, bifa bilookiin leenjiin gabbistuun nikennama. Haala walfakkaatuun akka Cedefop(2015)'tti, Neezarlaand keessattis mojuulli ijoon marsaa addaa addaan kennamuun sadarkaan yaadame mirkaneeffamaaf. Kanaaf, ga'umsi gamisaan kennamu hinjiru jechuudha.

2.1.3.4.2 Caasaa ijoofi Filataman(Core and elective structure)

Akaakuu caasaa kanaa keessatti barattootni mojuula murteessoo ta'an filachuun baratu. Akkasumas, fedhii qacartootaa duukaa deemuu qaba. Kunis, biyyoota akka Ingilaand, Fiinlaand, Hangarii, Luzambargi, Poolaandfi Purchugaala fa'i.

Although many of these elective modules are designed in response to employer needs, they also give a degree of choice to learners in how they combine their studies within a qualification. However, in none of the countries do students have an entirely free choice. Even where there is individualisation, students have to choose from set lists and often the free choice element represents just a small part of the overall qualification. The core and elective model can be found in England, Finland, Hungary, Luxembourg, Poland, Portugal, Scotland and Slovenia.(Cedefop, 2015:55)

Haata'umalee, biyyoota kanneen keessatti garaagarummaan hojmaataa nimul'ata. Fakkeenyaaf, Ingilaand keessatti yeroo barnootaa irratti hundaa'uun saartifikkeettiin sadarkaa nikennamaaf. Kunis, sadarkaa saartifikkeettii (Cr.hr 13-36)fi dippiloomaa(cr.hr 37+) fudhachuu qabu(Wolf, 2011). Walumaagalatti, sadarkaan kennaman kunneen mojuula

ijoo fi filatamuun fudhataman qabu. Barnoonni kennamus hojii yaaliifi yaadaa kan qabuufi darbe yookiin kufe jechuun waraqaan kennamaafi.

2.1.3.4.3 Caasaa dhimma murtaawaa irratti xiyyeeffatu(specialization)

Akaakuun caasaa mojulaawaa kanaa biyyoota akka Deenmaark, Jaarman, Xaaliyaanii, Awustiraaliyaa keessatti hojiirra oolu. Fakkeenyaaf, Awustiraaliyaa keessatti sagantaa leenjii mojula sadii irraa ijaarame ta'ee, akkaataa salphaa irraa gara walxaxaatti deemaniin caaseffama.

Over the course of four years, a modular training occupation comprises: one foundation module, with the knowledge and skills required for the basic activities of one or more training occupations in a specific occupational area; one or more main modules, acquiring the specific technical skills required for an occupation in the relevant occupational area; and one or more specialised modules that provide further in-depth skills and knowledge equivalent to what is expected of a skilled worker by way of specialist production methods or services in the relevant area(Cedefop, 2015:59)

Akka waraabbii kanarraa hubatamutti, mojulli jalqabaa, mojula bu'uraati. Inni kunis, hojii bu'uraaf beekumsaafi dandeettii barbaachisu argamsiisuuf gargaara. Inni lammataa immoo, mojula tokko yookiin tokkoo olta'ee, dandeettii murtaawaa gosa ogummaa tokkoof barbaachisu argamsiisuu danda'u yookiin hojichatti baay'ee dhihaatudha. Inni sadaffaan, mojula dhimma tokko irratti xiyyeeffateedha. Kunis, beekumsaafi dandeettii gadifageenya qabu ogummaa murtaawaa irratti kennuufidha.

2.1. 3. 4. 4 Caasaa Seensaa(Introductory)

Akaakuun caasaa kanaa Ingilaandiifi Iskootlaand keessatti sadarkaa leenjii barnootaa duraaf kennama. Kunis, barattootni hojii tokko keessatti muuxannoo fudhachuuf, bakka leenjii hojichaatti mojula barsiisamuudha. Akaakuun leenjii kanaa sadarkaa barnoota tokkoo irraa gara isa biraatti darbuuf gargaara. Mojjulli kun akaakuu barnoota ijaarsaa(construction) keessatti beekamaadha(cedefop, 2015).

Walumaagalatti, caasaa mojjulawaa kana keessatti dirqamsiisaan kan barattootni marti ga'umsa sadarkaa tokkoo argachiisuuf karoorfamee kennamuudha. Akka biyya keenyaatti mojjulawaan hojiirra jiru isa dirqamsiisaa kanadha. Sababni isaa, barattootni hanga

saganticha xumuranitti waraqaan ragaa gidduutti kennamuuf hinjiru. Kana jechuun mojulli filannoon baratamuufi gadifageenyaan baratamus hinmul'atu. Akkasumas, mojulli seensaa gara sagantaa tokkootti ceesisisuuf deeggarus hinkennamu. Waraqaan ragaa mojula muraasa barattootni barataniifi barachuu barbaadaniif kennamuu dhabuun kun immoo harcaatii baay'isuu danda'a. Akkasumas, barattoota hojjachaa barataniif haala hinmijeessu. Dabalataan, barattoota mojula filatanii barachuu barbaadaniif fedhii isaanii nidaangessa.

2.1.3.5 Gufuuwwan Mojulawaa Keessatti Uumaman To'achuu

Akka Cedefop (2015) jedhanitti, mojulawaan fedhii barattootaafi qacartootaa guutuu irratti cimina qabaatus, fayidaa irraa eegamuufi bu'aa inni argamsiisaa jiru gidduu garaagarummaan nimul'ata.

Lourenco(2010) akka adda baasetti, Poorchugaal keessatti harcaatii barattootaa hir'isuuf, gargaareera. Kunis, barattootni baay'een akka galmaa'an taasiseera. Faallaa kanaa Deenmaarkiifi Fiinlaand keessatti immoo harcaatiifi barnoota irraa hafuu dabaleera. Akkasumas, haalli dhiheenya barattoota giddugaleeffateen barachuu keessatti barattootni fedhii isaanii isa sirrii akka adda baafatan taasisuu dadhabuufi galma barachuu isaanii adda baafachuu dadhabuu irratti hanqina mul'ateera. Keessumaa Deenmaark keessatti barattoota suuta baratan irratti dhiibbaa guddaa fiduun isaa adda baheera.

Rakkoo kana furuuf, koorsiin haaraafi dabalataa caaseffamuun barattoota kanneeniif akka kennamu taasifameera. Akkasumas, mojulicha gabbisuuf koorsiiwwan itti dabaluufi qajeelfamoonni addaa addaa akka dhihaatu taasisuun rakkoowwan mul'ataniif furmaata kennanii jiru (Schereire, et al.,2010). Karaa biraa, sirna mojulawaa kana madaaluuf illee isaan gargaareera. Keessattuu barattoota suuteefi dhuunfaan ofadanda'anii barachuu hindandeenye deeggareera.

Akka Jorgensen(2011) adda baasetti, mojulaawaan barattootni haala walitti fufinsa qabuun akka galmaa'aniifi hiriyoona isaanii waliin hojjachuu irratti dhiibbaa fiduu adda baaseera. Akkasumas, baay'inni barattoota harca'anii dabaluun argannoo isa biraati. Haala walfakkaatuun, barnoota dhuunfaa isaanii filachuu dabalatee, yeroo sirnaan fayyadamuu, duraaduuba ittiin baratanifi saffisa barachuu isaanii murteeffachuu irratti itti gaafatamummaa isaanii hinba'an(OCED, 2010). Rakkoo kana furuuf dhaabbata gorsaafi qajeelchaa hundeessuun barattootni barachuu isaanii irratti akka filannoo sirrii murteessaniifi saffisa dhuunfaa isaaniin baratan taasifameera.

Biyya Jaarman keessatti hanqinoota mul’atan furuuf, bifa bilookiin leenjiin beekumsa barattootaa gabbisu barattootaaf nikennama. Kun immoo waantota bu’uura ta’an irratti hubannoo barattootaa gabbisa. Kana galmaan gahuuf mojulli barattootaan filatama. Keessumaayyuu barnoota laabiraatooriin deeggaraman irratti bu’aqabeessummaa qaba. Kanaaf, immoo kaampaanonni garaagaraa leenjii gabaabaa kennuun beekumsa gabbisuu qofa osoo hintaane, fedhii barattootaa kakaasuu keessatti qooda isaa baheera. Kun immoo hariiroo mana barnootaafi kaampaanotaa walitti fideera(Cedefop, 2015).

2.1.4 Bilookiin Barsiisuufi ECTS

2.1.4.1 Bilookiin Barsiisuu (block teaching)

Akka Kingfi Craik (2012:1) jedhanitti, “Block teaching is a style of teaching where the lectures are taught in an intensive block, sometimes as short as 1 week and student learning is compressed, typically with students studying only one course at a time.” Akka yaada kanarraa hubatamutti bilookiin barsiisuun akkaataa baruufi barsiisuun itti adeemsiifamu keessaa tokko ta’ee, yeroo gabaabaa; torbee muraasa keessatti koorsicha qofaa gadifageenyaan barsiifamuudha. Barnoota bilookiin barsiisuu yaadrimee tokkoon ibsuun ulfaatus, haala dhiheenya yeroo murtaa’e keessatti koorsiifi mojullii ga’umsa yaadame argamsiisu dhiheessuuti. “Block teaching is a teaching that is blocked. The relationship between modular curriculum and block teaching is analogous to the relationship that exists between curriculum and instruction” (Solomon fi warreen biroo, 2011:34). Yaada kanarraa kan hubatamu hariiroon sirna barnoota mojuulawaafi bilookii barsiisuu walfakkaata. Kanarraa kan ka’e yeroo ammaa bifuma tokkoon itti fayyadamu. Akka Kingfi Craik (2012) waraqaa “policy on block teaching” jedhu keessatti barreessanitti, bilookiin bakka lamatti qoodamuu akka danda’amu kaasu. Inni jalqabaa modeela bilookii guutuu (true block teaching model) yemmuu ta’u, kaayyoon isaa peedaagoo qoratamee filatameefi sirrii ta’e, eenyummaa barattoota sanaa calaqqisiisu, waanta barattootni tarsiimoo bal’aan baratan gabbisuuf ruqoota murtaawoo gadifageenyaan barsiisuun kaayyoo koorsichaa galmaan ga’uuf adeemsiifamuudha. Kana jechuun waanta barattootni yeroo dheeraa baratan caacculee murteessoo gabbisuuf yeroo gabaabaa keessatti ga’umsa koorsicha keessatti barbaadamu mirkaneessuuf gargaara. Kunis, bakka qabatamaan leenjii itti fudhatan ta’uu agarsiisa. Inni lammataa immoo, modeela mala baruufi barsiisuu jijjiiruun (conversion of an on campus delivery model)ti. Kaayyoon akaakuu bilookii kanaa bakka hanqinni barsiisotaa jirutti, bakka garaagaraa irraa barsiisota affeeruun yeroo gabaabaa keessatti barnoota

kennamuudha. Kanaaf, sirni kun kan yuunivarsiitiin dura qabuun alatti torbee murtaawaa keessatti kennama. Muuxannoon kun biyya keenya keessattis baay'inaan adeemsifamaa jira.

Walumaagalatti, sirni barnootaa mojuulawaa haala dhiheenya yemmuu ta'u, bilookiin barsiisuun immoo mala tamsaasaa ta'a. Kunis, kan barbaachiseef akka yeroo sirna barnootaa liinarii kaayyoon barnootaa koorsii qeenxeen kan madaalamu osoo hin taane, SBM keessatti immoo mojula ga'umsa yaadame tokko fiduuf koorsii yeroo gabaabaa keessatti kennuu ta'a. Kunis, barattootni guutummaatti ga'umsa mojuulaa argachuun akka fedhii isaaniitti itti fufuu yookiin dhaabuu, akkasumas bakkaa bakkatti socho'uu akka dandeessisuuf gargaara. Kun immoo fedhii hawaasaa guutuuf yaadameeti (Solomon and et.al., 2011).

2.1.4.2 Maalummaa ECTS

Waraqaa "ECTS user Guide" jedhu keessatti European Community (2009:7) akka ibsutti, "ECTS was originally set up in 1989 as a pilot scheme within the framework of the Erasmus programme in order to facilitate the recognition of study periods undertaken abroad by mobile students." Jedha. Kunis, kan ibsu jalqaba yaalii yeroo qo'annaa barnootaa barattoota bakkaa bakkatti sosocho'uun barataniif beekamtii kennuu ta'uudha. ECTS'n gabaajee "European Credit Accumulation and Transfer System" jedhu yemmuu ta'u, meeshaa barnoota olaano biyyoota Awurooppaa keessatti qulqullina barnootaafi iftoomina cimsuuf uumameedha. Innis sirna barattoota giddugaleeffate ta'ee, qajeelfama iftoomina barachuu, barsiisuufi adeemsa madaallii bu'uura godhachuun yeroo barnootaa kuufachuufi daddabarsuuf tajaajila. "ECTS is a learner-centred system for credit accumulation and transfer, based on the principle of transparency of the learning, teaching and assessment processes" (ECTS Users' Guide, 2015:10). Dabalataanis, yaadni yaada kana cimsu yemmuu ibsu,

ECTS is a tool that helps to design, describe and deliver programmes and award higher education qualification. The use of ECTS, in conjunction with outcomes-based qualification framework, makes programme and qualification more transparent, and facilitate the recognition of qualifications. ECTS can be applied to all types of programmes, whatever mode of delivery (school-based, work-based), the learners' status (full-time, part-time) and to all kinds of learning (formal, non-formal, informal) (European Community, 2009)

Akka ibsa armaan olii kanarraa hubatamutti, "ECTS"n meeshaa ta'ee, saxaxa, ibsaafi karaa sagantaan tokko itti dabarfamuufi qulqullinni barnoota sadarkaa olaanaa itti beekamtii argatuudha. Kun immoo, bu'aa qulqullina irratti hundaa'e, sagantaan sun qulqullinaafi

iftoomina akka qabaatu gochuun beekamtii ga'umsa sanaaf kennuufidha. Sirni kunis sagantaa barnoota kamiyyuu keessattifi haala kenninsa barnootaa idileefi al-idilee, yeroo barnootaa idileefi al-idilee keessattiifi haala barachuu idileefi al-idilee keessatti hojjiirra oola. Yaada kanarraa kan hubatamu, ECTS'n barattootni osoo bakkaafi yeroon hindaangeffamiin barnoota baratan kuufachuun bakka maratti carraa barnootaa argachiisuu dandeessisuudha. Akkasumas, dhaabbileen barnoota olaano haala walfakkaataan barnoota qulqullina kennuuf isaan gargaara.

2.1.4.3 Kaayyoo ECTS

Akka European Community (2009) jedhutti, ECTS biyyoota “Bologna process” hordofaniin hundeeffamuun dhaabbileen barnoota olaanaa hedduun itti fayyadamaa jiru. Kaayyoon gooroon isaa barattootni bakkaa bakkatti socho'uun akka baratan yemmuu ta'u, kaayyolee gooreewwan armaan gadiis niqaba.

- Qulqullina barnootaaf utubaa ta'uu, dhaabbileen biyyoota Awuroopaa dorgomtoota ta'uun barnoota uumarii guutuu akka barattootni argatan taasisuu
- Dhaabbileen barnoota olaanaa qulqullina barnootaa akka hojjiirra oolchan taasisuu
- Hariiroo addunyaa cimaa jiru karaa barnootaas ga'ee irraa eegamu akka bahu taasisuu

Walumaagalatti galmi isaa barattootni bakka addaa addaatti socho'uun akka barataniifi qulqullina barnootaa mirkaneessuuf karoora, haala barnootni itti kennamuufi madaalliif haala mijeessa. “Its objective is to facilitate the planning, delivery and evaluation of study programmes and student mobility by recognising learning achievements and qualifications and periods of learning.” (ECTS Users' Guide, 2015:10)

2.1.4.4 Amala Addaa ECTS

Amala ECTS keessaa tokko haala ga'umsa ittiin safaraniidha. Kunis, hirmaannaa barattootaa irratti xiyyeeffata. ECTS User Guid (2005) akka ibsutti, “ECTS is student centered system, based the student workload required to achieve the objective of a programme study. Those objectives should preferably be specified in terms of learning outcomes and competences to be acquired” jedha. Kanarraa kan hubatamu, kaayyoo sagantaa barnoota tokkoo galmaan ga'uuf sa'aatii hojii (barnootaa) barbaachisu qindeessuun haala dhiheenya barattoota giddugaleeffateen raawwatamuudha. Kaayyoleen kun immoo bu'aa barnootichaafi ga'umsa sadarkaa sanatti eegamuun safarama. Kana jechuun kaayyolee

galmaan ga'uuf sa'aatiin barattootni hojjachuu qaban hangam ta'uu akka qabu, sagantichaan booda ga'umsi irra ga'uu qaban maal akka ta'e adda baafameetu taa'a.

2.1.5 Tooftaalee baruufi barsiisuu

Afaan barsiisuu waliin walqabatee yaadrimeewwan mala, haala dhiheenyaafi tooftaa haala addaa addaan ilaalamu.

Approach is the level at which assumptions and beliefs about language and language learning are specified; method is the level at which theory is put into practice and at which choices are made about the particular skills to be taught, the content to be taught, and the order in which the content will be presented; technique is the level at which classroom procedures are described.(Richard, 1986:15)

Akka yaadni kun ibsutti, haalli dhiheenya sadarkaa tilmaamniifi amantaan waa'een afaaniifi afaan barachuu itti ibsamu yemmuu ta'u, malli immoo sadarkaa yaaxxinni tokko hojiitti itti hiikamu, dandeettiin afaanii barsiifamu itti filatamu, qabiyyeen itti adda bahuudha. Tooftaan immoon sadarkaa daree keessatti tartiiba adeemsifamuudha.

Haalli dhiheenya baruufi barsiisuun ittiin adeemsifamu bakka addaa addaatti akka qoqqoodamu ICDR (1999)'n yoo kaa'amu, barsiisotaafi barattoota gidduugaleeffate (teachers centered vs student centered), Kallattiifi alkallattii (direct instruction and indirect instruction), Aadaafi amayyaa (traditional and modern)fi baratamaafi baratamaa hintaane(conventional and non conventional) jechuun qoodamu. Qoqqooddiin kunis amma hirmaannaa barattootaafi barsiisotaa irratti hundaa'a. Bu'uuruma kanaan haalli dhiheenya baruufi barsiisuu baay'inaan hojiirra oolaa jiru kan barattootaafi barsiisotarratti hundaa'udha.

2.1.5. 1 Haala Dhiheenya Barsiisota Giddugaleeffate

Akka Moore (2001) ibsututti, malli barsiisaa gidduugaleeffate, mala baratamaafi umurii dheeraa lakkoofsisedha. Haala baruuf barsiisuu keessattis, qoodni barsiisaa bakka itti sirriittii mul'atudha. Kanarraa kan ka'e barattoonnii adeemsa barachuu keessatti, si'aa'inaan kan hordofan osoo hintaane, hordoftoota rincicoo(passive)dha. Haala kana keessatti barsiisaan beekumsa dabarsaa ta'uun barattootatti dhihaata.Yaadni yaada kana deeggaru kan biraa akka ibsutti, mala kana keessatti barattootni immoo beekumsa kana akka waraabbatanitti ilaalamu.(schuh, 2004).

Kanaaf, haalli dhiheenya kun qophii sirna barnootaa keessattis ta'ee adeemsa baruufi barsiisuu keessatti, olaantummaan barsiisotaa akka calaqqisu taasisa. Khuvasanind (2013:13) yoo ibsu, "In the teacher-centred approach to instruction, development of curriculum and control of the learning process is retained by the teacher and is closely related to the behaviourist tradition" jedha. Akka yaada kanarraa hubatamutti, amala yaaxxina yeroo ammaa, ijaarsaafi huumaaniitii, osoo hintaaneefi kan amaleessitootaa ta'uudha.

Haata'umalee, yeroo ammaa kana xiyyeeffannoon haala dhiheenya barattoota giddugaleeffateef kennamuun hojiirra oolaa jira. Jacobs and Farrel (2003) jijjiiramoonni afaan barsiisuu keessatti sababa xiyyeeffannoo armaan gadii kanaan akka dhufan tarreessu.

1. Ofdanda'uu barattootaa: kunis barattootni fedhii isaanii qabiyyee fi adeemsa ittiin baratan mataa isaanii murteeffachuun ofiin akka barataniifi ofmadaaluu(self assessment) taasiseera.
2. Amala hawaasaan barachuu: barnoonni hojii dhuunfaa osoo hin taane, hawaasa waliin hariiroo uumuun dhimma hawaasa keessa jiru gamtaan barachuudha.
3. Sirna barnootaa walhammate: Barnoonni baaqqeen kan baratamu osoo hintaane, dameewwan barnoota garaagaraa walhammachiisuun beekumsa garaagaraa akka gonfatan taasisuu
4. Hiika irratti xiyyeeffachuu: barnoonni caasaa afaanii qofaa osoo hintaane, hiika waanta baratamuu hubachuudha. Kanaaf barnoonni hiika qabeessa ta'uu qaba.
5. Addaa addummaa: barattootni beekumsaafi fedhii addaa addaa waan qabaniif haala addaa addaan barachuu beekuudha.
6. Dandeettii xiinxallii: afaan tajaajila dandeettii yaaduu olaanaafi kalaqqiif oola malee, tajaajila waliigalteef qofaa miti. Kanaaf daree barnootaan alattis tajaajila qaba.
7. Iyyaafannoo filannoo hedduu: madaalliin barattootaa gaaffilee filannoo qofaa irratti daangeffamuu osoo hintaane, iyyaafannoo al-idilee ta'an kan akka dhiheessaa, abbaltii, poortifooliyoo, piroojeektii fa'aan bakka bu'uu.
8. Barsiisotni akka gargaartota barattootaatti: barsiisonni warra beekumsa dabarsan osoo hintaane, haala mijeessitoota ta'uun waanta barachuu irratti barattoota danqaniif furmaata barbaadu.

Ga'ee Barsiisotaafi Barattootaa

Barsiisonni mala kana keessatti olaantummaan ittigaafatamummaa fudhatu. Barattootni immoo hirmaattota ta'uun beekumsa barsiisaa waraabbatu. Haata'umalee, malli baruufi barsiisuu kun amallee baay'inaan hojirra oolaa jira. Barattootnis akka filannoo taasisatan qorannoon niagarsiisa. Sajjad(bh) akka adda baasetti, barattootni mala barsiisaa giddugaleeffate caalatti nifilatu. Sababa filannoo isaanis yemmuu ibsu:

- Daree barattoota baay'ee qabuuf fayidaa qaba.
- Yaada haaraa uumuuf nigargaara
- Barsiisaan barnoota sanarratti muuxannoo guddaa waan qabuuf, gaaffilee.
- barattoota irraa ka'an haalaan deebisa; qabxiilee baratamanis haalaan ibsa.
- Barsiisaan qabxiilee mata duree tokko jalatti ka'uu malan mara waan ibsuuf barattootni dhumarratti akka yaada isaanii ibsaniif nigargaara.
- Barsiisaan yaadannoo waan kennuuf, barattootni akka qabxiilee ijoo qabatan taasisa. Fedhiis akka horataniif nigargaara.

Akka yaada kanarraa hubatamutti, malli barsiisaa giddugaleeffate ammallee barattootaan jaalatamaafi hojiirras oolaa jira. Haata'umalee, dhiheessi bu'aqabeessaafi karoora qabeessa ta'uu qaba. Kun immoo kan agarsiisu barsiisuun (lecture) callisanii waan beekan dubbachuu akka hintaanedha. "Lecturing is not simply a matter of standing in front of a class and reciting what you know. The classroom lecture is a special form of communication in which voice, gesture, movement, facial expression, and eye contact can either complement or detract from the content."(Sajjad, bh f,9)

Kanaaf, qorataan kun akka adda baasetti barsiisonni mala kanatti dhimma ba'an haxoota armaan gadii fayyadamuu akka qaban yaada furmaataa qorannoo isaa keessatti heereera.

1. meeshaaleen barnootaa sun barattoota jajjabeessuufi kakaasuu qaba
2. akkaataa yaadatamuu danda'utti fakkeenyaan deeggaramee haala barattoota si'eessuun odeeffannoon dhihaachuu qaba
3. barsiisaan baruufi barsiisuu isaa to'achuuf osuma barsiisuu barattoota gaaffii gaafachuun barattoota dadammaksuu qaba
4. barnooticha cimsuuf meeshaalee mul'achuu danda'anitti fayyadamuun barsiisuu
5. barsiisonni mala barsiisuu isaanii fooyyessuuf barattootarraa yaaddeebii fudhachuu qabu

2.1.5. 2 Haala Dhiheenyyaa Barattoota Giddugaleeffate

Haalli dhiheenyyaa barattoota giddugaleeffatu irra caalaa barattoota hirmaachisuun akka isaan hojii baruufi barsiisuu caalatti ofii isaanii adeemsisuun qajeelcha barsiisaan deeggaraman sirna taasisuudha.

Student-centered instruction [SCI] is an instructional approach in which students influence the content, activities, materials, and pace of learning. This learning model places the student (learner) in the center of the learning process. The instructor provides students with opportunities to learn independently and from one another and coaches them in the skills they need to do so effectively. The SCI approach includes such techniques as substituting active learning experiences for lectures, assigning open-ended problems and problems requiring critical or creative thinking that cannot be solved by following text examples, involving students in simulations and role plays, and using self-paced and/or cooperative (team-based) learning. Properly implemented SCI can lead to increased motivation to learn, greater retention of knowledge, deeper understanding, and more positive attitudes towards the subject being taught (Collins & O'Brien, 2003).

Akka yaada barreessitoota kanaatti, haalli dhiheenyyaa baruufi barsiisuun barattoota giddugaleeffate barattootni qabiyyee baratan, gochaalee dalagan, meeshaalee ittiin barataniifi tarkaanfii barachuu irratti dhiibbaa akka fidan taasisa. Kanaaf, haalli dhiheenyyaa kun irra caala barattootaaf xiyyeeffannoo kenna. Barsiisonni akka barattootni ofdanda'anii barataniifi hiriyoota isaanii waliin gamtoomanii hojjataniif deeggarsa taasisu. Haxootni haala dhiheenyyaa kana keessatti fayyadanis barattootni si'aahoo ta'anii akka barataniifi waanta baratan ofumaa murteeffachuun tarkaanfii dhuunfaa isaanii akka fudhatan, ofumaan ga'ee akka taphatan gargaara. Haalonni kun, barattootni akka kaka'umsa qabaatan, beekumsa argatan yeroo hunda yaadataniifi hubannoo bal'aa argataniif isaan gargaara. Kanaaf, haalli dhiheenyyaa barattoota giddugaleeffate barattootni waanta barataniifi akkaataa itti baratan akka ofumaa murteeffatan taasisuufi ga'een barsiisaa haala mijeessaa akka ta'u malee beekumsa dabarsaa akka hintaane kan taasisuudha.

Haalli dhiheenyyaa kun dabalataan hariiroo gaarii daree keessatti uumuun akka barattootnifi barsiisonni waldeeggaruun hojjatan jajjabeessa. Kun immoo ilaalcha barattootaa jijjiiruun akka kaka'umsaan baratan nicimsa. Kun immoo, dagaagina fedhii barattootaa guddisuufi barnootaafi naannoo barnootaa walitti fida. (Khuvasanind ,2013)

Haxoota haalli dhiheenyyaa barattoota giddugaleeffate ittiin galma ga'u keessaa gamtaan barachuun isa tokkoodha. Gamtaan barachuun gochaalee akka hojii garaagaraa cuunfuu, marii taasisuu, gilgaalota dareefi dareen alatti kennaman dalaguu, barreeffamoota gulaaluu,

gaaffilee barreeffamaa deebisuu ofkeessaa qaba. Haata'umalee, gochaalee gamtaan barachuu keessatti akkuma milkaa'inni hojii gamtaa barataa dhuunfaaf ta'u, barattootni dhuunfaanis ga'umsa irraa eegamu bira ga'uu qabu. "The only way for the group to be successful is to help each other within the group learning and to make sure each member masters the material before the individual quizzes." (Khuvasanind, 2013: 19). Kanarraa kan hubatamu, hojii gamtaa keessatti barattootni gamtaa sana keessatti hirmaatan hubannoo walfakkaatuufi gochaalee walfakkaatu hojjachuun beekumsa walitti dhihaatu fudhachuu qabu.

Gamtaan barachuun kallattiifi yaadrimeewwan ittiin ilaalamuu yookiin guutuu qaban qabu. Akka Slavin (1989) ibsetti, gamtaan barachuun haala dhiheenya barattoota giddugaleeffate keessa jira jechuuf kallattii afuriin ilaalamuu qaba: Kaka'umsa fiduu, bu'aa argame adda baasuu, hariiroo hawaasummaa uumuufi ragaleen ga'umsa bu'aa argamee ibsan jiraachuu qabu. Kana jechuun barattootni kaka'umsa horachuun gochaalee kennameef raawwachuu akka qabaniifi kanaanis bu'aan mul'achuu qaba. Bu'aan argame kunis barattoota gidduutti hariiroo gaarii walgargaaruufi waliin hojjachuu uumuu qaba. Bu'aan kun immoo qorannoon adda baafamanii mirkanaa'uu danda'uu qabu.

Akkasumas, yaadrimeewwan armaan gadii guutuu qaba. Inn jalqabaa galma tokko qabaachuudha. Kunis, gamtaan barachuu keessatti waliin karoofachuutu irraa eegama. Kanaaf, barattootni dhuunfaan waldorgomuurra, waldeeggaraa barachuutu irraa eegama jechuudha. Inni lammataa, ittigaafatamummaa dhuunfaa bahuudha. Kana jechuun barataan miseensa gamtaa tokkoo ta'e milkaa'ina gamtaaf dirqama isaa bahuuf hojii kennameef galmaan ga'uu qaba. Yaadrimeen sadaffaan, miseensi gamtaa milkaa'inaaf carraa walfakkaatu qabu. Yaadni kun kan ibsu, barattootni kamuu garee sana keessatti carraa qixaa qabaachuudha. Inni araffaan, waldorgammii garee gidduuti. Gareewwan ijaaraman gidduutti waldorgommiin jiraachuun miseensi garee caala itti dhimmamee kaka'umsaan akka hojjatu taasisa. Inni shanaffaan, gochaalee garaagaraa qooddachuudha. Kunis, barattootni hunduu gochaalee addaa addaa hojjachuun walitti fidanii hubannoo waliin qooddatu. Yaadrimeen inni jahaffaa, hojiin gamtaa kamuu fedhii nama dhuunfaatti madaquu qaba. Kana jechuun barattootni martuu fedhii ofii galmaan ga'uuf malee barattoota biroo duukaa deemuu ta'uu hinqabu. (Khuvasanind, 2013)

Barattooni gareen baratan warra dhuunfaan hojjatan caalaa bu'aa akka argatan qorattootni nikaasu. Akka Storch (2007) jedhutti, barattootni gareen hojjatan carraa dogoggora walii

waliif sirreessuufi kaka'umsa gaarii yemmuu argatan, kanneen dhuunfaan baratan garuu fayyadamoo hinta'an. Haata'umalee, gamtaa barattootaa ijaaru keessatti baay'ina gareefi akkamitti akka ijaaran beekuun barbaachisaadha. Akka Jacobs and Stephen (2002) barreessanitti baay'ina miseensa garee irratti gareen tokko ammam yoo ta'e gaarii akka ta'u kaa'u.

1. Barataan/ttuun lama garee tokko ta'uu danda'u
2. Gareen miseensa muraasa qabu carraa marii taasisuufi waa hojjachuu isaanii waan dabaluuf, kan miseensa baay'ee qaburra filatamaadha. Kanaaf, miseensi garee tokkoo afur yookiin sadii ta'uun filatamaadha.
3. Karaa biraa, gareen miseensa baay'ee qabu gochaa kennamu bal'inaan hojjachuuf gargaara. Kunis, barattootni seenduubee, sansakaafi dandeettii garaagaraa qaban achi keessatti waan argamaniifi. Kana malees, barsiisaan garee jiru akka hoogganuuf nigargaara.

Akka waliigalaatti, gareen tokko miseensa afurii olqabaachuu osoo baatee gaariidha. Sababni isaa, dursa barattootni lama lamaan erga maryatanii booda garee tokko taasisuun afur garee tokkotti qindeessuun bu'a qabeessa(Kagan, 1992). Karaa biraa, gareen ijaaramu kun akkamitti akka walitti dhufuu qabu haayyotni kun haxoota armaan gadii kaa'u.

1. Gareen ijaaramu sadarkaa barattoota addaa addaa ta'uu qaba. Kunis, barattootni chimdiin akka waldeeggaran taasisa. Akkasumas, dhibdee barattoota garaagaraa mudatu furuufis nigargaara. Barsiisaan garee yemmuu qindeessu amma gareen sun hojii ga'umsa qabu itti mul'isanitti itti fufuu qaba.
2. Barsiisaan yemmuu garee ijaaru dandeettii afaanii, tattaaffii, koorniyaafi seenduubee barattootaaf xiyyeeffannoo kennuu qaba.
3. Garee bu'aqabeessa ijaaruuf dursa barattoota sadarkaa isaaniin garee gareetti qooduun, garee sana walkeessa fuudhuun ijaaruun barbaachisaadha. Inni kun barattootni sadarkaa tokko keessa jiran akka garee tokko hintaaneef gargaara.
4. Gareen akka tasaa ijaarame barattootni garee kamuu waliin hojjachuu akka danda'an isaan qopheessa.
5. Dhuma irratti, barattootni erga ga'umsa horataniifi sadarkaa isaaniin addaan fo'amanii akka fedhii isaaniitti akka ijaaraman taasisuunis haxa biraati.

Akka yaadolee haayyota kanarraa hubatamutti, baay'inni gareefi haxni ittiin gareen ijaaramu beekuun barbaachisaadha. Sababni isaa, baay'inni barattootaa garee tokko keessa jiran hojii garee irratti dhiibbaa waan fiduufi. Fakkeenyaaf, akkaataa qabatamaa yuunivarsiitota biyya

keenya keessatti gareen 1-5 jedhu akka dirqamaatti kennama. Kun immoo yeroo waliin walqabatee barattoota hunda hirmaachisuun ulfaataadha. Akkasumas, akkaataan gareen kun itti ijaaramu rakkoo qaba. Kunis, barattoota akkuma duraaduuba maqaa isaaniitti ilaaluun gurmeessuun nimul'ata. Haalli akkanaa kun immoo barattootni sadarkaa tokko keessa jiran akka garee tokkotti ramadaman taasisa.

Ga'ee Barsiisotaafi Barattootaa

Mala barattoota giddugaleeffate keessatti ilaalchi barsiisaaf hojii salphisuu jedhu ni calaqqisa. Haata'umalee, mala kana keessatti barsiisaarraa hojii baay'eefi ulfaataatu eegama. Akka Combs and Whisler (1997) jedhanitti, barsiisaan akka guddistuu ta'ee barattoota tajaajila. Innis, qajeelfama barattootni barbaadan kennuun haala baruufi barachuu barattootaa qajeelcha. Barsiisotarraa qabiyyee barsiisamu sana sirriitti beekuunis nieegama. Kana malees, mala barattoota ittiin gareetti qindeessaniifi fedhii isaanii eegan beekuun akkaataa dandeettii barattootaatti adeemsa barachuu isaanii mijeessuuf gargaara. Adeemsi kunis, mala addaa addaa fayyadamuudha. Sababni isaa, barattootni hedduun akkaataa barachuu addaa addaa waan qabaniifi. Haala kanaan ciminaafi dadhabbina barattootaa adda baasuun kallattii gara fuulduraa kaa'aa adeemu. Walumaagalatti, haalonni kun kan agarsiisu mala baruufi barsiisuu barattoota giddugaleeffatu keessatti ittigaafatamummaan barsiisaa olaanaa ta'uudha.

Ittigaafatamummaa irraa eegamu bahuuf barsiisonni xiyyeeffannoo isaan gochuu qaban Tigisti (2016) Reed and Bergman (1995) wabeeffachuun akka keessetti, barsiisonni ajaja sirriifi qajeeloo kanneen nama walhinmormisiisne kennuu qabu. Akkasumas, barsiisonni galma barachuu sanaa barattoota beeksisuun gochaalee hojjatamaniif qajeelfama sirrii kennuudha. Barattootni walgargaarsaan akka barataniifi rakkoo isaanii furataniif nijajjabeessu. Shaakaloota daree keessatti hojjatan irraa barattootni yaada waljijjiiruu, miira walgargaaruu, ilaalcha gaarii waliif qabaachuu akka irraa gabbifatan madaaluunis irraa eegama.

Akkuma barsiisonni gahee qaban, mala kana keessatti barattootnis gaheen irraa eegamu dachaadha. Sababni isaa, kaayyoon mala kanaa inni guddaan barattoota ga'oomsuuf hojii caalmaatti akka isaan dalagan taasisuu waan ta'eefi. Nunan (1988) barattootni gahee baay'ee akka qaban agarsiisa. Kunis, barattootni qaama biraa irraa eeguu qofa osoo hintaane, filannoofi qophii meeshaalee barnootaa keessatti qooda fudhatu. Haala kanaanis, barattootni fudhattoota qofa osoo hintaane, gama isaaniinis muuxannoo isaanii warreen

qoodaniidha. Kanaaf, barattoota irraa hirmaattota si'aahoo ta'uutu eegama. Adeemsa barachuu keessattis barattootni ittigaafatamummaa ofii barsiisaarraa qooddatu. Kana jechuun karaa bilisa ta'een dandeettii dhuunfaa isaaniitti fayyadamuun ofiin baratu. Adeemsa baruufi barsiisuu addaa addaa irraa gara jireenya dhuunfaa isaaniitti fiduun akka shaakalanis irraa eegama.

2.1.6 Madaalliifi Iyyaafannoo Daree keessaa

2.1.6.1 Garaagarummaa Madaalliifi Iyyaafannoo

Yaadrimeen madaalliifi iyyaafannoo yeroo tokko tokko walkeessa ittidhimma bahama. Haata'umalee, garaagarummaan yaadoleen kanneen gidduu nijiraata. Madaalliin yaada bal'aa ta'ee, kan iyyaafannoo ofkeessatti qabatuudha. Garaagarummaa madaalliifi iyyaafannoo Jabbarifar (2009) yemmuu ibsu,

Assessment of an individual student's progress or achievement is an important component of evaluation: it is that part of evaluation that includes the measurement and analysis of information about student learning. The primary focus of assessment in Teaching English Language has been language assessment and the role of tests in assessing students' language skills. Evaluation goes beyond student achievement and language assessment to consider all aspects of teaching and learning and to look at how educational decisions can be made by the results of alternative forms of assessment. (Jabbarifar, 2009)

Akka yaada kanarraa hubatamutti, iyyaafannoon ruqoota madaallii keessaa tokko ta'ee, barachuu barattootaa irratti tooftaa addaa addaan odeeffannoo walitti qabuun ga'umsa barattootaa safaruu yemmuu ta'u, madaalliin immoo murtii waliigalaa haala barnoota sanaa irratti bu'aa iyyaafannoo garaagaraan argame irratti hundaa'uun kennuudha. Kanaaf, xiyyeeffannoon iyyaafannoo inni duraa dandeettii barattootaa qormaataan, piroojektiin, poortifooliyoon, dhiheessaan adda baasuun fooyya'insa barbaachisu fudhachuuf gargaara. Madaalliin garuu, walitti qabama iyyaafannoo waan ta'eef, sirna barnootaa mara madaaluun murtii dhumaa kennuuf gargaara. Kanaaf, madaalliin afaan barsiisuu keessatti milkaa'ina sagantaa barnoota tokkoofi ga'umsa barattootaa guddisuuf murtee kennuu, adeemsa odeeffannoo walitti qabuu, xiinxaluufi hiika itti kennuuti. (Genessee and Upsher, 1996).

Akka Jabbarifar (2009) ibsetti, madaalliin daree keessaa ruqoota gurguddoo shan ofkeessaa qaba. Isaanis:

1. Kaayyoo sirna barnootaa (educational system) ifatti mul'isa
2. Odeeffannoo barbaachisaa adda baasuun walitti qaba

3. Yaadoleefi sonawwan jireenyaafi ogummaa barattootaaf barbaachisan qabaata
4. Odeeffannoo waa'ee barattootaa xiinxaluun hiika itti kenna
5. Daree keessatti murtii yookiin ejjannoo fudhatamu agarsiisa.

Madaalliin sadarkaa sirna barnootaatti hojii baruufi barsisuu adda baasuuf kan gargaaru yemmuu ta'u, kunis odeeffannoo iyyaafannoo addaa addaan safarame walitti qabuun xiinxalee murtii kenna jechuudha. Murtiin kunis, ciminaafi hanqina adda baasuun yaada furmaataa kaa'uudha. Kun immoo, waa'een barattootaa maal akka jedhamu sadarkaa kaa'uu dabalata. Murteen haala kanaan adda bahe ejjannoo daree keessatti fudhatamu qofaa osoo hintaane, hanga sirna barnootaatti kallattii kaa'uuf gargaara.

2.1.6. 2 Iyyaafannoo(Assessment)

Akkuma madaalliifi iyyaafannoon yaadrimeewwan walitti dhihaatan ta'an, iyyaafannoofi qormaatni (test) waljala fuudhuun itti fayydamuun nimul'ata. Haata'umalee, lameenuu garaagara. Qaamota iyyaafannoo keessaa qormaatni isa tokkoodha. Iyyaafannoon adeemsa barnoota barattootaa karaa addaa addaan safaruuti (Brown, 2003). Isaan keessaa tokko qormaata. Kanaaf, qormaatni karaa ittiin ga'umsa barattootaa safarru keessaa isa tokkoofi qaama iyyaafannooti malee hanga iyyaafannoo bal'aa miti.

Iyyaafannoon adeemsa ga'umsaafi dandeettii barattootaa irratti odeeffannoo walitti qabuuti. Innis, waanta barattootni hojjatan irratti kan xiyyeeffatuudha (Brindley, 1989). Maalummaa iyyaafannoo qorattootni haala addaa addaan kaa'u. Warreen hiika walfakkaatu kennan keessaa AFT, NCME, & NEA, 1990) iyyaafannoo yemmuu ibsan,

The process of obtaining information that is used to make educational decisions about students, to give feedback to the students about his or her progress, strengths, and weaknesses, to judge instructional effectiveness and curricular adequacy, and to inform policy.

Yaadni dhaabbilee kanaa kan ibsu, iyyaafannoon odeeffannoo waa'ee barattootaa walitti qabuun yaaddeebiifi murtee fooyya'insa barnootichaaf barbaachisu kennuuti. Kunis, ciminaafi dadhabbina adda baasuun haala baruufi barsiisuufi sirni barnootaa(curriculum)sun bu'aqabeessummaa isaa akka madaalamuuf gargaara. Yaaddeebiifi murtiin kunis kan barsiisonni barattoota isaaniirraa bu'aqabeessummaa baruufi barsiisuu adda baafataniidha. Tajaajila iyyaafannoos Biggs (1999) karaa lamaan ibsa. Inni jalqabaa, adeemsi baruufi barsiisuu milkaa'aa ta'uufi dhiisuu isaa adda baasuufi inni lammataa waanta barsiisonni barattoota irraa eegan agarsiisuudha. Kana jechuun barsiisonni barattoota isaanii waanta

barsiisan ammam akka galmaan ga'an adda baasuuf meeshaa gargaaru ta'uufi malli baruufi barsiisuu itti gargaaramnu fayidaa qabeessummaa isaa madaaluuf gargaaruu isaati.

Akka Jabbarifar (2009) jedhutti, iyyaafannoon adeemsa ruqoota afur ofkeessaa qabuudha.

1. Fooyya'insa yeroo yeroon dhufu safaruu
2. Barattootni akka qo'ataniif kakaasuu
3. Mala baruufi barsiisuu madaaluu
4. Barattootaa dhuunfaan garee isaanii keessatti sadarkaa akkamiirra akka jiran adda baasuudha.

Akka yaadni kun ibsutti, iyyaafannoon akka madaallii murtii dhumaa kennuuf osoo hintaane, adeemsa baruufi barsiisuu fooyyessuuf gargaara. Akkasumas, barattootni yaaddeebii argatanii akka kaka'umsaan qo'ataniif fayyada. Sababni isaa adeemsa baruufi barsiisuu jiru madaaluun hojiin gaariin akka cimee itti fufuufi kan mijataa hintaane immoo akka fooyyeffamu taasisa. Barsiisonnis, dhimmoota kana hubachuun adeemsi barattootaa akka dhuunfaafi gareetti sadarkaa kamirra akka jiru adda baafatu. Barattoota sadarkaa addaa addaas akkaatuma hubannoo isaaniitti jajjabeessa jechuudha.

2.1.6.3 Akaakuu Iyyaafannoo

Barreessitootni garaa garaa akaakuu iyyaafannoo haala addaa addaan qoqqoodu. Kunis, yeroo itti adeemsifamu, kaayyoo itti adeemsifamuufi amala inni ofkeessaa qabu fa'i. Brown (2003) yeroo irratti hundaa'uun iyyaafannoo idilaawaafi al-dilee jechuun qooda. Iyyaafannoon idileen kan yeroofi bakki murteeffamee bifa waaltawaa ta'een kennamu yemmuu ta'u, inni al-idilee immoo, yeroofi bakki haala walfakkaataan osoo hinkaroorfamiin adeemsa barachuu keessatti tooftaa addaa addaan iyyaafannoo adeemsifamuudha. Karaa biraa, hayyuunumti kun tajaajila yookiin kaayyoo isaa irratti hundaa'ee iyyaafannoo dandeettii barattootaa yookiin bu'aa barnootaa adda baasu (summative assessment)fi iyyaafannoo adeemsa barachuu barattootaa yookiin hubannoo barattootaa fooyyessu (formative assessment) jechuun bakka lamatti qooda. Akaakuun kun immoo inni duraa, barattoota waldorgomsiisuun dhuma barnootaa yookiin sagantaa tokkoo irratti sadarkaa kennuuf kan tajaajilu yemmuu ta'u, inni boodaa immoo haala barachuu barattootaa fooyyessuuf adeemsa barachuu keessatti ciminaafi dadhabbina hojii fooyyessuuf tooftaa addaa addaan iyyaafannoo adeemsifamuudha.

Earl (2003) gama isaatiin iyyaafannoo adeemsa barachuu barattootaa fooyyessu(formative assessment) jalatti iyyaafannoo akka barattootni ofdanda'an taasisu (assessment as learning)fi iyyaafannoon barachuuf(assessment for learning) qoodee jira. Yaada kana kan deeggaru Lafave and Katz(2013:2) Yemmuu ibsan, "The concept of using assessment to facilitate learning is not new,but Dr.Lorna Earl was the first to differentiate between assessment of, assessment for, and assessment as learning." jedhu. Akaakuun iyyaafannoo biraa immoo, iyyaafannoo barattoota waldorgomsiiisu (summative assessment) yemmuu ta'u, baruufi barsiisuu fooyyessuuf osoo hintaane, murtee dhumaa kennuuf kan gargaarudha. Kanaaf, iyyaafannoo daree barnootaa keessatti barachuu barattootaa fooyyessuuf hingargaarre ta'uu ibsa.

Waraqaa qorannoo kana keessatti iyyaafannoon daree barnootaa keessatti adeemsifamu waliin kan walqabatan sadeen: iyyaafannoo barachuu (assessment of learning), iyyaafannoo barachuuf taasifamu (assessment for learning)fi iyyaafannoo barattoota ofdandeessisu (assessment as learning) jedhaman irratti xiyyeeffachuun maalummaafi tarsiimoo saayinsawaafi qajelfamoota isaan qaban sakattaane.

2.1.6.3.1 Iyyaafannoo Barachuu (assessment of learning)

Iyyaafannoon barachuu dhuma barnootaa yookiin sagantaa tokkoo irratti barattootni kaayyoo kaa'ame ammam akka galmaan ga'an adda baasuuf adeemsifama. Akkasumas, akka (Earl, 2003) jedhutti, waraqaa ragaa kennuuf akaakuu iyyaafannoo barbaachisuudha. Akka hayyuu kanaatti, gosti iyyaafannoo kun daree barnootaa keessatti baruufi barsiisuu fooyyessuuf osoo hintaane, ga'umsa barattootaa qaamota addaa addaa beeksisuufi barattootaaf beekamtii kennuudha. Itti dabaluun hayyuun kun akaakuu iyyaafannoo kanaa yemmuu ibsu, "Assessment of learning is assessment used to confirm what students know, to demonstrate whether or not the students have met the standards and/ or show how they are placed in relation to others." (Earl, 2003:140). Akka yaadni kun ibsutti, kaayyoon iyyaafannoo kanaa barattootni kaayyoo yaadame galmaan ga'uufi dhiisuu isaanii adda baasuufi barattoota waldorgomsiiisuuf kan gargaaru ta'uudha. Kanas akka armaan gadiitti ibseera.

Assessment of learning is process of collecting and interpreting evidence for the purpose of summarizing learning at agiven point in time, to make judgements about the quality of student learning on the basis of established criteria, and to assign a value to represent that quality.The information gathered may be used to communicate the student's achievement to parents,other teachers, students them selves, and others. It occurs at or near the end of a learning cycle. (f. 144)

Akka yaada kanarraa hubatamutti akaakuun iyyaafannoo kanaa ragaa dhimma barnoota barattootaaf kennamee irratti walitti qabuun qaamota akka maatii, barsiisotaafi barattootaaf deebisuun hiikaa inni qabu ibsuudha. Kun immoo, sirna barnootaa hanga baruufi barsiisuu daree keessaa akka madaalaniif gargaara. Kanaanis, qulqullinni barnootaa sadarkaa kamirra akka jiruufi ciminaafi dadhabbina baruufi barsiisuu keessa ture adda baasuuf gargaaruu isaati.

Gosti iyyaafannoo kanaa barsiisotaan adeemsifama. Kunis, barsiisonni kaayyoon barnootaa ammam akka galma ga'eefi hubannoon barattootni qaban safaruuf tajaajila. Akka ragaatti immoo beekumsa ogummaa fayyadamu. Kanaaf, ga'een barsiisotaa olaanoodha. Ittigaafatamummaan ba'uu qaban keessaa inni tokko ragaalee addaa addaa walitti qabatan irratti hundaa'uun barachuu barattootaa irratti gabaasa sirriifi amansiisaa ta'e dhiheessuudha. Akka Earl (2003) jedhutti ga'een barsiisotaa:

- Yeroo sanatti iyyaafannoo sana fudhachuun maaliif akka barbaachise ibsuu
- Ibsa ifaa waa'ee galma barachuu sanaa agarsiisu kaa'uu
- Ga'umsaafi dandeettii barattootaa ibsuuf adeemsa mijataa uumuu
- Bu'aawwan barnootaa tokko madaaluuf tooftaawwan filannoo baay'eetti gargaaramuu
- Qabxiilee nama amansiisuufi ragaa qabu fayyadamuun murtii kennuu
- Hiika madaallii taasifametti kennuuf haala dhiheenya iftoomina qabutti gargaaramuu
- Adeemsa iyyaafannoo sanaaf ibsa gahaa kennuu
- Murtee kenname keessatti ta'ii irratti walii hingalamne furuuf tarsiimoo mijataa qabaachuu

Qabxiilee kanneen irraa waanti hubatamu, ittifayyadaminsa iyyaafannoo barachuu taasisuu keessatti barsiisonni ga'eewwan guddaa qabaachuudha. Kunis, iyyaafannoo taasisuun dura waanta madaalan, akkamitti akka madaalaniifi maaliif akka madaalan beekuu qabu. Kaayyoo barnoota sanaa adda baafachuun ga'umsaafi dandeettii barattootaa adda baasuun murtii dhumaa kennuuf amansiisaa ta'uu mirkaneeffachuu qabu. Yoo kun galma ga'uu baate iyyaafannoon kun fudhatamummaafi amanamummaa dhabuu mala jechuudha.

2.1.6.3.2 Iyyaafannoo Barachuuf taasifamu(Assessment for Learning)

Iyyaafannoon kun akaakuu iyyaafannoo adeemsa barachuu fooyyessuuf adeemsifamu (formative) jalatti ramadama. Yaadni yaada kana deeggaru Black and et.al., (2004:10) yemmuu ibsan:

Assessment for learning is any assessment for which the first priority in its design and practice is to serve the purpose of promoting students' learning. It thus differs from assessment designed primarily to serve the purposes of accountability, or of ranking, or of certifying competence. An assessment activity can help learning if it provides information that teachers and their students can use as feedback in assessing them selves and one another and in modifying the teaching and learning activities in which they are engaged. Such assessment becomes 'formative assessment' when the evidence is actually used to adapt the teaching work to meet learning needs.

Akaakuun iyyaafannoo kanaa barachuu barattootaa jajjabeessuuf dursa kenna. Kanaaf, xiyyeeffannoon isaa ga'umsaafi sadarkaa barattootaaf beekamtii kennuu miti. Kun immoo kan ta'uu danda'u yemmuu barsiisonni odeeffannoo waa'ee barachuu barattootaa akka yaaddeebiitti fayyadamuun gochaalee baruufi barsiisuu isaanii fooyyessaniidha. Odeeffannoon kun sirna baruufi barsiisuu keessatti yoo itti dhimma bahan iyyaafannoo barachuuf fooyyessuuf tajaajilu ta'a jechuudha. Kanaaf, akaakuu iyyaafannoo kanaa keessatti yaaddeebiin barbaachisaadha. Barsiisonni barattoota isaaniif yaaddeebii ibsaa ta'e kennuun baruufi barsiisuu isaanii yeroo yerootti fooyyessuu qabu. Wiliam (2011) akka cuunfee kaa'etti, mala baruufi barsiisuufi iyyaafannoo walitti hidhuuf yaaddeebii, ofiin barachuu dagaagsuufi kaka'umsa qabaachuun dhimmoota barbaachisoo akka barattootni hojjatan taasisuufi barachuu isaanii fooyyessuudha.

Akka qorannoon Crooks (1988) and Black and Wiliam(1998) agarsiisutti, iyyaafannoon daree barnootaa keessaa barattootni yeroo dheeraafis ta'ee gabaabaaf barnooticha akka hubatan taasisa. Yeroo gabaabaa yemmuu jennu, yaada ijoo barnootichaa akka hubatan taasisuudha. Akkasumas, barattootni barachuu isaanii akka gabbifataniifi dandeettii waa shaakaluu horataniif carraa uuma. Dabalataan, gochaalee barachuu yookiin qajeelfama baruufi barsiisuu bal'aa kennuuf gargaara.

Karaa biraa, yaadannoo yeroo dheeraa kan jennu immoo barattootni ga'umsa isaaniitti akka fayyadamaniif ilaalchaafi kaka'umsa isaanii irratti dhiibbaa uuma. Akkasumas, ulaagaa raawwiifi sadarkaa irraa eegamu dabalatee galma barachuu bira akka ga'aniifi beekan taasisa. Kana malees, barattootni tarsiimoo, dandeettiifi mala qo'annoo garaagaraa akka

filataniifi dagaagfatanif gargaara. Dabalataanis, barattootni duraaduuba koorsii, gochaafi ga'ee hojii isaanii akka qabaatan taasisa.

Ga'ee Barsiisotaa Iyyaafannoon Barachuu keessatti

Iyyaafannoon barachuu keessatti barsiisonni odeeffannoo barattoota irraa argatan bu'uura godhachuun ga'een irraa eegamu ba'u. Akka hayyuun Iirli jedhutti, barsiisonni yaaddeebii ibsaa ta'e kennuuf odeeffannoo barattootarraa argatanitti fayyadamuun garee uumuu, mala baruufi barsiisuu isaaniif tarsiimoo sirrii filachuufi leecalloo barbaachisu akka adda baafataniif gargaara.

The wide variety of information that teachers collect about students' learning processes provides the basis for determining what they need to do next to move student learning forward. It provides the basis for providing descriptive feedback for students and deciding on groupings, instructional strategies, and resources (Earl, 2003:29)

Haaluma kanaan hayyuun kun ga'een barsiisotaa maal akka ta'uu danda'u kaa'eera.

1. Mala baruufi barsiisuu mijeessuu
2. Fedhii barattootni yookiin gareen tokko barachuuf qaban addaan baasuu
3. Meeshaaleefi leecalloo barnootichaaf mijatu addaan baasuun qopheessuu
4. Tarsiimoo barsiisuu addaa addaafi carraa barachuu barattoota dhuunfaaf mijeessuun, barattootni dhuunfaan akka baratan gargaaruu
5. Yaaddeebii atattamaafi kallattii barbaachisaa barattoota qabsiisuu

Iyyaafannoo gosa kanaa hojiirra oolchuuf barsiisonni haala mijeessitoota akka ta'an agarsiisa. Kunis, fedhii barattootaa guutuuf, waanta barachuu barbaadaniifi akkaataa itti barachuu barbaadan adda baasuun leecalloofi meeshaalee barnootaa qopheessuufi akka qaban agarsiisa. Dhuma irratti, yaada isaa yemmuu goolabu, "Teachers also use assessment for learning to enhance students' motivation and commitment to learning. When teachers commit to learning as the focus of assessment, they change the classroom culture to one of student success," Jedha. (Earl, 2003:30).

Akka yaada kanarraa hubatamutti, iyyaafannoon barachuun, barachuu barattootaa dagaagsuufi barattootni hamileefi kaka'umsa akka godhatan taasisuudha. Kanaaf immoo barsiisaan hamilee qabaachuun aadaa daree keessa jiru jijjiiruun milkaa'ina barattootaa fiduu qaba.

2.1.6.3.3 Iyyaafannoo barattoota ofdandeessisu(Assessment as learning)

Iyyaafannoon kun baay'inaan barattoota irratti xiyyeeffata. Kunis, barattootni ofdanda'anii waa'ee barachuu isaanii akka murteeffatan taasisa. Yaadni yaada kana deeggaru (Earl 2003:42) yoo ibsu, "Assessment as learning helps students to take more responsibility for their own learning and monitoring future direction" jedha. Akka yaada kanarraa hubatamutti, akaakuun iyyaafannoo kanaa barattootni ofdanda'anii akka barataniifi hiriyoota isaanii ofiin akka madaallii adeemsisan agarsiisa. Barsiisaan bakka kanatti haala mijeessuufi qajeelfama kennuun deeggarsa taasisa.

Kaayyoon iyyaafannoo kanaa akka barattootni hubannoo mataa isaaniin barachuu isaanii gabbifatan yookiin uumaniidha. Barattootni barachuu isaanii gadifageenyaan hubachuuf walitti dhufeenya madaalliifi barachuu gidduu jiru sirriitti hubachuun beekumsa isaanii duraafi waanta haaraa baratan walitti fiduun hubannoo keessaa argatu. Milkaa'inni iyyaafannoo kanaas kan galma ga'u yemmuu barattootni gargaarsa tokko malee ofuma isaanii baratanii yaaddeebii ofii kennaniidha. Barattootni rakkoo isaan mudateef qaama biraa kan eegan osoo hintaane, ofuma isaaniif furmaata barbaadu. Gochaa kanaanis barattootni jijjiirama hubannoo fiduu yemmuu danda'aniidha.(Earl, 2003). Haata'umalee, gargaarsa barsiisotaa malee barattootni waanta mara hojjatu jechuu miti. Barsiisonni fedhii barattootaafi dandeettii isaanii walmadaalchisuun haala mijeessuu qabu. Akkasumas qajeelfama barbaachisaa kennuufi qabu.

Akka Earl and Katz (2006) jedhanitti, akaakuun iyyaafannoo kanaa barataan ofdanda'ee waanta baratu qofaa osoo hin taane, akkaataafi yoomessa itti baratus akka murteeffatu ta'uu agarsiisa. Barbaachisuummaan isaa immoo, barattootni mataa ofii danda'anii akka jiraataniif illee bu'uura ta'a. Haata'umalee, yaadni kun akkaataa qabatamaa biyya keenyaatti yaadrimee hubatamuufi hojiirra oolaa jiru ta'uu dhiisuu mala. Sababni isaa barsiisonni mataan isaanii aadaa kanaan waan hinbaranneef, daree barnootaa keessatti aadaa kana gabbisuun ulfaataadha. Karaa biraa, mijaa'ina haalaafi leecalloon barbaachisu waan hinargamneef gara hojiitti jijjiruun ulfaataa ta'uu danda'a.

Akka qajeelfamaatti garuu, barsiisonni kaayyoo kana galmaan ga'uuf, fakkeenya ta'uufi qabu. Galma barachuu barattootaa milkeessuuf hojii isaanii irradeddeebi'anii yaaduun yeroo yerootti tarsiimoo haaraa hojiirra oolchuu qabu. Kanaaf, barsiisonni jijjiiramaaf qophaa'aa ta'uu qabu. Bu'uura kanaan argannoo haaraa kana hojiirra oolchuuf barsiisonni rincicuu

malu. Sababni isaa mala baramerraa gara isa haaraatti dhufuun yaada haaraa waan gaafatuuf ulfaachuu mala. Garuu, hojii kana raawwannaan bu'aan isaa gammachiisaadha.(Earl, 2006).

Ga'ee Barsiisotaa Iyyaafannoo barattoota ofdandeessisuu keessatti

Barattootni dhuunfaan ofdanda'anii akka barataniif iyyaafannoo kana keessatti barsiisonni ga'ee guddaa qabu(Earl, 2003:43):

- Dandeettii ofmadaaluu akka gabbifataniif barsiisonni fakkeenya ta'uu qabu.
- Barattootni galma mataa isaanii akka qabaataniifi of akka hooggananiif barsiisonni qajeelchuu qabu.
- Hojiilee fakkeenyummaa gaarii qabaniifi hojiilee ga'umsa bu'aa sirna barnootaa calaqqisiisan dhiheessuu
- Hojiilee gaariif ulaagaa ifaa qopheessuuf barattoota waliin hojjachuu
- Barattootni yaaddeebii ofii isaaniif akka kennaniifi ofhooggananiif, waanta haaraa waanta baratan keessaa akka arganiifi itti madaqaniif, hubannoo mataa isaaniif sona akka kennaniifi of gaafataniif qajeelfama kennuufi.
- Barattootni carraa gaariifi yaraa isaan mudatu akka shaakalaniif, ofitti amanamummaa akka horataniifi ofumaan ofmadaaluun ga'umsa akka qabaatan gochuuf gargaaruu

2.1.7 Iyyaafannoo kal-heddee(Continoues assessment)

Yeroo amma dhimmootni ijoon barnoota waliin wal qabatan dhimma qulqullinaa barnootaa, barnoota hunda hammattoo taasisuufi walqixxummaa barattootaati. Kanaaf, biyyootni addunyaas kana irraatti walii galuun kaayyoon lafa kaa'ame nijira.“At the World Education Forum held in Incheon, South Korea in May 2015, the world's education leaders outlined a global set of objectives and approaches for ‘inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all” (UNESCO, 2015). Kaayyoo kana galmaan ga'uuf fooramii kanarratti dhimmootni iyyaafannoofi madaalliis kaa'amaniiru. Haala kanaan guddina ittifufinsa qabu fiduufi qulqullina barnootaa dhugoomsuuf madaallii barattootaa haala addaa addaan adeemsifamu waaltessuudha. Akka UNESCO (2017) qoratanitti, iyyaafannoon barachuu malleen addaaaddaatti bakka addaa addaatti gargaaramu.

- Iyyaafannoo iskeelii guddaa-iddata irratti bu'uureffameen sadarkaa idil addunyaa, biyyoolessaa, naannoo ta'uun ga'umsa beektotaa madaaluuf kan gargaaramnuudha.

- Iyyaafannoo iskeelii guddaa-baay'ina uummataa irratti bu'uureffameen sirna bal'aa keessatti adeemsifamuun qormaata biyyoolessaa, naannoo ta'ee barattootni barnoota isaanii itti aanutti akka ce'aniif, waraqaa ragaa fudhachuuf kan kennamuudha.
- Inni sadaffaan iyyaafannoo kal-heddee ta'ee, kan barattootni daree keessatti kallattii addaa addaan barsiisotaan madaalamaniidha. Inni kun, iyyaafannoo dhuma barnootaa kennamu yookiin adeemsa barnootarraatti kennamuu ta'uu danda'a.

Akaakuun iyyaafannoo kunneen amala waliin qooddatan qabaatanis, kaayyoo isaaniin garuu garaagara. Yaada kana (UNESCO, 2017:8) yemmuu ibsu,

Fundamentally, the difference in an assessment's purpose is generally evident in its for. The 'summative' purpose, sometimes also referred to as 'assessment of learning', is essentially to determine the level of a student's cumulative attainment of a set of learning objectives. Among the common methods used for such assessments are tests, quizzes, substantive home work assignments, and projects. These methods serve typically to calculate a grade, or score, at the end of a learning block (e.g., a chapter, a module, a trimester or a year), which represent the accumulated learning of a particular topic. Conversely, 'formative' assessments, also referred to as 'assessment for learning' serve typically to provide signals concerning the level of attainment of specific learning aims, the results of which serve to inform and stimulate actions. These actions may occur at the classroom, school, and system levels and can also involve quizzes and home work along with a variety of discrete tasks and other checks performed during a lesson, and simple keen observation. These are designed mainly to improve the related learning, whether of the students who took the assessment or of other students who will follow them. The reality is, however, that virtually all modes of assessment may serve both purposes.

Akka yaada kanarraa hubatamutti, iyyaafannoo kal-heddee keessatti akaakuun iyyaafannoo lamaanuu (sadarkaa barattootaa kan adda baasuu (summative) fi adeemsa barachuu kan fooyyeessu (formative)) kan argaman ta'uufi amala waliin qooddatanis akka qabaniidha. Garaagarummaan isaanii garuu haala barachuu barattootaa fooyyessuufi ga'umsa barattootaa irratti murtii kennuudha. Haata'u malee, iyyaafannoon kal-heddee kun kan qormaata biyyoolessaafi idil-addunyaarraa (qormaata waaltawaa) amala adda isa taasisu niqabaata. Kunis akka UNESCO (2017) tarreessutti:

1. Ittigaafatamummaa jalqabaa kan fudhatu barsiisota dareeti
2. Yeroo guutuu gosa barnoota tokkoof qabame mara keessatti adeemsifama
3. Barsiisonni dandeettii barattootni raawwachuuf qaban akka sirriitti adda baasan waan taasisuuf, akka isaan haala qabatamaa daree keessaatti gargaaraman qajeelcha
4. Barsiisonni sirriitti barattoota isaanii adda baasanii akka beekaniifi dandeettii, ga'umsaafi ilaalcha isaanii karaa gaarii ta'etti qajeelchuuf haala mijataa qaba.

5. Haala daree keessaafi barattoota dhuunfaa irratti xiyyeeffachuun rakkoowwan isaan mudatan yeroo yerootti murtee barbaachisu fudhachuuf kan gargaarudha.

Egaa yaada kanaa oliirraa akka hubatamutti, iyyaafannoo kana yemmuu adeemsisan barsiisonni ga'umsa barattootaa akka waliigalaa irrattis ta'ee, ga'umsa barnoota tokko irratti argamsiisan adda baasuun yaaddeebii fudhachaa baruufi barsiisuu milkaa'aa adeemsisuu danda'u jechuudha. Haata'u malee, yeroo, leecalloofi meeshaalee barnootaa ga'aa barsiisaan kanaan leenjii fudhate jiraachuun immoo yaada murteessaadha.

Iyyaafannoon kal-heddee kaayyoofi mala ittifufinsa qabuun beekama. Maalummaa isaa ibsuuf garuu gama yaadrimeefi qabatamaan kan ilaalaman ta'a. Amalli isaas tajaajila fiixee lamarra jiraniif kan ooludha. Kunis, tokko guutummaatti caasawaafi mala karooraan hojjatamu ta'uudha. Walirraa fageenya walfakkaatuun barattootni akka madaalamanii qabxiin kennameefi sadarkaan bahuuf kan taasifamuudha. Kanaanis dhuma sagantaa barnootaa yookiin boqonnaatti barattoota madaaluuf kan gargaaruudha. Inni lammataa immoo miti caasawaafi mala tasaa ta'uudha. Kanaanis, hubannoo barattootni qabiyyeefi yaadrimee barnoota sanaa irratti qaban adda baasuun yaaddeebii barbaachisu fudhachuuf gargaara. Akkasumas, ciminaafi dadhabbina barattootni dhuunfaafi gareen qaban adda baasuun baruufi barsiisuu mijataa uumuuf fayyada.(UNISCO, 2017). Qorannoon akka mul'isutti garuu, Ardii Afrikaa keessatti bifa kana kan qabku osoo hintaane, adeemsa baruufi barsiisuu keessatti qaama tokko ta'ee mul'achuudha.(Kellaghan and Greaney, 2004). Haata'umalee, ga'een iyyaafannoo kanaa gama lamaan akka mul'atu yemmuu mirkaneessan,

The role of continuous assessment, is to determine the student's level of knowledge, skill, or understanding; to diagnose problems he or she may be encountering; to make decisions about the next instructional steps to take (including whether to review or to move on); and to evaluate the learning that has taken place in a lesson.(Kellaghan and Greaney , 2004:45)

Ga'een lamaan kunneenis; beekumsa, dandeettiifi hubannoo barattootaa adda baasuun rakkoo isaan mudateef mala baruufi barsiisuu gara fuula duraa fooyyessuu yookiin jijjiiruufi barnoota kanaan dura kenname sana bu'aa isaa madaaluuf kan gargaaru ta'uudha.

Iyyaafannoon kal-heddee bu'aa barnootaa yookiin sadarkaa barattootaa adda baasu (continoues assessment for summative) barsiisonni ittigaafatamumma akka qabaatan taasisa. Kunis, sirna biyya sanaa irratti hundaa'uun iyyaafannoo addaa addaa sagantaa bahetti akka fudhatan qofaa osoo hintaane, baay'ina isaaltee kan murteessan nijiraata. Fakkeenyaaf, Afrikaa kibbaafi Gaanaa keessatti sagantaafi baay'inni iyyaafannoo fudhatamuu kan

murteeffamee taa'udha. Barsiisonnis karoora isaanii keessa galchuun itti fayyadamu (UNISCO, 2017). Biyya keenya keessatti, keessumaa sadarkaa olaanaa keessatti sagantaan murteeffamuu baatus, baay'inni iyyaafannoo akkaataa qabatamaa yuunivarsiitotaatti kan murteeffamuudha. Barsiisonni baay'ina kanarratti hundaa'uun akkaataa mijateefi tooftaa mijateen fayyadamu. Akkasumas, silabasi irratti hundaa'uunis ni mul'ata. Haata'u malee, sababa yeroofi leecalloon akkaataa silabasiin barnootichaa ajajuun kan adeemsifamu miti. Kun immoo rakkina hojiirra oolmaarratti mul'atuudha.

Gama adeemsa baruufi barsiisuu fooyyessuunis(formative) iyyaafannoon kal-heddee rakkoo barattootni barachuu irratti qaban fooyyessuun barnooticha milkaawaa taasisuuf gargaara. Akka Kellaghanfi Greaney (2004:45) ibsanitti, "Learning assessment in a classroom is 'subjective, informal, immediate, ongoing, and intuitive, as it interacts with learning as it occurs, monitoring student behaviour, scholastic performance, and responsiveness to instruction," Jedhu. Kunis, kan ibsu iyyaafannoon kun kan lakkaa'amu akka hintaaneefi karaa al-idileen barattoota kakaasuuf akka barnootaatti kan adeemsifamuudha. Kun immoo amala barattootaa to'achuuf, ga'umsa isaanii cimsuufi yaaddeebii barnoota sanaa ta'uun akka tajaajiluudha.

2.1.7.1 Qajeelfamoota Ijoo Iyyaafannoo kal-heddee

Akkuma maalummaan iyyaafannoo kal-heddee kallattii garaagaraan hiikamu, qajeelfamootni isaanis haala garaagaraan kaa'ama. Akka UNSCO (2017) yaada qorattoota akka Firth and Macintosh(1984), Dowrich(2008), OECD (2005), Duvall and Angelo (2014) cuunfee kaa'etti bakka gurguddoo afuritti qooda.

1. Kaayyoo galmaan ga'uu qaba: kana jechuun barattootni daree keessatti adeemsa barachuu sirrii ta'een akka barataniifi dhuma irratti bu'aa barnootichaa madaaluun sadarkaa barattootaa sirriitti agarsiisuu qaba.
2. Baruufi barsiisuu daree keessaa fooyyessuu qaba: Inni kun adeemsa baruufi barsiisuu daree keessaa qofa irratti daangeffamu osoo hintaane, imaammata, mala baruufi barsiisuu, haxoota barnootaafi meeshaalee barnootaa waliin walqabatee rakkoo baruufi barsiisuu irratti qaqqabsiisu furuu danda'uu qaba.
3. Barattoota guutummaatti hojjachiisuun kaayyoo barachuu guutuu qaba: Barattootaaf xiyyeeffannoo kennuun barattootni akka guutummaatti baratan taasisuun yaaddeebiin barsiisotaafi barattoota gidduu akka jiraatu taasisuu qaba. Akkasumas, fedhii hawaasa sanaa akkaataa guutuu danda'utti adeemsifamu ta'uutu irraa eegama.

4. Gufuuwwan barnoota duuba jiran irratti dhiibbaa fiduu qaba. Barnoonni maatii, hawaasa, aadaa hawaasaa, dinagdee waliinwalqabatee rakkoo barattoota quunnamu kan giddugaleeffate ta'uu qaba.

2.1.7.2 Haxoota Iyyaafannoo kal-heddee

Qajeelfamoota kanneenitti dabalatee iyyaafannoo kal-heddee keessatti haxootni xiyyeeffannoo kennamuufii qabu murteessoon nijiru. Isaanis: sirrummaa(fairness), barnooticha kan hammatu, yaaddeebii ibsaa kan qabu ta'uu qaba. Sirrummaa kan jennu barsiisonni yemmuu dhuunfaan daree keessatti fudhatan gama qabiyyee, kaayyoofi tarsiimoo mijataa filachuun hanqinni bal'inaan kan mul'atuudha. Kanaaf, barsiisonni akkaataa barattoota mara adda baasuufi adeemsa barachuu isaanii agarsiisutti adeemsisuun barbaachisaadha. Gama huwwisa qabiyyeenis yemmuu ilaallu, akkaataa silabasichiifi sirni barnootaa ajajutti bal'ina koorsichaa kan ofkeessatti qabatu ta'uu qaba. Karaa biraa, yaaddeebiin qaama garaagaraa kan akka maatii, bulchiinsa dhaabbata barnootaa, dhaabbilee fayyadamtootaafi ejensiwwaan jiran irraa walitti qabamuu qaba. (UNISCO, 2017 f, 19-31)

2.2 Sakatta'a Qorannoowwan Walfakkii

Qorannoon mataduree sirna mojulawaa irratti hojjataman biyya keessaafi alatti ni mul'atu. Kutaa kana keessatti qorataan amma argatti qorannoolee kanneen sakatta'uun waanta adda isaan taasisu bakka itti ibseedha.

Gizat Mekonnen (2014) mata duree “An Assessment Of The practices And Challenges Of modular Master's Program Of Addis Ababa University” jedhu irratti kan hojjatame yoo ta'u, kaayyoon qorannoo kanaa hojmaataafi gufuuwwan sirna mojularii sadarkaa digirii lammataa Yuunivarsiitii AddisAbabaa mudatan iyyaafachuu kan jedhuudha. Qorannoo kanaanis kan adda bahe, barattootnifi barsiisonni sagantaa kanaa hubannoo sirna mojulariiifi kaayyoo isaa akka hinbeeknedha. Dabalataan rakkoo meeshaaleefi leecalloo sirna kana hojiirra oolchuu irratti gufuu ta'aniiru. Gama ilaalchaan immoo, barattootnifi barsiisonni sirnichaan hojjachuuf fedhii qabaatanis yaadrimeen isaa qabatamaan hinmul'atu.

Moges Logaw (2015) mata duree “Modularization and the Practices of Module Development in Selected Ethiopian Universities” jedhudha. Kaayyoon qorannoo kanaa kolleejjiiwwan Barnootaa yuunivarsiitii filatamanii keessatti akkaataa mojulli hojiirra ooluufi itti qophaa'u ibsuudha. Akka argannoo qorannoo kanaatti sirni mojularii akkaataa kaayyeffatametti hinhojjatamne; hinqophoofnes. Akkasumas, hanqinoonni ijoon mul'atan

adda bahanii hinguutamne. Mojuloonni haalaan hinqophoofne. Malli baruufi barsiisuu barsiisaa giddugaleeffatetu caalmaatti mul'ata. Walumaagalatti hojmaatni mojularii kolleejjii barnootaa hanqina guddaa keessa jira jechuun kaa'eera.

Yared Niguse (2015) "Assessing the Implementation of Modularization Approach in Adigrat, Axum, Samera, Woldiya and Mekelle Universities" Jedhu keessatti kaayyoon qabate hojiirra oolmaa sirna mojularii yuunivarsiitota Addigiraat, Aksum, Saamaraa, Waldiyaafi Maqalee sakatta'uudha. Qorannoo kanaanis argannoon adda bahe, barsiisonni mojularii irratti beekumsa qaban gad aanaa ta'uufi hojiirra oolmaan isaa laafaa ta'uudha. Kana malees, hanqina leenjii duraafi yeroo barnootaa, baay'ina barattoota daree keessaafi yaaddeebiin madaallii taasifamuu hanqina kan qabuudha. Akkasumas, muuxannoon barsiisaafi kakaastuu dhabuun rakkoo hojiirra oolmaa mojularii irratti mul'atuudha.

Qorannoon amma hojjatame kun immoo bu'aqabeessummaa SBM ta'ee, xiyyeeffannoon isaa hojii qabatamaa daree keessaa irrattidha. Kana jechuun akka sirnaafi muummeewwan addaa addaatti osoo hintaane, akka Muummee Afaan Oromoofi ogbarruutti ta'ee, sirna barnootaa DBAO qofaa irratti kan daangeffameedha. Kunis gama qindoomina koorsiin, mala baruufi barsiisuufi tooftaa madaallii irratti kan xiyyeeffateedha. Gama yoomessaanis yuunivarsiitota Finfinnee, Amboofi Bulee Horaa qofa irratti kan ta'eedha. Kanaaf, yoomessaafi qabiyyeen qorannoo duraa kanarraa adda ta'a jechuudha.

Boqonnaa Sadii: Mala Qorannoo

Boqonnaa kana keessatti malaa qorannootu ibsame. Isaanis saxaxa qorannoo, madden ragaalee, meeshaalee funaansa ragaalee, mala iddatteessuu, mala qindoomina ragaaleefi qaaccessa ragaaleeti.

3.1 Saxaxa Qorannichaa

Xiyyeeffannoon qorannoo kanaa SBM Digirii Baachilarii Aartii Afaan Oromoofi Ogbarruu qabu xiinxaluudha. Sirni barnootaa kun bara 2013 haaromfamee hojii kan eegale yemmuu ta'u, gama baruufi barsiisuu, madaalliifi qabiyyee ittiin dhihaateen sakatta'ame. Saxaxni qorannoo kanaa sakatta'insa (survey) yemmuu ta'u, innis sirni barnootaa kun yaada barsiisota hojii barsiisuu raawwachaa jiraniifi qophii sirnichaa keessatti hirmaatan afgaaffiin, barattoota immoo bargaaffiifi mariigareen, walitti qabaman ibsuudha. Kanaaf, sakatta'insa ibsaa (descriptive survey)ti. Malli qaaccessa ragaalee immoo mala makaadha. Kunis, mala ammamtaan bargaaffiin dhibbeentaan kan ibsamu yemmuu ta'u, sababa filannoo isaanii kallattii addaa addaan ibsuuf immoo mala akkamtaatti gargaarame.

3.2 Madda Ragaalee

Qorannoo kana keessatti madda ragaalee jalqabaafi lammataatu dhimma itti bahaman. Inni jalqabaa, afgaaffii bargaaffiifi marii garee xiyyeeffannoo barsiisotaafi barattoota irraa walitti qabame. Mojulawaan yuunivarsiitotni kunneen itti fayyadamanis sakatta'a dookimantiin akka madda ragaa jalqabaatti sakatta'ameedha. Maddi ragaa lammataa immoo qajeelfamoota SBM Ministeera Barnootaan bahaniifi qorannoowwan dhimma kanarratti hojjatamaniidha.

3.3 Maashaalee Funaansa Ragaalee

Qorataan ragaalee qorannoo kanaa walitti qabuuf, meeshaalee armaan gadii fayyadameera. Isaanis:

3.3.1 Bargaaffii

Bargaaffiin akka Best and Kahan (1992) jedhanitti, akaakuu meeshaa funaansa ragaa keessaa tokko ta'ee, ragaa yeroo gabaabaa keessatti walitti qabuu, odeef-kennitoota baay'ee irraa fudhachuufi humna qusachuuf mijataadha. Akkasumas akka Cohen and et.al (2005) jedhanitti, deebii laphee isaanii keessaa maddu, kan dhugaa ta'e, argachuuf bargaaffii meeshaa barbaachisaadha. Haata'umalee, amanamummaan isaa xiqqaa ta'uunis niqeeqama. Haala kanaan, qorannoo kana keessatti barrattoota waggaa sadaffaaf bargaaffiin cufaa ta'e qopheessuun raabsame. Mariigaree keessattis barattoota sadarkaan qabxii isaanii hanga

kudha shanii jiran yaadolee bal'aa caala ni ibsu amantaa jedhuun filataman. Haala kanaan barattootni waggaa sadaffaa marti irratti hirmaantaniiru. Barattootni Yuunivarsiitii Finfinnee soddonii shan(35) hirmaatan keessaa lama deebiin isaanii guutuu hinturre. Barattootni Yuunivarsiitii Amboo afurtama(40) itti hirmaatan keessaa sadii deebii guutuu kan hinkennine yemmuu ta'u, torba immoo waraqaa hindeebifne. Barattootni Yuunivarsiitii Bulee Horaa soddonii saddeet(38) itti hirmaatan keessaa sadii deebiin isaanii guutuu kan hintaane yemmuu ta'u, shan immoo waraqaa hindeebisne. Kanaaf, barattoota dhibba tokkoofi kudha lama(112) bargaaffiin kennameef keessaa barattootni sagaltamii sadii(93) deebii guutuu kennuun irratti hirmaatani.

Bargaaffiin kunneen mala baruufi barsiisuu, tooftaa madaallii, qindoomina koorsiifi kaayyoo sagantichaa irratti gaaffileen soddonii sadii(33) dhihaatan. Meeshaa kanaan dursa miira dhuunfaa isaanii akka calaqqisiisaniif itti dhimma ba'ame. Gaaffileen kunneenis laayikarti iskeelii filannoo afur qabuun dhihaate. Kunis, itti waliigaluufi dhiisuu irratti garlamee (binary) akka ta'uufi yaadni giddugaleessaa (neutral) akka dhabamuufi. Haala kanaan “sirriittin itti waliigala, ittin waliigalafi itti waliihingalu, tasumaa itti waliihingalu” filannoo jedhamaniidha.

3.3.2 Marii Garee Xiyyeeffannoo

Kaayyoon marii garee xiyyeeffannoo dhimmoota mormii qaban irratti yaadolee bal'aa bitaafi mirgaan ka'an walbira qabuun xiinxaluuf gargaara. Keessumaayyuu qorannoo akkamta keessatti yaada bitaafi mirgaan ka'u argachuuf barbaachisaadha(wellington,1996). Kanaaf, barattoonni Muummee Afaan Oromoofi Ogbarruu yuunivarsiitota filatamanii kanneen sadarkaan qabxii isaanii 1-15 ta'an keessaa warreen fedhii qabantu filatame. Walumaagalatti, barattootni soddonii tokko (31) yuunivarsiitota sadan keessaa filataman. Yuunivarsiitii Finfinnee keessaa barattoota sagal(9), Yuunivarsiitii Amboo keessaa kudhan(10), Yuunivarsiitii Bulee Horaa keessaa immoo kudha tokkotu(11) hirmaate. Gareen barattootaa kun yuunivarsiitota sadanuu keessatti si'a tokkoof kan mari'atan yoo ta'u, yaada isaanii bal'inaan akka dhiheessan taasisameera. Kun immoo bargaaffii duraa mirkaneeffachuufis gargaareera.

3.3.3 Afgaaffii

Afgaaffiin mala meeshaa funaansa ragaalee keessaa odeeffannoo bal'aa argachuuf gargaara. Afgaaffiin miti-caasawaan yaada barbaachisoo (critical)fi ibsa bal'aa barbaadan argachuuf fayyada (Creswell, 2003; Cohen et al. , 2005). Haala kanaan qorannoo kana keessatti

afgaaffiin banaan qaamota garaagaraaf taasifame. Tokko, dura bu'oota Muummeewwan filatamanii sadii(3)f dhihaate. Kunis, adeemsa baruufi barsiisuu keessatti hojiirra oolmaan sirna barnoota kanaa gama qindoomina koorsii, mala baruufi barsiisuu, madaalliifi milkaa'ina sagantaa irratti akka ibsaniifi gufuuwwan isaan mudate gaafatamani. Qaamni biraa, barsiisota qophii sirna barnootaa keessatti hirmaatan afurii(4)fi barsiisota hojii baruufi barsiisuu raawwachaa jiran kudha lama(12) hojiirra oolmaan isaa akkamitti akka yaadameefi amma akkamitti akka adeemsifamaa jiru ibsan.

3.3.4 Sakatta'a Dookimantii

Sakatta'insi dookimantii ragaa qabatamaa argachuuf gargaara.(Cohen et al., 2005) Innis, yaadolee bal'aafi qabatamaa ta'an argamsiisa. Qorannoo kana keessattis sakatta'i dookimantii madda ragaa jalqabaa ta'uun akka meeshaa ijootti kan fudhatameefi bargaaaffiifi afgaaffii mirkaneessuuf tajaajile. Haala kanaan, caalatti qajeelfamni SBM Muummeen Afaan Oromoofi Ogbarruu sakatta'ameera. Kunis, qabiiyyeewwan yaadaman kaayyoo lafa kaa'ame galmaan geessisuufi dhiisuu, duraaduubni koorsiiwwan ittiin waggaa tokkoffaa hanga sadaffaatti qindeeffaman mijataa ta'uufi dhiisuun isaanii sakatta'amaniiru. Inni kun xiyyeeffannoon isaa ruqoota mojulaafi qindoomina isaa irrattidha.

3.4 Mala Iddatteessuu

Malli iddatteessuu qorannoo kanaa miti carraa yoo ta'u, isa keessaas akkayyoofi heerumsatu filatame. Yuunivarsiitota Muummeewwan Afaan Oromoofi ogbarruu qaban keessaa sadarkaa muuxannoo isaanii irratti hundaa'uun filataman. Isaan kunneenis: Yuunivarsiitii Finfinnee, Amboofi Bulee Horaa yemmuu ta'an, Finfinneen yuunivarsiitota dhaloota duraa keessaa isa tokkoodha. Ambo immoo giddugaleessa. Yuunivarsiitiin Bulee Horaa sadarkaan dhaloota sadaffaadha.

Akkasumas, muummeewwaan kanneen keessaa barsiisota mojula addaa addaa barsiisantu filatame. Kunis, akkaataa ogummaa mojulichaa irratti qabaniin gadifageenyaan waa'ee mojulichaa kaasuu waan danda'aniifi. Akkasumas, barattoota keessaa warreen waggaa sadaffaatu filatame. Sababni isaa, barattootni kunneen sirnichaana waggaa sadii waan barataniif, waa'ee sirna barnoota kanaa dubbachuu danda'u. Karaa biraa, mala eerumsaan hooggantoota Muummeewwanii, barsiisota qophii sirna barnootaa mojulawaa keessatti hirmaatan filatamaniiru. Walumaagalatti, qorannoo kana keessatti barattoota 93, hooggantoota muummeewwanii 3, barsiisota qophii SBM keessatti hirmaatan 4, barsiisota

hojii barsiisuu irratti argaman 12, dimshaashatti barsiistota kudha sagalii(19)fi barattoota sagaltamii sadiitu(93) irratti hirmaate.

3.5 Haala Qindoomina Ragaalee

Ragaaleen kan qindeeffaman akkaataa yaada ijoo isaaniitiini. Kana jechuun kaayyoo qorannoo irratti hundaa'uun meeshaa funaansa ragaa ittiin walitti qabaman keessaa akkaataa hariiroo isaaniin walitti dhufani. Dursa, ragaaleen bargaaffii dhihaaachuun gara lakkoofsaatti jijjiiraman. Ragaaleen bargaaffiin walitti qabaman bifa dhibbeentaafi yaadaan ibsamuun dura niqindaa'an. Ragaaleen kunneen akkaataa ergaa(theme) isaaniin addaan qoqqoodamuun gara lakkoofsaatti jijjiiraman. Itti aansuun, ragaaleen meeshaalee biroon dhufan akkaataa yaada ijootti barreeffamani (transcribed). Ragaalee kanneen mirkaneessuuf, barattoota irraa mariigaree xiyyeeffannoon, barsiisota hojii barsiisuurra jiraniifi qophii sirna kanaa irratti hirmaatan irraa immoo afgaaffiin ragaan walitti qabaman walbira qabamaniitu xiinxalaman. Dhuma irratti, ragaaleen meeshaalee kanneeniin walitti qabaman martuu yaada ijoo(theme) isaaniin walunachiisuun qindeeffamani.

3.6 Mala Qaaccessa Ragaalee

Ragaaleen meeshaalee garaagaraan funaanaman mala makaan qaacceffaman. Kana jechuun ragaaleen bargaaffiin walitti qabaman bifa dhibbeentaafi yaadaan yemmuu ibsaman, kanneen sakatta'a dookimantii, afgaaffifi marii garee xiyyeeffannoon walitti qabaman immoo mala akkamtaan ibsamaniiru. Ragaaleen kunneen erga walitti qabamanii bal'inaan akkamitti akka ta'an, maaliif akka ta'an, dhiibbaa akkamii akka geessisan ibsame. Karaa biraa, yaadoleen gamaafi gamaan mariin walitti qabaman gadifageenyaan xiinxalamaniib ibsaman

Boqonnaa Afur: Qaaccessa Ragaalee

Boqonnaa kana jalatti odeeffannoon bargaaffii, afgaaffii, mariigaree xiyyeeffannoofi sakatta'a dookimantiin walitti qabamantu xiinxalame. Odeeffannoon kunneen barattootaafi barsiisota irraa kan walitti qabaman yemmuu ta'an, odeeffannoon barattoota irraa bargaaffiin walitti qabaman ammamtaan xiinxalaman. Mariin garee, sakatta'insi dookimantiifi afgaaffiin immoo akkamtaan xiinxalaman. Kanaaf, ragaaleen meeshaa funaansa ragaa arfan armaan oliin walitti qabaman walkeessaa kaayyoo qorannoo irratti hundaa'uun xiinxalamaniiru.

4.1 Barsiisonni Kaayyoo Sirna Mojulawaa Akkamitti Beeku?

Kaayyoo kana jalatti afgaaffiin taasifame kallattii ministeerri barnootaa kaa'een barsiisota biratti kaayyoon mojulawaa ammam akka hubatame adda baasuudha. Haala kanaan, barsiisota hojii baruufi barsiisuurra jiraniifi qophii mojulawaa keessatti hirmaatan irraa ragaan walitti qabame qaaceffamee jira. Afgaaffii barsiisotaa keessatti gaaffiin jalqaba dhihaate kaayyoon sirna barnootaa mojulawaa maali? Kaayyoon kun gama qindoomina koorsii, mala baruufi barsiisuu, madaalliifi milkaa'ina sagantaan ammam hojiirratti bu'aqabeessa? Kan jedhuudha. Akka ragaa afgaaffii kanaatti, yaadoleen odeefkennitootaa haala lamaan ibsaman. Inni jalqabaa dhiphisuun yemmuu ibsamu, inni biraa immoo kan bal'atee dhihaatedha. Akka barsiisonni baay'een jedhanitti, *Kaayyoon mojulawaa koorsii walfakkaatu bakka tokkotti fiduufi barattootni si'a tokkotti akka barnoota maraan hindhiphanne gargaaruudha*. Akka yaada kanarraa hubatamutti, gareen yaada kana kennan kaayyoon mojulawaa koorsii walfakkaatu yeroo walfakkaataa keessatti kennuun, barattootni yeroo tokkotti waa'ee barnootichaa qofa akka yaadan taasisuufi. Gaaffii ammam galma gahe jedhuuf immoo, deebiin odeef-kennitootaa kaayyichi galma hingeenye. Sababni isaan heeranis, caalattuu barattoota irratti dhiibbaa fiduufi koorsootni akkaataa yaadamanitti sababa yeroofi meeshaaleen barnootaa gahaan hinjirreef gara hojiitti hinjijjiiramne. Keessattuu sirna bilookiin barsiisuun kaayyoon mojulawaa akka galma hingeenye taasise. Kanaaf, kaayyoon mojulawaa barattootarraa ba'aa hir'isuu qofaaf ta'uu baatus, sababa haala mijaa'inaafi meeshaaleen barnootaa hanqina qabaniif galmi gahinsi sirnichaa bu'aqabeessa ta'uun isaa shakkisiisaadha.

Karaa biraa, barsiisonni muraasni kaayyoo mojulawaa bal'isanii ilaaluun, yemmuu ibsan,

Mojulawaan haala dhiheenya (approach) ta'ee, barattootni ga'umsa tokko argachuun hanqina beekumsaa isaan mudatu furuuf mala gargaarudha. Akkasumas, barattootni bakkaa bakkatti socho'uuf akka carraa argatan taasisa. Haata'umalee, Sirni barnootaa mojulawaa kun barattoota idileef osoo hintaane, caala barattoota hojiirra jiraniif gargaara. Sababni isaa hanqina beekumsaa qaban qofaa guuttachuuf mojula barbaadan fudhatanii ga'umsa murtaawaa gonfachiisuuf fayyada.

Akka garee kanaatti, sirni kun barattoota idileef akkaataa qabatamaa biyya keenyaatti bu'aa hinqabu. Sababni isaanis, barattoota dirqamaan waggaa sadii booda eebbifamaniif kaayyoon kun fayidaa olaanaa hinqabu. Kunis, barattootni kunneen ga'umsa murtaawaaf osoo hintaane, ogummaa guutuu tokko waan barbaadaniifi. Akkasumas, kaayyoon bakkaa bakkatti socho'uun barachuu akka laayyootti hojiin hinmul'anne. Kunis, waaltina fiduun akka barattootni yuunivarsiitii isaanii mijatutti baratan haala mijeessuu kan jedhu barattoota rakkoo addaa qabaniif malee kan eeyyamamu miti. Waaltinni barbaadames hindhufne. Walumaagalatti sirni mojulawaa dhihaateefi qabatamaan itti hojjachaa jirru wal hinarganne waan ta'eef, kaayyoon galma hingenye jechuun kaasuu.

Akka yaada odeef-kennitootaarraa hubatamutti, kaayyoo sirna mojulawaa irratti, garaagarummaan hubannoo barsiisota gidduu jiraachuudha. Kana jechuun kaayyoon mojulawaa barsiisota mara biratti kan hubatame miti. Ammuma hubatameenis sirni hojiirra oolaa jiru bu'aqabeessummaan isaa quubsaa miti. Sababni isaa, yeroo kenname keessatti haala dhiheenya barattoota giddugaleeffateen kaayyoo koorsii galmaan gahuun amansiisaa ta'uu dhabuu isaati. Sababni isaa, barsiisonni sirna kanatti amananii osoo hintaane, dirqama itti kenname waan ta'eef, "ni ta'a jedhanii osoo hintaane, ni ta'a' waan jedhaniif" miira jedhuun hojiin baruufi barsiisuu adeemsisaa jiru. Kun immoo barsiisonni itti amananii osoo hintaane, waan ajajamaniif qofa dirqama isaanii bahuuf hojjachuu isaanii agarsiisa. Adeemsi akkanaa kun immoo bu'aqabeessummaa hojii baruufi barsiisuu irratti danqaa ta'a. Akka muuxannoon biyyoota ittigargaaramanii agarsiisutti, akka odeef-kennitootni jedhan mojulawaan barattoota al-idilee qofaatti kan daangeffamu osoo hintaane, idileefis hojjachuu danda'a (ECTS User's Guide, 2015). Kanaaf, yaadni barattootni al-idileef qofa jedhu amansiisaa mit. Garuu, dhimmi haala mijaa'inaafi dhihaatinni meeshaalee barnootaa murteessaadha. Kun immoo hanqina akka qabatamaa biyya keenyaatti mul'atuudha.

Haala walfakkaatuun hubannoon barsiisota qophii mojulawaa keessatti hirmaataniifi hirmaannee addaa adda. Qopheessitootni Kaayyoo mojulawaa haala armaan gadiin ibsu:

Inni jalqabaa sirna barnootaa kaayyoo irratti bu'uureffamerraa gara ga'umsa barattootaatti fiduudha. Kunis, barattootni ga'umsa yaadame akkaataa isaan fiduu danda'anitti qabiyyeefi kaayyoo karoorsuudha. Yeroo hojii (baruufi barsiisuu) barsiisonni hojjatanirraa gara yeroo hojii barattootni hojjatan lakkaa'uutti kan jijjiirudha. Kana jechuun barattootni ga'umsa mojula tokko keessatti kaa'ame bira gahuuf yeroon isaan barnooticha irratti dabarsuu qaban mala lakkoofsa ECTS lakkaa'ama. Barattoota sadarkaa saartifikkeettii, dippiloomaafi digiriifi isaa olitti fedhii barattootaa giddugaleessa taasisuun sadarkaa ga'umsa barattootni barbaadaniin waraqaa ragaa kennuudha. Barattootni bakkaa bakkatti socho'uun akka barataniifi waaltina bakka hundatti uumuufis ni gargaara.

Egaa yaada barsiisota qophii keessatti hirmaataniifi hinhirmaanne walbira qabuun yemmuu ilaallu barsiisonni qophii sirna mojulawaa keessatti hirmaatan caala bal'isanii ibsuu nidanda'u. Kunis, yeroo qophii ibsa gabaabaa(orientation) taasifameen akka adda baafatan agarsiisa. Haata'umalee, qopheessitoota gidduuttis garaagarummaan hubannoo nimul'ata. Kaayyoon qopheessitootni ibsan kun immoo kan Ministeera Barnootaa waliin hariiroo qaba.

Kaayyoo sirna mojulawaa MoE (2012) yemmuu ibsu waantota gurguddoo sadii irratti xiyyeeffata. Inni jalqabaa, sirna barnootaa duraanii keessatti qabiyyeen barnootaa dhihaatan ga'umsa irratti osoo hintaane kaayyoo barnoota tokkoo qofaa irratti hundaa'edha. Kun immoo qabiyyeen (koorsiin) ga'umsa tokko fiduu danda'an addaan faffaca'anii jiru. Kanaaf, koorsiiwwan kanneen bakka tokkotti fiduun ga'umsa sadarkaa sanatti barbaachisu adda baasuuf gargaara. Haalli kun immoo harcaatii barattootaa hir'isuun barattootni ga'umsa argataniif waraqaan ragaa akka kennamuufii qabu agarsiisa. Inni lammataa, hojii baruufi barsiisuu keessatti sa'aatiin hojii tokko irratti barsiisonniifi barattootni dabarsan murteessaa ta'us, sirni barnootaa duraa waa'ee yeroo hojii barattootaa(student work loud) waan kaasuu hinqabu. Sa'aatii barsiisonni baruufi barsiisuu adeemsisan qofaa ibsame. Kanaaf, sirna mojulawaa keessatti yeroon barattootni barnoota tokkoratti dabarsuu qaban yaada handhuuraati. Inni sadaffaan, hariiroon barnoota baratamuufi hojii addunyaa keessa jiru sirna barnootaa duraa keessatti waan hinjirreef, walitti hidhaminsa uumuufi.

Yaadota kallattii addaa addaa kanarraa akka hubatamutti, haala walfakkaatuun kaayyoon mojulawaa barsiisota biratti hinhubatamne. Kunis, barsiisonni baay'een koorsii walfakkaatu

bakka tokkotti fiduun barattootni waa'ee qabiyyee walfakkaataa tokkoo qofa akka yaadan taasisuutti daangessu. Kaayyoonumti hubatame immoo galmi ga'insi isaa ammam bu'aqabeessa kan jedhuuf gara hojiitti waan hinjijjiiramneef, bu'aan barattootaaf buuse kan darberra quubsaa ta'uun nimamsiisa. Keessumaayyuu, dhimmi yeroo barattootni barnootarratti dabarsan lakkaa'uu (ECTS) yaadrimeen isaa barsiisota baay'ee biratti kan adda baafame miti. Haalli itti gara sa'aatii barsiisonni hojjatanitti(credit hour) jijjiiramus qabatamaa miti. Kanaaf, amanamummaafi qabatamummaan barsiisota biratti qabu gadaanaadha. Haata'umalee, fayidaan sirna kanaa caalatti barsiisotaaf yeroo bal'aa kennuun hojii qorannoofi dhuunfaa biroo akka hojjataniif isaan gargaaruudha. Kunis, barsiisonni koorsii qabatan yeroo gabaabaa keessatti xumuruun hojii biraaf akka yeroo argatan gargaareera. Karaa biraa, sirna kana keessatti waaltina yeroo kenninsaafi tokkummaawuu koorsiif gaarummaa niqabaata. Haata'umalee, duraaduubaafi haala koorsiin ittiin barsiifaman irratti amaltee yuunivarsiitii kanneen keessatti garaagarummaan nimul'ata. Kana jechuun koorsiin bakka tokkotti bilookiin kennamu bakka biraatti immoo simisteera guutuu kennama. Akkasumas, koorsii duraaduubaan qindeessuu keessatti garaagarummaan niargama. Garaagarummaan biraa mul'atu haalli madaallii wal hinfakkaatu. Kun immoo, barattoota haala walfakkaatuun madaaluufi qabxii isaaniin waldorgomsiisuu keessatti walcaalmaa fida.

Kaayyoowwan Ministeerri Barnootaa sirni mojulawaan galmaan gaha jedhee yaade keessaas harki caalu galma gahuu dhabuu qopheessitootni irratti waliigalu. Inni jalqabaa, ga'umsa barattootni mojula tokko irratti qaban safaruun hindanda'amne. Akkuma durii barsiisonni koorsii addaa addaa mojula tokko keessa jiru barsiisuun kaayyoo koorsichaa madaalu malee akka mojulaatti ga'umsa safaruuf, safartuufi sirni isaa qophaa'e hinjiru. Akkasumas, ga'umsa argameef beekamtiin kennamee, fedhiin barattootaa hineegamne. Barattootni akkuma durii turtii waggaa sadiin booda eebbifamu. Kana malees, kaayyoon barattootni bakkaa bakkatti socho'uun akka barataniif yaadame galma hingenye. Barattootni mooraa sababa qabxiif harca'uunis ni mul'ata; waraqaan ragaa mojula barataniif kennameef garuu hinjiru.

Inni biraa sa'aatii barattootni barnoota irratti dabarsan safaruun hindanda'amu. Sababni isaa, barattootaaf hojiin kennamus barattootni baay'een itti gaafatamummaa isaanii haala yaadameen akka bahan tooftaan ittiin madaalan hinmul'atu. Hojii kennamu barattoota muraasaan hojjatama. Kanaaf, yeroon hojii yaadame caalattuu jidduutti qisaasamuutu

mul'ata. Sababni isaa, immoo barattootni aadaa ofiin hojii baay'ee hojjachuu hindagaagfanne. Kanaaf, kaayyoon kunis haalaan waan galma gahe miti.

Kaayyoon sadaffaan barnootaafi hojii addunyaa walitti fiduu ta'us, kunis hanqina qaba. Keessumaa akka barattoota Afaan Oromootti hojii dirree bahuuf illee hanqinni akka jiru barattootni mariigaree keessatti kaasaniiru. Akka sababaatti kan ka'u, sirna barnootaa mojulawaa kana keessatti hojii dirreef qabxiin madaallii kaa'amuu dhabuun sababa tokko. Kunis, karaa ifa ta'een akka hojii dirree gara fuulduraa irratti bobba'an agarsiisuu irratti hanqina qaba. Kanarraa kan ka'e dhaabbilee kanneen gidduutti garaagarummaan uumamee jira.

4.2 Xiinxala Qindoomina koorsii

Kaayyoo qorannoo kana keessatti duraaduuba koorsiiwwan waggaa tokkoffaa hanga sadaffaatti dhihaataniifi hariiroo kaayyoofi qabiyyeewwan koorsii waliin qabantu dhihaate. Kunis, sakatta'insa dookimantii, afgaaffii barsiisotaafi mariigaree xiyyeeffannoo barsiisotaan ragaa walitti qabamaniidha.

4.2.1 Xiinxala Duraaduuba Koorsii

Xiinxala qindoomina koorsii keessatti xiinxala haala duraaduuba koorsii, hariiroo kaayyoofi qabiyyee, bu'qabeessummaa koorsii, bal'inaafi gadifageenya koorsiitu xiinxalame. Innis, odeeffannoo bifa sakatta'a dookimantii, bargaaffiifi mariigaree xiyyeeffannoo barattootaa, afgaaffii barsiisotaan walitti qabaman gama addaa addaan ilaalaman. Dursa duraaduuba mojulootni ittiin waggaa tokkoffaa hanga sadaffaatti qindeeffamantu xiinxalame.(Dabalee C ilaalaa)

Gabatee 1: Xiinxala Qindoomina Koorsii

Lak k	Qabxiilee dhihaatan	Safartuu							
		Sirriittan Ittin waliigala (1)		Ittin waliigala (2)		Itti waliihin galu(3)		Tasumaa itti waliihing alu(4)	
		La k.	%	La k.	%	La k.	%	La k.	%
1	Koorsichi duraaduuba qabatamaa ta'een qindaa'eera	30	32	41	44	14	15	8	9
2	Koorsichi qabatamaan akka hojjattuuf si gargaara	34	37	47	51	9	10	3	2
3	Qabiyyeen koorsichaa jireenya dhuunfaa keetiif fayidaa qabeessa	47	51	41	44	4	4	1	1
4	Koorsootni Bal'inaafi gadifageenya gaarii qabu	38	41	38	41	7	7.5	10	10.5
5	Qabiyyeen koorsichaa saganticha(BA A/O) waliin deema	29	31	44	47	11	12	9	10
6	Koorsicha barachuun kalaqa dhuunfaa argatte	42	45	33	35	12	13	6	7
7	Koorsicha barachuun waan qabatamaa ni hojjatta	36	39	43	46	13	14	1	1
8	Kaayyoo koorsichaa galmaan geesseetta	27	29	49	53	10	11	7	7

Akka Gabatee (1) irraa hubatamutti, duraaduubni koorsiin ittiin qindaa'e ammam bu'aqabeessa kan jedhuuf %32 duraaduuba qabatamaan qindaa'uu irratti sirriitti yemmuu waliigalan, %44 immoo irratti waliigalu. Dhibbeentaan kun walitti yemmuu ibsamu barattootaaf duraaduubni koorsii gaariidha. Barattootni harki kudha shan(%15) koorsootni duraaduuba qabatamaan dhihaachuu irratti kan waliihingalle yemmuu ta'u, %9 immoo tasumaa akka itti waliihingalle ibsa. Akka ragaa kanarraa hubatamutti, barattootni harki caalu(%76) duraaduubni koorsii gaarii ta'uu itti amanu. Mariigaree keessatti akka kaasanitti, “Koorsootni beekumsa bu'uura dandeettii afaanii gabbisu irraa eegalee waan dhihaateef(waggaa tokkoffaa keessatti) beekumsa keenya gabbisuu irratti gaariidha” jedhu. Haata'umalee dhibbeentaan digdamii afur(%24) duraaduubichi qabatamummaa akka hinqabnetti ibsu. Mariigaree keessatti akka ibsanitti koorsiin “Dubbisa Qeeqaafi Qaaccessa Hafeefi Qorannoo ” waggaa jalqabaafi sadaffaa irratti walduraaduubaan dhufuun rakkisaadha. Kunis, dandeettii isaanii olta'uufi akka waraqaa qorannoo hubannoon

hindalagne isaan taasisuu ibsu. Walumaagalatti qindoomina koorsii keessatti gufuuwwan mul'atan bifa lamaan kaasu. *Inni jalqabaa koorsiin yeroo malee barsiifaman jiraachuufi yeroo tokkotti immoo walirra bu'uu yemmuu ta'u, inni biraa koorsiin murteessoon bifa bilookiin dhihaachuudha.*

Akka odeeffannoo barattootni gama lamaan kennan irraa hubatamutti, odeeffannoon bargaaffiifi mariigaree xiyyeeffannoo addaa adda. Kunis, irra jireessaan bargaaffii keessatti duraaduubni koorsii bu'aqabeessa jedhanis, koorsiin yeroo malee kennamaa jiran jiraachuu mariigaree keessatti ibsaniiru. Inni kun immoo bargaaffii yemmuu guutan xiyyeeffannoo akka itti hinkennine mul'isa. Karaa biraa, barattootni yeroo tokkotti koorsii walfakkaatu barachuun hariiroo dalgee koorsiiwwan addaa addaa gidduu jiru hubachuu dhabuudha. Akkasumas, qindoominni akkanaa qabxii barattootaa guddisuufi dhiphina yeroo tokkotti koorsii addaa addaa yaaduu irraa hambisuun sababa filannoo isaanii ta'uu danda'a. Odeeffannoon sakatta'a dookimantiifi afgaaffii barsiisotaa immoo yaada kana nifaallessa. Akka sababaattis kan heerame, beekumsa duubee isaanii waliin walmadaaluu dhabuufi akka beekumsi koorsii addaa addaa keessa jiru walitti hinhidhamne taasisuu isaati. Kun immoo bu'uura dhabuu qooddii koorsiiwwanii agarsiisa.

Walumaagalatti, duraaduuba koorsii irratti odeeffannoon sakatta'a dookimantii, afgaaffiifi mariigaree barattootaa akka ibsutti, duraaduubni koorsii akka ilaalamuu qabu agarsiisa. Kunis, ijaarsa beekumsa taasisamu keessatti walhunannaan beekumsa kallattii addaa addaa gidduutti akka jiraatuufi akkaataa dandeettii barattootaa giddugaleeffateen baratamuuf koorsiin bakka isaanii sirrii qabachuun barbaachisaadha. Kun immoo, kaayyoowwan yaadaman akka galma gahan taasisa. Duraaduubni kunis akkaataa irraa jalummaa beekumsa koorsonni qabaniin ta'uu yookiin ga'umsa barbaadame fiduu danda'aniin ta'uun barbaachisaadha. Bargaaffiin barattootaa garuu faallaa kanaa ta'uu agarsiisa.

Gama biraatiin, koorsiin sun gadifageenyaafi bal'inaan dhihaachuu isaafi fayidaa isaan irraa argatan adda baasuuf bargaaffiin dhihaateera. Akka bargaaffii barattootaarraa hubatamutti koorsiin dhihaate bal'inaafi gadifageenya bu'aa buusu qaba hima jedhuuf %41 sirriitti yemmuu irratti waliigalan, %41 immoo irratti waliigalla jedhaniiru. Dhibbeentaan(%7.5)fi (%10.5) immoo walduraa duubaan kan irratti waliihingalleef tasumaa kan irratti waliihin galle ta'uu ibsu. Akka odeeffannoon kun agarsiisutti, harki guddaan(%82) bal'inaafi gadifageenya koorsii bu'aqabeessa ta'uu irratti waliigalu. Haata'u malee akka mariigaree keessatti kaasanitti, koorsiin tokko tokko akka seensaatti(as introduction) kan dhihaate

malee beekumsa nubarbaachisu irraa argachuu hindandeenye jechuun ibsu. Akka yaada kanarraa hubatamutti ragaan walfaallessu kallattii lamaan mul'achuudha. Ragaan mariigaree barattootaafi afgaaffii barsiisotaa akka agarsiisutti, koorsonni dhihaatan baay'inaan walfakkachuufi bal'inaafi gadifageenya quubsaa hinqaban. Sababoota heeraman keessaa tokko qabiyyeen isaanii dhiphaafi irradeddeebii kan qabaniidha (fakkeenyaaf, fookiloriifi afoola, ogbarruu irratti). Barattootni seensa dhihaate fayyadamanii akka bal'ifatanii barataniif immoo yeroofi kitaaboleen gahoon hinargaman. Barsiisonnis, silabasicha irratti daanga'uun kan mul'atuudha. Karaa biraa immoo ga'umsi barattootaafi yeroon kennames danqaa kan ta'aniidha. Kaayyoo koorsii galmaan ga'uuf gama barattootaan bekumsa yeroo sanatti barattootni qaban waliin walhinmadaalu; yeroo kennametti galma geessisuun rakkisaa ta'uun nimul'ata. Ragaan bargaaaffii barattootaa immoo faallaa kanaati.

Karaa fayidaa koorsiin yemmuu ilaallu, koorsonni dhihaatan qabatamaan akka hojjataniif nigargaara kan jedhu %37 fi %51 kan irratti waliigalan yemmuu ta'u, %10 fi %2 immoo irratti waliihingalan. Akkuma barattootni irra caalaan ibsanitti, koorsotni dhihaatan kaayyoo gaarii qabaachuu barsiisonnis afgaaffii taasifame keessatti nimirkaneeessu. Haata'umalee, barattootni muraasni akka ibsanitti, koorsonni akkaataa yaadamanitti waan hinbarsiifamneef qabatamaan akka hojjannuuf nuhingargaaru jedhu. Akka yaada odeef-kennitoota kanarraa hubatamutti, koorsonni baay'een kaayyoo bareedaa qabaatanis sababa mijaa'uu dhabuu haala dhiheenyaafi hanqina meeshaaleen barattootni qabatamaan ga'umsa barbaadame galmaan gahan muraasa ta'uu barsiisonni nideeggaru. Qorataanis muuxannoo qabuun, koorsonni dhihaatan kaayyoo gaarii qabaatanis qabiyyeen kaayyicha galmaan gahuuf dhihaatan qindaa'ina laafaa qabaachuu addabaafateera. Kun immoo barattootni yeroo qabatamaan hojjatanitti danqaa itti ta'a.

Rakkoon yeroo gahaa argachuun shaakaluu qabaatus barattootni harki caalu (%80) koorsiiwwan baratanirraa kalaqa dhunfaa isaanii akka argatan ibsu. Keessumaayyuu barattootni baay'een koorsiiwwan ogbarruu barataniin barruu kalaqaa addaa addaa barreessuu danda'uudha. Kun immoo jireenya dhuunfaa isaanii ittiin gaggeeffachuuf isaan gargaara. Kana gochuu isaaniinis kaayyoo koorsiiwwanii galmaan akka gahan mul'isa. Kana jechuun barattootni %29 fi %53 kaayyoo kana akka galmaan gahan ibsu. Haata'u malee, faallaa kanaa %18 kaayyoo koorsiiwwanii galmaan gahuu irratti waliihingalan. Kanaaf, barattootni sababa garaagaraan sirna kana keessatti barachuun bu'aqabeessa hintaane jiraachuu agarsiisa. Kun immoo barattootni baay'een suuta barachuufi deeggarisi

addaa waan barbaachisuuf gama meeshaafi yeroo gahaa argachuutiin gargaarsa barbaadu jechuudha.

Koorsonni sagantaa kana keessatti dhihaatan, afaan kana waliin hariiroo qabaachuu isaaniis nimirkaneeessu. Kana jechuun %78 koorsonni dhihaatan sagantaa isaan baratan waliin hariiroo akka qabu dhugoomsu. Haata'u malee, akka barsiisonniifi qopheessitooni ibsanitti, koorsonni dhihaatan akka afaan lammaffaatti malee akka afaan tokkoffaatti dhihaachuu irratti rakkoon mul'atu jira. Kaayyoofi qabiyyeen koorsii baay'ee afaan biraa irraa gara Afaan Oromootti jijjiiramuun galumsa barattoota afaan dhalootaa kanaa irratti dhiibbaa fida. Akkasumas, naannoo keenya sirriitti gadifageenyaan hinilaalle. Kanaaf, koorsonni kunneen irradeebi'amanii ilaalamuun barbaachisaa ta'uu agarsiisa.

Walumaagalatti, qindoomina koorsii irratti odeeffannoon sakatta'a dookimantiin, mariigaree xiyyeeffannoo barattootaafi afgaaffii barsiisotaa irraa hubatame agarsiisutti, duraaduubni koorsii gooroowwan hariiroo barnootaan malee akkaataa isaan itti walhunatanitti hindhihaatne. Kun immoo kaayyoon koorsiiwwanii akka yaadametti galma geessisuuf gufuu ta'uu danda'a. Sababni isaa, ga'umsa argamsiisuuf koorsiin mojulawaan dhihaatus tooftaan ga'umsicha safaruu dandeessisu waan hinqabneef adda baasuun ulfaataadha. Kanaaf, yeroo dhihaate sanatti barattootni ga'umsa yaadame galmaan gahuufi dhiisuu tooftaan madaallii jiraachuu qaba ture. Karaa biraa, meeshaaleefi haalonni biroo ga'umsa yaadame akka barattootni galma gahaniif dandeessisu dhabamuun ammas bu'aqabeessummaa sirna kanaatti gufuudha. Karaa biraa, beekumsa duubee barattootaa waliin walqabatees barattootni qophaa'oo miti. Barattootni baay'ee suuta baratu. Kanaaf immoo SBM keessatti bilookiin mijataa miti. Barattootni osoo yaadrimee barnoota tokkoo hinhubatiin isa biraatti darbu. Saffisa mataa isaaniin akka barataniif haalli mijaa'aan hinmul'atu. Hojii qabatamaa agarsiisuuf yeroon shaakallii gahaan hinjiru. Kanarraa kan ka'e, barattootni qabatamaan hojii kenname agarsiisuun itti ulfaata. Kanaaf, koorsonni kunneen irradeebi'amanii gama duraaduuba isaaniifi akkaataa gara qabatamaatti fiduun danda'amutti dhihaachuun barbaachisaadha.

Yaada kanatti aansuun immoo duraaduuba koorsiwwan waggaa jalqabaa hanga waggaa sadaffaatti qindeefamantu sakatta'ama. Kunis, sakatta'a dookumantiifi afgaaffii barsiisotaa walbira qabuuni. Karaa biraa, bargaaffii barattootaa mirkaneeffachuufis nigargaara.

A) Mojula waggaa jalqabaa simisteera tokkoffaa

Akka gabatee sagantaa barnootaa waggaa jalqabaa simisteera tokkoffaa fuula (15)rraa hubatamutti, duraaduubni koorsii waggaa jalqabaa simisteera tokkoffaa irra jireessa mojula addaa addaa keessaa (Ijaarsa Barreeffamaa, Xinqooqaafi Dubbisuu) walitti dhufe. Kun immoo hubannoo barattootaaf jalqabbii gaariidha. Sababni isaa waantota bu'uura ta'an kan akka ijaarsa barreeffamaafi seensa dandeettii dubbisuu barachuun warreen biroof karra baneera. Seensa Afaaniifi Xiinqooqaa fudhachuunis akkasuma barattoota jalqabaaf barbaachisaadha. Koorsiin waliigalaa kennamanis warreen kanneen nijajjabeessu. Akka odeef-kennitoonni afgaaffii keessatti ibsanitti,

koorsiin barattoota waggaa jalqabaa simisteera jalqabaa duraaduubni ittiin kaa'aman baay'inaan hanqina hinqaban. Haata'u malee, mojula dubbisuu keessatti koorsiin "critical reading and text analysis" yeroo kanatti dhufuun rakkisaadha. Sababni isaa, dubbisa qeeqaa keessatti hafeewwan addaa addaa dubbisuun barattootni akka xiinxala gaggeessan waan gaafatuuf, barattootni immoo yeroo kanatti kaayyoo kana galmaan gahuu waan hindandeenyeefi.

Akka yaada kanarraa hubatamutti, barattootni Seensa Dubbisuufi Ijaarsa Barreeffamaa qofa waan fudhataniif, hafeewwan dhimma addaa addaa irratti barreeffaman xiinxaluun dandeettii isaanii olta'uudha((Dabalee C1 ilaalaa).

B) Mojula waggaa jalqabaa simisteera lammaffaa

Akka sagantaa koorsii waggaa jalqabaa simisteera lammaffaa dokumantii mojulawaa DBAO fuula (15) kanarraa hubatamutti, simisteera kanatti mojuula shantu dhihaate. Isaan keessaa sadii kan Afaan Oromoon kennaman yemmuu ta'an, lama immoo koorsii waliigalaati. Koorsiin ijaarsa barreeffamaafi sakatta'insi afaanota Itoophiyaa yeroo kanaaf barbaachisaa ta'anis, koorsiin jijjiirraa bakka kanatti dhufuun mijataa miti warreen jedhanis nijiru. Akka afgaaffii taasifameen barsiisonni ibsanitti,

Koorsiin jijjiirraa barattootni barruuwwan garaagaraa Afaan Oromoo irraa gara afaan biraafi afaanota biroo irraa gara Afaan Oromootti jijjiiruufi yaaxxinoota jijjiirraa sadarkaa itti hubataniidha. Haata'umalee, yeroo kanatti koorsiin kunis barattootni kaayyoo kana akka galmaan ga'an hindandeessisu.

Gareen biraa immoo faallaa kanaa ibsu. Yaadni isaanis,

Baruufi barsiisuu milkeessuuf barattootni afaan garaagaraa irraa jijjiiraa waan barataniif yeroo kanatti koorsiin jijjiirraa dhufuun murteessaadha.

Yaadolee kanneen gidduu kan hubatamu koorsiin jijjiirraa barnoota murteessaa ta'uudha. Barnoota biraa baratan keessatti hojiin jijjiirraa isaan quunnama. Kanarraa kan ka'e yeroon kennames guddaadha (ECTS,7). Kanaaf, akka barattootni saayinsii jijjiirraafi barruu addaa addaa jijjiiran waan taasisuuf yeroo kanatti barattootaaf dhihaachuun adeemsa barachuu ta'uu danda'a.

Akka muuxannoo qorataatti garuu, koorsiin kun dhihaachuun barbaachisaadha. Sababni isaa adeemsa baruufi barsiisuu keessatti barnoonni afaan biraa irraa gara Afaan Oromooti baay'inaan dhuf. Kanaaf, rakkoo fiduu kan danda'u koorsichi bilookiin kennamuudha. Kunis, akka barattootni yeroo ga'aa argatanii bal'inaan hinshaakalle waan taasisuufi. Kanaaf, koorsiin kun haala itti kennamu malee yeroon itti kennamu dhiibbaa fiduu dhiisuu mala.

C) Mojula waggaa lammaffaa simisteera tokkoffaa

Akka sagantaa barnootaa waggaa lammaffaa simisteera jalqabaa fuula (16) irraa hubatamutti, waggaa lammaffaa simisteera jalqabaa irratti mojula sadiitu dhihaate (Dabalee C3). Mojulli jalqabaa koorsii xinsagaafi xinjecha Oromoofi xiinhimaafi xiinhiika Oromooti. Mojula kana keessatti koorsiin xinsagaafi xinjecha duraaduuba sirrii ta'us, koorsiin xiinhimaafi xiinhiikaa garuu bakka kanatti dhufuun sirrii akka hintaane yemmuu kaasan, warreen biroo immoo seensi afaaniifi xiinqooqaa waan dhihaateef, dhiibbaa akka hinqabne barsiisonni afgaaffii taasifameen kaasaniiru. Gareen duraaduuba sirriin hindhihaanne jedhan sababni isaan dhiheessanis, *xiinhimniifi xiinhiikni seerluga Oromoo keessatti sadarkaa olaanaa waan ta'aniif koorsii waggaa sadaffaa irratti dhufuu qabuudha* jedhu. Gareen biraa immoo, yaadrimeewwan koorsii kanaa osoo barattootni hindagatiin waan dhufuuf yeroo kanatti dhihaachuun bu'aqabeessa akka ta'e ibsu. Akka muuxannoo qorataattis, koorsonni kunneen yeroo gabaabaa keessatti waan kennamaniif, barattootni osoo hinhubatiin darbu. Sababni isaa barattootni yaadrimeewwan kanneen hubachuuf suuta waan barataniif, osoo qabiyyeewwan koorsota kanneenii hinhubatiin koorsonni kunneen xumuramu. Kana jechuun barattootni baay'een suuta waan hubataniif, saffisa sanaan yaadrimee caasluga Oromoo akkaataa yaadametti hubachuun rakkisaa ta'uu mala.

Gama mojuula bu'uura ogbarruutiin yoo ilaalle koorsiin bu'uura Ogbarruu, koorsii sakatta'insa ogbarruu Oromoo dursa dhufuun sirrii ta'us, koorsii "asoosama dhangala'aa" waliin duraaduubaan dhufuun dhiibbaa qaba. Sababni isaa bu'uurri Ogbarruu seensa ogbarruu yemmuu ta'u, asoosamni dhangala'aan immoo sadarkaa barattootni asoosama itti xiinxalaniifi qabatamaan barreessaniidha. Kanaaf, yeroo kenname kana keessatti waanta baratan hojiin agarsiisuuf barattootni nirakkatu. Akka odeef-kennitootni sababa ibsanitti,

koorsiiwwan kunneen bilookiin waan kennamaniif osoo barattootni haalaan bu'uura ogbarruu hinhubatiin koorsiin asoosama gabaabaafi dheeraa dhufuun kaayyoo kaa'ame akka barattootni galmaan hingenye gufuu itti ta'a. Kana malees mojuulli "Asoosama dhangala'aa" koorsii Asoosama gabaabaafi dheeraa ofjalatti hammatus karaa dhaabbii qabuun hinibsine. Koorsiiwwan kunneen lamaan bakka tokkotti dhihaachuun akka barattootni gadifageenyaan hojii qabatamaa hinhojjanne taasisuu danda'a.

Akka yaada kanarraa hubatamutti, duraaduuba qofaa osoo hintaane, haalli tamsaasa yeroo barnootichaas dhiibbaa qabaachuudha.

D) Mojula waggaa lammaffaa simisteera lammaffaa

Waggaa lammaffaa simisteera lammaffaa irratti mojula lamaafi koorsii waliigalaa tokkotti qindeeffame(fuula,16). Mojula"verse and Drama" keessatti koorsii ogwalaloofi diraamaatu bilookiin dhihaate. Koorsiiwwan kunneen waliin dhufuun walitti hidhaminsa addaa isaan qaban hinjiru. Koorsiin diraamaafi asoosamaa osoo waliin dhufanii caala waldeeggaru. Sababni isaa barruu asoosama ta'e tokko gara diraamaatti, kan bifa diraamaan barreeffame immoo gara asoosamaatti deebisuuf kan gargaarudha. Ogwalaloon immoo caala dandeettii addaafi ittifayyadaminsa jechaa waan gaafatuuf, akka mojula tokkootti asoosamaafi diraamaa booda osoo dhufee caala akka gooroowwan ogbarruu kanneen keessatti itti fayyadaman taasisuu mala. Sababni isaa, walaloon ogbarruuwwan kanneen keessattis miidhaginaafi ergaa bifa gabaabaan dabarsuuf waan dhufuuf. Akkasumas, asoosamaafi diraamaa keessatti dhimma itti bahu.

Mojuula "Language and society" keessaa immoo koorsiin af-daneessaafi aad-daneessaa osoo dursee dhihaatee ilaalcha barattootaa jijjiiruu irratti bu'aa guddaa buusuu danda'a. Sababni isaa barattootni yeroo bakka jireenyaarraa dhufan aad-daneessaafi af-daneessa, akkasumas amantii nama biroo keessummeessuu irratti nirakkatu. Kanaaf, koorsiin kun

dursa dhihaachuun hubannoo barattootaa jijjiiruu keessatti gahee qaba. Koorsiiwwan mojula kana keessaa lamaan hafan garuu waliin dhufuun walitti hidhaminsa waan qabaniif hubannoo barattootaafi ga'umsa mojuulichaaf gumaacha niqabaatu.

E) Mojula waggaa sadaffaa simisteera tokkoffaa

Akka sagantaa koorsii waggaa sadaffaa simisteera tokkoffaarraa hubatamutti, (fuula, 17) simisteera kanatti mojulli qeeqa ogbarruufi ogbarruufi dhimmi dhala namaa waliin bakka itti dhihaatedha. Koorsonni kunneen garaagara. Qeeqni Ogbarruu, akaakuu dubbisuu keessaa tokko ta'ee, ogbarruu barreeffamaafi afoola kamuu qeequu danda'a. Ogbarruufi dhimmi dhala namaa immoo gooroodhuma ogbarruu keessaa tokko kan ta'eedha. Kanarraa kan ka'e koorsonni dursituun(Prerequisite) koorsii kanaas bu'uura ogbarruu, asoosama dheeraafi gabaabaa, ogwalaloofi diraamaadha (dabalee C5 ilaalaa). Kanaaf, ga'umsa yaadame argamsiisuuf warreen kana waliin walitti hidhachuun barbaachisaadha. Akkasumas koorsii qeeqa Ogbarruu qofaan barruu garaagaraa qeequun waan ulfaatuuf, qeeqa dubbisuufi qaaccessa hafee waliin osoo mojula tokko ta'ee caala barruu addaa addaa akka barattootni qeeqaniif ga'umsa cimaa fiduu mala. Sababa kanaaf ogbarruufi dkhimmi dhala namaa qeeqa ogbarruu waliin dhufuurra, qeeqni ogbarruu qeeqa hafee waliin dhufuun caala ga'umsa yaadame galmaan geessisuu mala.

Koorsiin fookilariifi ogafaan Oromoo garuu caala waan waldeeggaraaniif waliin dhufuun mijataadha. Koorsiin malleen qorannoos, waggaa sadaffaatti dhihaachuun barattootaan nikomatama. Akka barattootni mariigaree keessatti kaasanitti, waggaa sadaffaatti koorsicha fudhachuun akka saayinsii qorannoo hinhubanne barattoota taasisa. Kanarraa kan hubatamu barattootni baay'een suuta waan hubataniif, yeroo sanatti waanta baratan hubatanii waraqaa eebbaa hojjachuu irratti akka rakkataniidha. Mojula Joornalizimiifi quunnamtii keessatti koorsii quunnamtii seensa koorsiiwwan birooti. Akkasumas, koorsiin hariiroo hawaasummaa dursa dhufuun kanneen biroof ka'umsa ta'u.

F) Mojula waggaa sadaffaa simisteera lammaffaa

Waggaa sadaffaa simisteera lammaffaa keessatti mojulli sadii keessaa koorsota jahatu jira(fuula,17). Mojula mala qorannoo keessaa lama, mojula gaazexeessummaa keessaa sadiifi koorsiin workishooppiin barruu kalaqaatu dhihaate. Koorsiin mojula qorannoo lameenuu yeroo gaarii kan dhihaataniidha. Koorsiiwwan mojula gaazexeessummaa garuu barattootaafi barsiisota irratti ba'aa ta'uu odeef-kennitootni yemmuu ibsan,

Koorsiin quunnamtiifi hariiroo hawaasummaa osoo hinbaratamiin joornaalizimiin dhihaachuun dogoggora. Akkasumas koorsiiwwan kunneen shaakala hojii dirree waan qabaniif simisteera tokko keessatti dhihaachuun mijaa'ina hinqaban. Koorsiin barruu kalaqaa garuu akka madaallii barnootaa darbaniitti waan tajaajiluuf bakka kanatti dhihaachuun gaariidha.

Walumaagalatti sakatta'insa qindaa'ina koorsii kanarraa kan hubatamu, haalli koorsiiwwan itti qindaa'an barattootaafi barsiisota biratti ilaalcha garaagaraatu mul'ata. Barsiisonni baay'een bu'aqabeessummaa isaa itti hinamanne; qindoomina koorsiitti gammadoo miti. Sababni isaan heeranis koorsootni mojulaan tarreeffaman bu'uurri qooddii isaanii kan hinbeekamneefi walitti hidhaminsi dalgee(horizontal relationship) koorsiiwwan gidduutti kan hinuumamaneedha. Kun immoo barattootni hubannoon ala 'koorsii dhama hinqabne' akka baratan taasisuu mala. Barattootni waanta baratan akka dagatan waan taasisuuf, barattoota idileef haalli qooddii kun beekumsa kallattii garaagaraa irraa dhufu walittihidhuu irratti isaan rakkisuu danda'a. Koorsiiwwan qoqqoodaman gooroodhaan malee akkaataa beekumsi kallattii addaa addaa walhunatanitti miti jechuudha. Ga'umsa yaadame fiduufis immoo tooftaan ittiin safaran waan hinqophoofneef, ammam akka galma gahe beekuun ulfaataadha. Kana malees, koorsiin ga'umsa tokko fiduu malan kan walitti hinhidhamne jiraachuun nimul'ata. Kanaaf, koorsoota kanneen irradeebi'anii ilaaluun akka barbaachisu agarsiisa. Barattootni garuu, baay'inaan bu'aqabeessa jechuun amanu. Sababni isaanii immoo koorsii walfakkaatan walfaana hiriirsuu isaati (gabatee 2 ilaalaa).

Karaa biraa, yeroon koorsiin itti dhihaate beekumsaafi seenduubee barattootaa kan giddugaleeffate miti. Koorsiiwwan ciccimoon hubannoo barbaadan dursa dhufanii jiru. Kun immoo akka barnootichi dandeettii barattootaa olta'u taasissee jira. Kana malees, qooddiin kun humna namaa qisaasessa. Keessumaa bakka humni namaa muraasa ta'etti, yeroo baay'ee hojiin ala turuun, yeroo tokkotti immoo akka humnaa ol hojjatan taasisa. Kun immoo bu'aqabeessummaa hojichaa irratti dhiibbaa qaba. Fakkeenyaaf mojuulli joornaalizimiifi quunnamtii waggaa sadaffaa qofaa irratti koorsiin afur dhufuun yeroo tokkotti humna namaa gaafata. Kana malees, yeroo kanatti barattootni yeroo gahaa argatanii hojii dirree ilaaluufi hojjachuu irratti nirakkatu.

4.2.2 Xiinxala Hariiroo Kaayyoofi Qabiyyee

Silabasii keessatti waantota kaa'aman keessaa kaayyoofi qabiyyeen isaan ijoodha. Barsiisonniifi barattootni kaayyoo kaa'ame bira ga'uuf hojii baruufi barsiisuu keessatti

gochaalee dhihaatan raawwatu. Kun immoo qabiyyee koorsichaatu murteessa. Sirna barnootaa DBAO kana keessatti mojulootni dhihaatan ga'umsa akkamii akka barbaadan, kaayyoo akkamii akka qabaniifi kaayyoofi ga'umsa kana galmaan ga'uuf immoo qabiyyee dhihaate waliin hariiroo akkamii akka qaban bakka itti xiixalameedha.

4.2.2.1 Hariiroo Kaayyoofi Qabiyyee Mojuula Ijaarsa Barreeffama Afaan

Oromoo

Akka silabasii koorsii kanarraa hubatamutti, koorsiiwwan ijaarsa barreeffamaa lameenuu kaayyoo tokko qabu (Dabalee D1 ilaalaa). Kaayyoo mojula kana keessatti tarreeffaman immoo qabiyyee kanneen irraa adda kan ta'eedha. Kaayyoo mojulaa shan dhihaatan keessaa tokko qofaatu (Akaakuu barreeffamaafi keeyyataa ijaaru/barreessu) hariiroo waliin qaba. Kaayyoo hafan arfaniif qabiyyeen dhihaate hinjiru.

Kaayyoo koorsii yemmuu sakattaanu immoo koorsiin lamaanuu kaayyoo tokko yemmuu qaban, qabiyyeen isaanii garuu addaa adda. Kana jechuun koorsiin tokko kaayyoo hinqabu jechuudha. Akka qabiyyee kaa'amerraa hubatamutti, kaayyoo kana waliin amma tokko hariiroo kan qabu koorsii ijaarsa barreeffama Afaan Oromoo (I) ta'uu mala. Haala kanarraa kan hubannu qophii silabasii kanaa keessatti xiyyeeffannoon akka hinkennamneedha. Ga'umsi mojulichaa keessatti barattoota irraa eegamu immoo xalayaa, miimoo, gabaasa, yaa'iqaboofi seenaa nama dhuunfaafi ofii barreessuu akka ta'eedha. Qabiyyeen kunneen immoo addatti koorsii lamaan keessatti hinkaa'amne. Kanarraa kan ka'e ga'umsi yaadame kunneen osoo galma hingahiin gidduutti hafuu danda'a. Kanaaf, koorsiiwwan kanneen keessatti hariiroon qabiyyeefi kaayyoo laafaa ta'uu mul'isa. Afgaaffii taasifame keessatti akka barsiisonni ibsanitti, hojii xiyyeeffannoo malee hojjatame akka ta'eefi abbummaa dhabuu sirnichaa agarsiisa. Akkasumas, afgaaffii qopheessitootaa irraa akka hubatametti,

Qophii mojulichaa keessatti yeroon gahaan kennamee waan hinqophoofneef, silabasii durii irraa gara kanatti garagalfame. Kanaaf, kan jijjiirame maqaa malee gochaan isuma duraati. Adeemsa garagalchuu keessatti dogoggoroonni kunneen uumaman. Ka'umsi kanaas yeroo sanatti yaalii duraa ta'uufi gulaalliin yeroo biraa akka jiru beeksisanis, Ministeerri Barnootaa osoo gulaallii hintaasisiin gara hojiitti seenuudha.

Walumaagalatti, qophii sirna kanaa keessatti qaamni abbummaa itti fudhatee hordoffiifi to'annoo taasisu dhabamuu agarsiisa. Kun immoo bu'aqabeessummaa sirna kanaa irratti gufuu ta'a.

4.2.2.2 Hariiroo Kaayyoofi Qabiyyee Mojula Dandeettii Dubbisuu

Akka ibsa mojulaa irraa hubatamutti (Dabalee D2 ilaalaa) barattootni mojula kana erga baratani booda hafeewwan dhimma addaa addaa dubbisuu qofa osoo hintaane, tarsiimoo addaa addaatti fayyadamuun gadifageenyaan dubbisuun hubachuu, gulaaluu, qeequufi illeenyaafi aadaa barreessaa bira ga'uu akka danda'aniidha. Ga'umsi irraa eegamus hafeewwan dhimma addaa addaa hubachuu, gulaaluu, qaaccessuufi hiika itti kennuudha.

Gara qabiyyeewwaniifi koorsiiwwan lamaaniitti yoo dhufnu qabiyyeen kaa'amaniifi kaayyoon eegaman walsimannaa qabaatanis kaayyoon sun yeroofi sadarkaa barattootaa waliin kan hindeemne waan ta'eef, galma ga'uun bakki itti ulfaataa ta'u nijira. Seensi dandeettii dubbisuu garuu yeroon itti dhihaateefi kaayyoon isaa kan galma ga'uu danda'uudha. Akka odeef-kennitootni jedhanitti koorsii " Dubbisa Qeeqaafi Qaaccessa Hafeefi" keessatti kaayyoon kaa'aman sadarkaa kanatti hojiitti hiikamuu danda'uun isaanii shakkisiisaadha. Akka isaan sababa isaa kaa'anitti,

Barattootni erga koorsiiwwan akka ogbarruu, caasluga Oromoofi ijaarsa barreeffamaa baratani dhuma irratti hafeewwan dhimma addaa addaa qeequuf dhihaachuu qaba. Kanaaf, barattootni sadarkaa itti dhihaatetti kaayyoo sana galmaan gahuu hindanda'an. Kaayyoleen kaa'amanis: garaagarummaa aadaa, illeenya, duudhaa hawaasaafi ilaalcha hafeewwan sana keessa jiran adda baasuu, galumsa addaa addaa keessatti barruu addaa addaa yaadrimeewwan afaan itti fayyadamanii dubbisuufi qaaccessuu, hafee(text) sana keessatti akkaatee (style) afaan itti fayyadamame, walhidhatinsa, bardubbiifi qabiyyee madaaluufi adda baasuu, hiika dhokataa haficha keessa jiru, yaada dhuunfaafi haqaa barreessaa madaaluufi adda baasuu, hafeewwan filataman keessaa miiltoo, hiika kallattii, dachaafi bakka bu'insaa ibsuu fa'i.

Yaada kanarraa akka hubatamutti, kaayyoleen kunneen immoo bu'aawwan koorsiiwwan garaagaraati malee barattootni waggaa jalqabaa kan galmaan gahan miti. Sababni isaa barattootni koorsii Seensa Afaaniifi xinqooqaafi ijaarsa barreeffamaa qofa fudhachuun barruuwwan dhimma garaagaraa qeequun waan ulfaatuufi. Akka hariiroofi qabiyyee koorsiitti yemmuu xiinxallu, qabiyyeewwan kunneen kaayyoowwan yaadaman galmaan ga'uu danda'u. Haata'umalee, kaayyoon kunneen kan barattootni sadarkaa kanatti bira gahuu danda'an ta'uun shakkisiisaadha.

4.2.2.3 Hariiroo kaayyoofi Qabiyyee Koorsii Jijjiirraa

Koorsii kanaaf kaayyoon dhihaatan: yaaxxina jijjiirraa addaa addaa addabaasuu, afaan qo'achuu keessatti gahee jijjiirraa akka hubatan taasisuu, barbaachisummaa jijjiirraa ibsuu, akaakuu jijjiirraa tarreessuufi Afaan Oromoorraafi gara Afaan Oromootti hafeewwan garaagaraa jijjiiruudha.

Kaayyoo kana galmaan gahuuf boqonnaa tokkoffaa keessatti maalummaafi akaakuu jijjiirraatu dhihaate. Akkasumas, gosa barruu addaa addaa sadarkaa hiika garaagaraan jijjiiruudha. Askeessatti hanqinni mul'atu barattootni akaakuu barreeffamaa gadifageenyaan beekuu dhabuudha. Boqonnaa lama keessatti immoo yaaxxinoota jijjiirraati. Itti dabalees, jijjiirraa aadaa keessatti barattootni hafeewwan addaa addaa akka xiinxalaniifi jijjiiran, jechamootaafi dubbii qolaa afaan addaa addaa akka jijjiiran qabiyyeen kaa'amanii jiru. Akka kaayyoofi qabiyyee kanarraa hubatamutti, baay'ina yeroo kenname waliin kaayyoon kaa'ame xiqqaadha. Qabiyyeen immoo akkaataa walittihidhaminsa qabuun dhihaachuu irratti guutuu miti. Qabiyyeen dhihaate ga'aa ta'uu baatus, kaayyoo caalee dhihaateera. Akka odeefkennitootni jedhanitti, koorsii kun qabiyyeenis ta'ee kaayyoon dhihaate gahaa akka hintaaneefi bilookiin barsiisuun gufuu mul'atuudha. Kana jechuun yeroon kennameef guddaa ta'us, qabiyyeen gahaa ta'e akka hindhihaannedha. Akka yaada qopheessitoota irraa fudhatametti, ka'umsi rakkoo kanaa qophii keessatti silabasii dura ture akkuma jirutti fudhachuu irraa kan dhufeedha.

4.2.2.4 Hariiroo kaayyoofi qabiyyee mojula Afaaniifi Xinqooqaa

Mojula kana keessatti kaayyoowwan dhihaatan: Yaadrimee afaanii adda baasuu, madda, dagaaginaafi amala akkasumas hariiroo afaaniifi yaaduu ibsuu, yaadrimee, seenaafi dameewwan xinqooqaa xiinxaluu, yaadrimee afaan argachuufi barachuu adda baasuu, dagaagina sirna barreeffamaa irratti maryatu, yaadrimee sagalee, xinsagaa(phonetics), ximsagaa(phonology), xinjechaa, xinhimaafi xiinhiikaa qaaccessu, mala haasbarruu sagaleefi dhamsagaatti fayyadamuun jechootaafi gaaleewwan barreessu, seenaa dagaagina xinqooqa walmaddisiisaafi seenaa xiinxalu, qooddii afaanota Afrikaafi afaanota gurguddoo Afrikaa irratti maryatu... kanneen jedhaniidha.

Kaayyoowwan kanneen galmaan gahuuf qabiyyeewwan koorsii seensa afaaniifi xinqooqaa qindoomina qabaatus, koorsii sakatta'a Afaanota Itoophiyaa keessatti garuu kaayyoofi qabiyyeen walsimachuu irratti hanqina qaba. Fakkeenyaaf kaayyoon “ Explain the historical development of internal reconstruction” jedhu qabiyyee keessa hinjiru. Karaa

biraa qabiyyeen boqonnaa sadaffaa’’ Synchronically and Diachronically Study Of Language’’ kaayyoo keessatti hincaqasamne. Qindoominni koorsii haala kanaan kan waliin dhahamu taanaan bu’aqabeessummaafi waaltina mojuulicha keessatti yaadame irratti dhiibbaa fida. Sababni isaa barsiisonni muuxannoo hinqabne dogoggora akkanaa fooyyessuuf rakkachuu malu.

4.2.2.5 Hariiroo kaayyoofi qabiyyee mojuula caasluga Oromoo

Mojula kana keessatti kaayyoon yaadaman akka barattootni caasaa bu’uuraa xinqooqa Afaan Oromoo argatan, akka barattootni caasaafi caasluga Afaan Oromoo sagalee irraa hanga xinhiikaatti qaaccessuuf carraa argatan taasisuu, akka barattootni caasaa irrakeessaafi lixaa Afaan Oromoo qaaccessan dandeessisuufi akka barattootni dandeettiifi beekumsa argachuun caasaa saayinsawaa Afaan Oromootti gargaaraman dandeessisuudha. Mojula kanaan koorsiin lama kan dhihaatan yemmuu ta’u, inni jalqabaa ximsagaafi xinjecha yemmuu ta’u, inni lammataa xinhimaafi xinhiika. Koorsiiwwan ximsagaafi xinjechaa keessatti qabiyyeefi kaayyoleen dhihaatan amma tokko hariiroo qabaatus hanqinoonni qabiyyee keessatti mul’atan nijiraatu.

Akka boqonnaa jalqabaa keessatti dhiyaatetti qooddii dhamjechaa irratti yaadni guutuufi barsiisaa kallattii qabsiisu kennuu irratti hanqina qaba. Fakkeenyaaf, dhamjecha ofdanda’aafi hirkataa, fufii dureefi duubee, dhamjecha horteeffii uumamtee jechuun walkeessa fuudhuun kaa’amee jira. Kun immoo gama qabiyyeenis guutuu akka hintaaneefi qindoomina guutuus akka hinqabaanne agarsiisa. Sababni isaa qoodinsi dhamjechaafi fufii garaagarummaa qaba. Akkasums, dhamjecha ulaagaa kamiin akka qoodame waanti ibsame hinjiru. Kun immoo bakka garaagaraatti akka garaagarummaan jiraatu taasisuun waaltina irratti dhiibbaa fiduu mala. Qabatni isaa barsiisaan qajeelfamaan ala hubannaa isaa qofaarratti hundaa’ee barsiisu jiraachuu mala. Kan silabasii kana qofa hordofus jiraachuu nidanda’a. Kanaaf, ulaagaa qooddiifi ammamii dhamjechaafi fufii adda baasuun kaa’uun milkaa’ina barnootichaaf murteessaadha.

Haala walfakkaatuun qooddiin garee jechootaa keessatti dhihaates hanqina qaba. Garee jechoota Afaan Oromoo qooduuf ulaagaa akkamiin akka qoodame osoo hinkaa’iin garee jechoota qabiyyeefi tajaajilaa jechuun bakka lamatti kaa’ameera. Garee jechoota qabiyyee keessatti kan qoodaman maqaa, maqibsa, gochimaafi gochibsa. Garee jechoota tajaajilaa keessatti immoo durgaa (preposition), qabsiistota(conjunction)fi ‘*artikiloota*’dha. Kanaafuu qabiyyeewwan kunis hir’ina akka qaban agarsiisa. Kunis jalqabarratti yaadrimeen garee

jechootaafi qooddii isaanii dhihaachuu qaba. Itti dabalees ulaagaan qooddii isaanii taa'uu qaba.

Akkasumsa gareen jechootni jalatti qoodaman hanqina qabu. Fakkeenyaaf, gareen jechaa gochibsi garee jechoota qabiyyee jalatti ramadamuun hanqina tokko. Sababni isaa gareen kun horsiisas ta'ee uumamsa jechootaa keessatti qooda waan hinqabneefi. Kun immoo amala garee kanaati. Kana malees, gareen jechootaa qooddii kana keessatti hindabalamne nijiru. Garee jechoota tajaajilaa keessatti durgaafi ' *artikiloota* ' qofaatu hammatame. Kanaaf, kunis hanqina qaba. Akkasums, gareen akka bamaqaa bakki isaan galanis ta'ee amalli isaan calaqqisiisan hinibsamne.

Qabiyyeen sadaffaan dhihaate immoo yaasaafi horteedha. Gareen jechootaa akka maqaa, maqibsa, gochimaafi gochibsa uumamuufi horuu akka danda'an dhiheessa. Kunis, akkuma olitti dhihaate amala jechootni garee gochibsa hinqabne dhiheessuu agarsiisa. Kana malees, bamaqaan amala akkamii akka calaqqisiisan waanti ibsame dhabamuun qindoominni inni qabu gadaanaa ta'uu agariisa.

Dhuma irratti, tooftalee jechoota uumuuf gargaarantu dhihaate. Kutaa kana keessatti tooftaa yaasaan akka jechootni uumaman qofatu dhihaate. Kunis, suphuun, diigalaan, maxxansuufi irradeddeebiin fa'i. Haata'umalee, tooftaan akka ergifachuu, yaadrimee haaraa waliin moggaasuu, birsaga gabaabsuu, maqaa nama waanta tokko uumeen... argamuu dhiheessuun barbaachisaa ture. Qabiyyeewwan kanneen gabaabsuun immoo hubannoon barattootaa akka daanga'u taasisa. Sababni isaa, barsiisotni hundi haala walfakkaatuun qabiyyeewwan hir'atan guutuu waan hindandeenyeefi.

Koorisiin xinhimaafi xinhiikaa immoo koor sii kanatti aansee yemmuu dhufu, kaayyoofi qabiyyeen isaa hariiroo niqabaata. Haata'umalee, haala ittiin yaadame keessatti kaayyoo kana galmaan gahuun niulfaata. Sababni isaa koorisiin kun caasluga Oromoo keessatti isa bu'uuraafi sadarkaa olaanaa waan ta'eef, qabiyyee bal'aa yaadrimeen isaa hubatamuu qabu ofkeessaa qaba. Kanaaf, akkaataa kaayyoo kana galmaan gahutti qabiyyee karoorfame barsiisuun ulfaataadha.

4.2.2.6 Hariiroo kaayyoofi Qabiyyee mojuula Asoosama Dhangala'aa

Asoosamni dhangala'aan (prosefiction) koor sii asoosama dheeraafi asoosama gabaabaa ofjalatti kan qabuudha. Mojulichi kaayyoowwan hedduu akka barattootni galmaan gahaniif tarreessa. Innis baay'inaan ogbarruuwwan garaagaraa gadifagkeenyaan dubbisuun akka

qeeqaniifi ogbarruu afaan addaa addaa dubbisuun haxoota ogbarruun ittiin qophaa’u akka adda baasan taasisuudha. Akkasumas, hariiroo asoosamni gooroowwan ogbarruu biroo waliin qaban akka xiinxalan, aadaa garaagaraa ogbarruu keessatti mul’atan akka adda baasan, walumaagalatti asoosama gabaabaafi dheeraa barreessuu, xiinxaluu, qeequu akka danda’an kan taasisuudha.

Qabiyyeen koorsii kana keessatti dhihaatan immoo yaadrimeefi ruqoota ogbarruu, maalummaafi haxoota asoosama ittiin barreessan, asoosama Afaan Oromoo dubbisuun ergaa isaa adda baasuu, qeequufi asoosama barreessuudha. Kanaaf, kaayyoon baay’inaan barattootni asoosama garaagaraa kallattii addaa addaan akka xiinxalan yemmuu agarsiisu, qabiyyeen immoo maalummaafi yaadrimee asoosamaa adda baasuufi asoosama dubbisuun ergaa isaa hubachuutti kan daangeffameedha. Kanarraa kan hubatamu, kaayyoofi qabiyyeen mojula kanaa hariiroo gaarii dhabuudha. Kana malees, koorsiiwwan kanneen lamaan bakka tokkotti fiduun kaayyoo yaadame akka galma hingenye taasisa. Sababni isaa, mojula kana keessatti baay’inaan shaakala waan barbaaduuf yeroon gahaan argamee akaakuu asoosama lamaanuu akka yaalan taasisuun rakkisaadha.

4.3 Xiinxala Mala Baruufi Barsiisuu

Kutaa kana keessatti mala baruufi barsiisuu barattootni itti gargaaramaa jiran, mijaa’ummaa isaanii, haala tamsaasa yeroo barnootaa bilookiifi simisteeraa walbira qabuun kan itti xiinxalameedha. Sirni barnootaa mojulawaa* haala tamsaasa yeroo baruufi barsiisuu*(mode of delivery)-simisteeraafi bilookiifi mala baruufi barsiisuu* (teaching method)-barattoota giddugaleeffate irratti bu’uureffame. Haalli hojiirra oolmaa isaa immoo ammam bu’aqabeessa akka ta’e ragaalee bifa bargaaffiifi mariigaree xiyyeeffannoo barattootaafi afgaaffii barsiisotarraa walitti qabame haala armaan gadiin sakatta’ame.

Yaadrimeewwan haala dhiheenya(approach) jedhaman mojulawaaf dhimma itti ba’ame. Kunis tilmaamaafi amantaa ittiin sirnichi galma gahuudha. Haalli tamsaasa barnootaa yeroo irratti hundaa’u immoo yaada’’mode of delivery’’ bakka bu’e. Kunis simisteera guutuu barsiisuufi bilookiin torbee muraasa barsiisuudha. Yaadrimeen sadaffaan immoo mala baruufi barsiisuu(teaching method) keessatti kan barattoota giddugaleessa godhate(student centered) kan jedhuudha. Qabxiileen kunneen mojula mara keessatti, akkasumas silabasii koorsii tokkoo keessatti kanneen kaa’amaniidha. Kanaaf, qabxiileen kunneen ammam akka waliin deemuu danda’anis kan xiinxalamaniidha.

Gabatee 2:Xiinxala mala baruufi barsiisuu

La k.	Qabxii dhihaatan	Safartuu							
		Sirriittin ittinwaliig ala		Irrattin waliigal a		Irratti walii hngalu		Tasumaa irraatti waliihing alu	
		La k.	%	La k.	%	La k.	%	La k.	%
1	Mala barsiisaan ofii ibsutu bu'aqabeessa	39	42	39	42	12	13	3	3
2	Mala barattoota hirmaachisutu bu'aqabeessa	45	48	40	43	4	4.5	4	4.5
3	Hubannoon kan argamu yemmuu barsiisaan ibsudha	35	38	41	44	14	15	3	3
4	Barsiisaan daree keessatti tooftaa garaagaraa fayyadamee barsiisaa jira	55	59	33	35	5	6	0	0
5	Hubannoon yemmuu barattootni gamtaan walbarsiisan niargama	29	31	48	52	12	13	4	4
6	Yemmuu barattootni dhiheessan qabiyyeen sirriitti hubatama	16	17	55	59	13	14	9	10
7	Dareetti dhiheessuu keetiin ofitti amanamummaa argatte	44	47	42	45	5	5	2	3
8	Koorsii simisteeraan baratamutu bu'aqabeessa	29	31	30	32	20	22	14	15
9	Koorsii bilookiin (block) baratamutu bu'aqabeessa	42	45	38	41	5	5	8	9

Akka odeeffannoon Gabatee (2) keessatti argaman ibsanitti, mala baruufi barsiisuu barsiisaan ofii ibsu(lecture) bu'aqabeessummaa akka qabu barattootni nimirkaneessu. Kunis, %42 sirriitti bu'aqabeessa yemmuu jedhan, haala walfakkaatuun %42 immoo bu'aqabeessummaa isaa irratti waliigalu. Haata'u malee, %16 immoo bu'aqabeessummaa isaa irratti waliihingalan. Kanarraa kan hubatamu, barattootni baay'een mala barsiisaan ibsu jaalachuu isaaniiti. Kun immoo barsiisaan yaadrimee barnootichaa ibsuun akka hubannoo argatan taasisuudha. Karaa biraa, barattootni qajeelfama barsiisaa qofa argachuun ofii

barachuu barbaadanis jiraachuu agarsiisa. Gareen kun barsiisaan ofii ibsuurra barattoota hirmaachisiisuun caala bu'aqabeessa ta'uu nimirkaneeessu. Kanaanis, %91 barsiisaan ofii qofa ibsuurra barattoota hirmaachisuun bu'aqabeessa yemmuu jedhan, %9 immoo faallaa kanaa bu'aqabeessa miti jedhu. Yaada kanarraa kan hubatamu, barattootni haalaan qajeelfama yoo argatan ofiin barachuuf fedhii qabaachuu agarsiisa. Barattootni mala kana filachuun barsiisaarra walitti waan dhihaataniif caalatti akka walqayyabachiisaniif isaan gargaaruufi madaalliin adeemsifamus gareen waan ta'uuf mijataadha. Walumaagalatti, mala baruufi barsiisuu ilaalchisee waan tokko qofaa fayyadamuurra barattootaaf carraa kennuun hirmaannaa isaanii jabeessuufi bakka qabxiilee ijoofi yaadrimee barnootaa qabate immoo barsiisaan ibsa taasisuun barbaachisaafi barattoota bu'aqabeessa taasisa.

Qabxii kanarratti barattootni mariigaree xiyyeeffannoon sababa filannoo isaanii akka ibsan taasifameen malli barattoota hirmaachisu filatamaadha. Mala baruufi barsiisuu kamitti fayyadamaa jirtu? Kan itti fayyadamaa jirtan amma bu'aqabeessa? Gaaffii jedhuuf deebii walitti dhihaatu sababa isaa waliin kennanii jiru. Gaaffii jalqabaaf, barattootni mala kana jedhanii dubbachuuf nirakkatu. Sababni isaa, barsiisonni akkuma fedhiifi qophii isaaniitti malee mala dhaabbataa ta'e hinfayyadaman. Bu'aqabeessummaa isaa ilaalchisee gaaffii dhihaateefis mala baruufi barsiisuu irratti barattootni ittiquufinsa hinqaban. Sababni isaanii keessaa tokko, dhaabbii dhabuu mala baruufi barsiisuu ittiin barachaa jiraniiti. Inni biraa, barsiisaan fedhii barattootaa giddugaleeffatee osoo hintaane, akkuma fedha isaatti deemuudha. Haata'umalee, malli baruufi barsiisuu barattoota hirmaachisu barbaachisaa ta'uu itti amanu. Barsiisaan olaantummaa fudhatee daree keessatti beekumsa ofii dabarsuurra barattootaaf haala mijeessee akka isaan hojii baay'ee hojjatan taasisuu barattootni fedhii qabu.

Sababa dhiheessan keessaa tokko barsiisaan yeroo isaa qusachuuf jecha dafee xumuruu barbaada. Hojiin garees abbaltii qofaatti daangeffamee jira. Yaadni kun kan agarsiisu, barsiisaan sababa koorsii bilookiif ariifatee waan barsiisuuf, mala baruufi barsiisuu barattoota hirmaachisurraa gara mala barsiisaan ofii ibsuu (lecture method) qofaatti daanga'uudha. Qorataanis muuxannoo isaan akka quba qabutti, bilookiin barsiisuu keessatti caalumayyuu ibsa(lecture) gochuurra darbee mataduree tuttuqee darbuun barnoota sana xumuruutti baay'ateera. Barsiisaan akkaataa yaadametti osoo barattoota karaa garaagaraan hirmaachisee barattootni gamtaan barachuun fayidaa addaa addaa irraa argatu .Kunis, akka barattootni ofitti amanamummaa horatan, caala dhama'anii hojjataniifi hariiroon barattoota gidduutti uumamu taasisa. Haata'umalee, fedhiin barsiisaa, haalli yeroofi sirna bilookii,

haalli qabatamaan yuunivarsiitii (meeshaalee barnootaa gahaa dhabuu, kompiitarrii gahaan dhabamuun) gufuu waan ta'aniif barattootni akka ofii waan baay'ee fidan hindandeessisu.

Malleen kanneen lamaaniiin fayyadamuu irratti hubannoon barattootaa isa kamiin caala argama qabxii jedhuuf %82 barsiisaan yoo ofii ibsu yemmuu jedhan, %83 immoo yemmuu barattootni ofii isaanii hojjatanii dhiheessan jedhu. Gama biraan immoo, %18 yaada hubannoon kan argamu yemmuu barsiisaan ofii ibsudha jedhuun kan waliihingalle yemmuu ta'u, %17 immoo yemmuu barattootni waliif dhiheessan hubannoo hinargamsiisu yaada jedhu deeggaru. Kanarraa kan hubatamu, fedhiin barattootaa tokkorratti murtaa'uu dhabuudha. Kanaaf, malli baruufi barsiisuu qofeessi bu'aqabeessa ta'e akka hinjirreedha. Kanaaf, daree keessatti barsiisaan malleen kanneen lamaan walkeessa fayyadamuun caalatti hojii baruufi barsiisuu bu'aqabeessa taasisuun barbaachisaadha.

Qabxiin biraa, bargaaffii keessatti barattootaaf dhihaate bu'aqabeessummaa sirna bilookiin barachuu(block)fi simisteeraan barachuuti. Akka odeeffannoo bargaaffii irraa hubatametti %31 fi %32 simisteeraan barachuun sirriitti bu'aqabeessaafi bu'aqabeessa yemmuu jedhan, %22fi %15 immoo bu'aqabeessummaa isaa irratti kan waliihingalleefi tasumaa hinjaalanne ta'uu walduraaduubaan ibsu. Gama bilookiin barachuutiin immoo %45fi %41 bilookiin barachuun bu'aqabeessummaan isaa sirriifi giddugaleessaa akka qabu yemmuu filan, %5fi %9 immoo bu'aqabeessummaa isaa irratti kan waliihin galleefi tasumaa akka itti hinamanne ibsu.

Akka ragaa kanarraa hubatamutti, barattootni koorsii bilookiin barachuun bu'aqabeessa ta'uudha. Barattootni harki (%14) garuu sirni koorsii bilookii bu'aqabeessa miti jedhu. Yaaduma kana mariigaree keessatti akka kaasanitti immoo koorsii bilookiin barachuurra simisteeraan barachuun beekumsa argamuuf caala bu'aqabeessa ta'uu dhiheessu. Fayidaa koorsii bilookiin barachuu yemmuu ibsan immoo, barnoota tokko qofaa yeroo sanatti yaaduun akka hindhiphanneefi qabxii gaarii galmeessan dandeessisa. Kanaaf, barnoonni bilookiin baratan qabxiif malee tajaajila beekumsa ittiin argachuuf akka hinfayyadne harki caalu irratti waliigalu. Kunis, qabxii qofaaf waan qomatti qabataniif, yeroo muraasaan booda dagachuun nimul'ata. Haalli kun immoo kan agarsiisu barattootni baay'een xiyyeeffannoo qabxiif malee beekumsaaf akka hinkennine agarsiisa. Kanaaf, ragaa kan ta'u barattootni sirna bilookiin barachuun beekumsaaf gargaaruu baatus fedhii qabaachuudha. Gareen haala tamsaasaa bilookiin barachuun bu'aqabeessa miti jedhan, beekumsa akka gonfannu nuhintaasifne ijjannoo jedhu qabu. Walumaagalatti, koorsiin simisteeraan

baratamu hubannoo akka argataniif yemmuu gargaaru, kan bilookii immoo waa'ee barnoota tokkoo qofaa yaaduun akka barnoota tokkoof xiyyeeffannoo kennan isaan gargaaruu agarsiisa. Kun immoo qabxii barattootaa guddisuu keessatti gahee baheera. Haata'umalee, barnoota yaadrimeen isaanii hubatamuu qabuufi bal'ina qaban ittiin barachuun ulfaataadha. Keessumaa, barattootni suuteen koorsii akkanaa kanarratti miidhamuu malu. Kanaaf, akkaataan koorsonni kunneen ittiin qoodaman irradeebi'uun ilaaluun barbaachisaadha.

Haala walfakkaatuun ragaan afgaaffiin barsiisotarraa qabxii kana irratti walitti qabame xiinxalamee jira. Mala baruufi barsiisuu isa kam akka fayyadamaa jiraniifi innis ammam bu'aqabeessa akka ta'e gaaffii dhihaate haala walitti dhiheenya qabuun ibsanii jiru. Akka odeef-kennitoonni ibsanitti,

Akkuma sirna isa duraatti qophii gochuun baruufi barsiisuu adeemsisaa jirra. Maqaa malee waanti jijjiirame hinjiru. Akka saayinsiitti garuu mormii hinqabnu. Waanti karoorfameefi dareetti qabatamaan hojjannu garuu walhinmadaalu. Kanaaf, sirni kun gidduutti barattoota irratti miidhaa geessisaa jira. Kana jechuun akkuma durii simisteraan ta'ee barattootaaf yeroon gahaan kennamee barsiifamuu yookiin haalli mojulawaa kanaaf mijatu qindaa'ee dhihaachuun filannoo ta'uu qaba ture. Kun lameenuu garuu hintaane.

Yaada kanarraa kan hubatamu, osoo barattootni hubannoo hinargatiin yeroo gabaabaa keessatti gochaa baruufi barsiisuu adeemsifamuudha. Kanaaf, akka karoorfamettis sirni barnootaa mojulawaa bu'aqabeessa ta'uu hindandeenye. Akkaataa sirna barnootaa mojulawaatti mala baruufi barsiisuu adeemsisuuf aadaan sirna kanaa barsiisotaafi barattootaa biratti dhabamuu, dandeettiin barattootaa sirnicha waliin deemuu dhabuufi haalli mijaa'uu dhabuun gufuuwwan mul'ataniidha.

Akka yaada waliigalaa kaa'anitti, malli baruufi barsiisuu barattoota hirmaachisu akka saayinsiitti fudhatama qabaatus, akka qabatamaa keenyatti garuu "hawwii qofaadha". Gama barataa, barsiisaafi dhaabbilee barnootaan haalonni kanaaf mijataa ta'an hinargaman. Kanaaf, malli baruufi barsiisuu kanuma barsiisaan qophii ofii taasisuun kennudha malee mala barataa giddugaleeffate miti. Barattootni yeroo tokko dhiheessa waan taasisaniif barattoota giddugaleeffate jechuun rakkisaadha.

Muummeewwan yuunavarsiitii filatamanii waliinis afgaaffiin taasifameera. Kunis, mala baruufi barsiisuu kam akka barsiisonni fayyadamaniifi ammam bu'aqabeessa akka ta'e akka ibsaniif yaadame. Akka yaada odeefkennitootaatti,

Malli baruufi barsiisuu isaa waliindhahamaadha. Sirna kana galmaan ga'uuf koorsiin simisteeraafi bilookiin qoodamuun akka malli kun dhaaba dhabu taasisee jira. Koorsiin simisteeraan baratamu amma tokko mala baruufi barsiisuu silabasii koorsichaa keessatti kaa'aman hojiirra oolchuuf yemmuu dandeessisu, kan yeroo gabaabaa keessatti kennamu(bilookiin) immoo yeroo muraasa waan qabuuf malli yaadame galma hinga'u; barsiisonni yeroo isaaniitti fayyadamuuf jecha tooftaa mataa isaaniin xumuruuf saffisu. Kanaaf, koorsiin bilookiin baratamu osoodhuma yaadrimee koorsichaa sirriitti hinhubatiin xumurama;'osoo hin bari'iin dhiha.' Kanarraa kan ka'e, barattootni koorsii bilookii osoo ga'umsa tokko irraa hinargatiin xumuru. Qabxiin isaan koorsii kanarratti qaban immoo guddaadha. Koorsiin simisteeraan baratamu garuu barattootni akka xiinxalanii koorsichatti madaqan taasisa.

Kanarraa kan hubatamu, sirni bilookii barsiisotaaf yeroo kennus kaayyoo yaadame galmaan gahuu irratti barsiisotaan nituffatama. Keessumaa qabxiin isaan argataniifi hubannoon barattootaa walmadaaluu dhabuun nimul'ata. Kun kan agarsiisu, koorsii bilookiin barsiisuun barsiisotaaf yeroo gahaa kennus barsiisonni garuu kaayyoo isaanii galma waan hingeessisneef itti gammadoo miti. Kun immoo dhaloota dhufuuf yaaduu barsiisotaa agarsiisa.

Haala walfakkaatuun qopheessitoota sirna barnootaa mojulawaa DBAO afgaaffiin malli baruufi barsiisuu yaadamee ture hojiirra oolmaan isaa amma bu'aqabeessa? Gaaffiin jedhu kallattii addaa addaan ibsaniiru. Gama baruufi barsiisuun qopheessitootni yemmuu ilaalan malli barattoota giddugaleeffate hojiirra oolchuun akkaataa karoorfametti hindanda'amne. Akkuma durii barsiisaan daree keessatti olaantummaa fudhatee barsiisa. Kanaaf immoo qophiifi haalli mijataan barsiisotaaf waan hinmijanneefi. Kana jechuun yeroo kenname keessatti barattootni hojii addaa addaa akka dhiheessan hindandeessisu. Barsiisaan yeroo kennamtetti gargaaramuuf (bilookiin yemmuu barsiisu) jecha gara barsiisota giddugaleeffatetti akka dhuunfatamu taasise. 'Bilookiin barsiisuun akka bokkaa cimaa lafa keessa hinseenne; garuu lafarraa biyyee dhiqee deemuti' jedhu.

Gaaffiin biraa dhihaate haalli tamsaasa yeroo barsiisuu (mode of delivery)- simisteeraafi bilookiin barsiisuu akkaataa kaayyeffametti bu'aqabeessa ta'eeraa? Gaaffii jedhuuf

bu'aqabeessa akka hintaane kaasu. Sababni isaa haalonniifi meeshaaleen barnootaa dhihaachuu dhabuudha. Akkasumas, barattootni mala kanaaf qophaa'oo waan hintaaneef, koorsii bilookiin barsiisuun ulfaataadha.

Walumaagalatti, akka qabatamaa keenyaatti malli baruufi barsiisuufi haallidhiheenya koorsii kan walsimatu waan hintaaneef, bu'aqabeessummaan baruufi barsiisuu quubsaa miti. Mala barattoota hirmaachisuun koorsii bilookiin barsiisuun waldhiita. Karaa biraa, koorsii yaadrimee walxaxaafi bal'aa qabu yeroo muraasa keessatti beekumsa barbaachisu akka barattootni gonfatan taasisuun rakkisaadha. Kanaaf, gufuuwwan bu'uura ta'an qaba. Inni jalqabaa, itti qophaa'amee kan dhihaate miti. Leenjiin qaama barbaachisuuf hinkennamne. Kana malees, mala kanaan hojjachuuf haalli mijataan hinjiru. Akkasumas, barattootni hundi si'atoo(active) ta'anii mala kana waliin hindeeman. Haata'u malee, akka saayinsiitti barsiisotaanis ta'ee barattootaan hinjibbamu. Kanaaf, haalonni mijaa'uu qaban fooyya'anii akkaataa qabatamaa naannootti madakfamuun barbaachisaadha. Barattootnis, hirmaannaa ho'aa taasisanii ofiin barachuu nibarbaadu. Haata'umalee, yeroo gabaabaa akkanaa keessatti hubannoo argachuuf nidanqamu. Kunis, sababni tokko duubeen beekumsa isaanii gufuu tokko yemmuu ta'u, inni biraa haalli qabatamaan naannoo barnootaa jiru akka ofiin dhama'anii fidan hintaasisu.

4.4 Xiinxala Mala Madaallii *

Xiinxalli madaallii tooftaa addaa addaan madaalamuu , walittifufinsa qabaachuu, kaayyoo koorsii agarsiisuu, madaalliin addaa addaa hariiroo qabaachuufi iftoomina madaallii ilaachisuun bargaaffii qophaa'eefi afgaaffiifi mariigaree taasifameedha. Qabxiileen kunneen kaayyoo qorannoo kana irratti hunda'uun walkeessa qaacceffamani.

Gabatee 3 Xiinxala bargaaffii mala madaallii

Lak.	Qabxiilee dhihaatan	Safartuu							
		Sirriittan itti waliigala		Ittin waliigala		Itti walii hingalu		Tasuma a itti walii hin galu	
		La k.	%	La k.	%	La k.	%	La k.	%
1	Koorsii tokko tooftaan addaa addaan madaalamta	42	45	27	29	16	17	8	9
2	Tooftaan madaallii kaayyoo koorsii galmaan gaha	37	40	34	37	14	15	8	8
3	Qormaatni giddugaleessaa dhabamuun barbaachisaadha	34	37	24	26	17	18	18	19
4	Madaalliin walitti fufaan bu'aqabeessa	31	33	38	41	15	16	9	10
5	Madaallii walitti fufaan qabxii kee guddiseera	22	24	41	44	17	18	13	14
6	Madaallii walitti fufaan qormaata xumuraan hariiroo qaba	26	28	40	43	17	18	10	11
7	Qabiyyeen qormaata xumuraa kaayyoo koorsichaa ni hammata	46	49	32	34	9	10	6	7
8	Madaalliin taasifamu martuu iftoomina qaba	22	24	46	49	9	10	16	17

Akka gabatee (3) armaan olii irratti odeeffannoon argame agarsiisutti, madaalliin taasifamaa jiru bu'aqabeessa ta'uu agarsiisa.

*madaalliin yaadota Afaan Ingiliziin “evaluation” fi “assessment” jedhaman iddoo kanatti bakka bu’eera. Iyyaafannoon adeemsa murtee kennuuf odeeffannoo gama addaa addaan walitti qabamu yemmuu ta’u, madaalliin immoo iyyaafannoo taasifame irratti hundaa’uun xiinxalufi, hiikuun murtee dhumaa kennuudha. Haata’umalee, madaalliin galumsa kana keessatti irra caala yaadrimee iyyaafannoo kan bakka bu’aniidha.

Koorsii tokko barachuun tooftaa addaa addaan madaalamta yaada jedhuuf barattootni 42(%45) sirriitti yaadichaan yemmuu waliigalan, barattootni 27(%29) immoo waliigalu. Barattootni 16(%17) fi 8(%9) immoo walduraaduubaan kan irratti walii hingalleefi tasumaa itti hinamanneedha. Ragaa kanarraa akka hubatamutti, barattootni akaakuu madaallii addaa addaan madaalamu. Haata’umalee, ragaan mariigaree barattootaafi afgaaffiin barsiisotarraa walitti qabame yaada kana nifaallessa. Sababa yeroo gahaa hinarganneef amaltee osoo madaalliin addaa addaa hintaasifamiin qormaatni xumuraa fudhatamaa jiru. Kunis, barsiisonni sababa yeroofi darbee darbee nuffiin abbaltii gareetti daangessuun akkaataa silabasicha keessatti yaadametti akka madaalliin hinraawwatamne ibsu. Afgaaffii barsiisotaa taasifameen odeeffannoon walitti qabame akka agarsiisutti:

Madaalliin adeemsisaa jirru seera guutuuf qofa malee kallattii addaa addaan barattoota akka adda baasnu hingargaaru. Kunis, ‘qormaatuma walitti fufinsa qabu malee madaallii walitti fufinsa’ qabu miti. Sababni guddaan immoo yeroo kennametti koorsii xumuruuf malee madaallii akkaataa karoorfametti xumuruun tasumaa kan hindanda’amneedha. Kanaaf, madaalliin baay’inaan mul’atu abbaltii gareefi dhuunfaati. Kun immoo tooftaa addaa addaan madaalaman jechuun rakkisaadha.

Walumaagalatti, akka yaada kanarraa hubatamutti, madaalliin akka abbaltii, dhiheessaafi battallee fudhatamaa jiruun barattootni akka madaallii kallattii addaa addaan kennamutti kan ilaalan yemmuu ta’u, barsiisonni immoo kaayyoo koorsichaa adda baasuu irratti hanqina waan qabuuf itti quufinsa hinqaban. Barattootni muraasnis yaada barsiisotaan waliigalu. Kun immoo kallattii addaa addaan madaaluu irratti hanqinni akka jiru agarsiisa.

Tooftaan madaallii fudhatamus kaayyoo koorsii galmaan gaha kan jedhu irrattis barattootni harki (%40) sirriitti kan itti amanan yemmuu ta’u, %37 immoo yaadichaan waliigalu. Kana jechuun %77 madaalliin taasifamaa jiru kaayyoo koorsii akka galmaan gahuu amanuu isaaniiti. Faallaa kanaa %15 fi %8 immoo yaada kanaan kan waliigalan miti. Akka ragaan kun agarsiisutti, madaalliin taasifamu kaayyoo koorsichaa kan galmaan gahu ta’us, barattoota mara kan gammachiisu miti jechuudha. Barattootni mariigaree xiyyeeffannoo keessatti akka ibsanitti, madaalliin marti kaayyoo koorsii hinagarsiisu; keessumaa qormaatni xumuraa beekumsaa dimshaashaa malee kaayyoo koorsii ofkeessaa akka hinqabne ibsu.

Karaa biraa, madaalliin walitti fufaan adeemsifamu baay'ina seeraan akka yuunivarsiitiitti kaa'ame guutuu malee barattoota sirriitti madaaluuf akka hinfayyadne barsiisonni afgaaffii keessatti kaasuu. Kanarraa akka hubatamutti, kallattiin bu'aqabeessummaa madaallii barsiisotaafi barattootaa gargar ta'uudha. Akka odeeffannoo gara lamaanuufi muuxannoo qorataatti, barattootni qabxii isaanii akka guddisu yemmuu barbaadan, barsiisonni immoo ga'umsaafi ijakaayyoo koorsiin kan ilaalan waan ta'eef kan barsiisotaa caala amansiisaadha.

Qabxiin biraa, bu'aqabeessummaa madaallii walitti fufaafi fayidaa inni barattootaaf qabuudha. Madaallii walitti fufaan bu'aqabeessa yaada jedhuuf barattootni %74 bu'aqabeessa yemmuu jedhan, %26 immoo bu'aqabeessummaa isaatti hinamanan. Akka ragaa kanarraa hubatamutti, barattootni baay'een madaallii walitti fufaan hojii baruufi barsiisuu keessatti barbaachisaa ta'uu itti amanu. Karaa biraa, barattootni madaalliin ittifufaan bu'aqabeessa miti jedhanis ni jiraatu. Odeeffannoon kun kan agarsiisu barattootni qormaata fudhachuun kallattii addaa addaan madaalamuu hinbarbaadne muraasni jiraachuudha. Kunis, barattootni guyyaan itti qophaa'uu baqachuun qormaata xumuraa qofaatti qophaa'uun qabxii gaarii galmeessisan nijiraatu. Akkasumas, barattootni daree keessatti bifa garaagaraan hirmaachuu hinbarbaanneefi abbaltii addaa addaa hojjachuuf kanneen fedhii hinqabne akaakuu madaallii kanaa hinjaalatan. Kana malees, barattootni ciccimoon baay'inaan qormaata barbaadu. Sababni isaa madaallii walitti fufaan akka hojii barattoota baay'ee dalagan isaan taasisa. Kanaaf, ba'aa barattoota biraa baachuu baqachuu ta'uu danda'a. Barattootni baay'een immoo barattoota ciccimoo dahoo godhachuun waan qabxii argataniif madaallii walitti fufinsa qabu nijaalatu.

Fayidaa madaalliin walitti fufaan barattootaaf qabu keessaa tokko qabxii isaanii guddisuudha. Yaada kanarratti barattootni 22(%24) fi 41(%44) walduraaduubaan sirriitti kan irratti waliigalaniifi kan yaadichi dhugaa ta'uu fudhataniidha. Faallaa kanaa barattootni 17(%18) yaada kanaan akka waliingalle yemmuu ibsan, barattootni 13(%14) immoo tasumaa yaadni kun isaan hinamansiisu. Akka ragaa kanarraa hubatamutti, madaallii walitti fufaan qabxiin barattootaa akka olka'u taasisuudha. Haata'u malee, barattootni dareetti hinargamne, abbaltii hojjachuu hinbarbaanneefi qormaata fudhachuu barbaadan itti miidhamuu danda'u. Ragaan mariigaree barattootaafi afgaaffii barsiisotaas yaaduma kana cimsa. Akka barattootni marii garee keessatti ibsanitti, fayidaan madaallii walitti fufaa beekumsa gahaa argachuuf osoo hintaane, qabxii argachuuf ta'uudha. Barsiisonnis yaada kana yemmuu ibsan, madaallii walitti fufaan 'sirna tapha lakkoofsaati' jedhu. Kana jechuun ga'umsiifi qabxiin barattootaa tasumaa akka walhinmadaalleedha. Barattootni osoo

qormaatni xumuraa hinfudhatiin koorsichaan darbuu mirkaneeffatu. Gadifageenyaan madaaluuf immoo yeroon kenname gahaa miti. Akkasumas, mala baruufi barsiisuu waliin kan deemu miti. Kana jechuun gareen barsiisanii gareen madaaluuf haalli hinmijatu. Hojiin garee kennamus dhamaatii barattoota muraasaan dhufa. Kanaaf, akka ragaan kun agarsiisutti, madaallii walitti fufaan barattoota adda baasuufi kaayyoo koorsii galmaan gahuuf akkaataa qabatamaa itti dhimma bahamaa jirrutti bu'aqabeessummaan isaa shakkisiisaadha.

Madaalliin walitti fufaan qormaata xumuraafi kaayyoo waliin hariiroo qaba yaada jedhuuf barattootni yaada waliigaltee deebisan. Haala kanaan barattootni 26(%28) sirriitti kan irratti waliigalan yemmuu ta'u, barattootni 40(%43) immoo irratti waliigalu. Kana jechuun abbaltiin dhuunfaafi garee, piroojektiin kennamu kaayyoo koorsii irraa kan madde ta'uu agarsiisa. Faallaa kanaa barattootni 17(%18) kan irratti waliihingalle yemmuu ta'u, barattootni 10(%11) immoo tasumaa yaada kanaan waliihingalan. Kanarraa kan hubatamu, madaallii walitti fufaan beekumsa dimshaashaa akka barbaadanii dhiheessan illee ofkeessaa qabaachuu mala. Kaayyoo koorsii waliinis hariiroo qabu irratti %83 kan irratti waliigalan yemmuu ta'u, %17 immoo yaadicha hinfudhatan. Akka yaada kanaatti, madaalliin walittifufaan taasifamaa jiruufi qormaatni xumuraa kaayyoo koorsichaa adda baasuu irratti gaarii ta'us, ga'umsa barattoota dhuunfaa adda baasuu irratti hanqina qabaachuudha.

Akka odeeffannoon afgaaffiin walitti qabame agarsiisutti, akkaataa barbaadametti kaayyoo koorsichaa galmaan gahuun ni'ulfaata. Sababni isaa yeroo kenname keessatti saffisa barattootaa waliin deemsisuun hindanda'amu. Hanga tokko qormaatni xumuraa barattootni ammam kaayyoo koorsichaa akka hubatan baruuf gargaarus, madaallii walittifufaan garuu qabxii barattootaa olkaasuuf qofa fayyada. Barattootni gama biraan mariigaree keessatti akka kaasanitti, qormaatni xumuraa beekumsa waliigalaa malee kaayyoo koorsii akka hinagarsiisne ibsu. Kanaaf, madaalliin walittifufaafi qormaatni xumuraa hariiroo akka hinqabaneedha. Kanaaf, odeeffannoon barsiisotaafi barattootarraa argame walfaalleessa jechuudha. Walumaagalatti madaalliin walitti fufaan kaayyoo gooree barnoota guyyaa sanaa irratti xiyyeeffata. Qormaatni xumuraa immoo kan waliigalaa ofkeessaa qaba. Kanarraa kan ka'e barattootni hubannoo waliigalaa dhabuun qormaata xumuraa irratti qabxii gadaanaa fidu. Sababni barattootni madaallii walitti fufaa jaalataniifis kanuma ta'uu mala. Kun immoo akka barattootni yaadrimee koorsichaa sirriitti hinnafeeffanne(naturalized) taasisa.

Akka waliigalaatti, madaalliin taasifamu iftoomina qaba yaada jedhuuf %73 kan irratti waliigalan yemmuu ta'u, %27 immoo irratti waliihingalan. Akka barattootni mariigaree keessatti kaasanitti, madaallii walittifufaan namarratti waan hundaa'uuf(subjective) iftoomina hinqabu. Barattootni waliin hojjatanii qabxii garaagaraa argatu. Kun kan agarsiisu barattootni garee tokko keessa ta'uuf qabxii tokko argachuun akka dirqamaatti ilaaluu barattootaa agarsiisa. Haata'umalee, barsiisonni tooftaalee akka abbaltii, piroojektiifi dhiheessaan barattoota garee tokko adda baasuu malu. Darbee darbee barsiisonni yeroo dhabuun gadifageenyaan hojii barattootaa osoo hinilaaliin dhiisuunis nimul'ata. Rakkoo akkanaa hambisuuf barsiisota biratti yaaddeebii ibsaa (descriptive feedback) kennuu irratti hanqinni kan mul'atuudha. Walumaagalatti, sirna barnootaa mojulawaa keessatti madaalliin adeemsifamaa jiru haala hinmijoofneefi yeroo gabaabduu keessatti galmaan gahuun danqaadha. Yeroo kenname keessatti qabiyyee koorsii xumuruun madaallii garaagaraa fudhachuun kan gara hojiitti jijjiiramu miti. Baay'inaan madaalliin taasifamu abbaltii gareefi dhuunfaati. Inni kun immoo barattootni hundi itti hirmaachuu isaanii addaan baasuun rakkisaadha; keessumaayyuu koorsii bilookiin barsiisuu keessatti nimul'ata.

4.5 Xiinxala haala galma ga'insa Sagantaa (DBAO)

Kaayyoo qorannoo kana jalatti milkaa'ina sagantichaa irratti yaadni barsiisotaafi barattootaa maal akka ta'e addabaasuuf yaadame. Kunis, kaayyoon koorsiiwwanii galma ga'uufi dhiisuu, kaayyoowwan dhihaatan fedhii hawaasa keessa jiru guutuufi dhiisuu, fedhii barattootaa kakaasuufi dhiisuu isaa kan ittiin ilaalameedha. Akkasumas, barnoonni turtii waggaa sadii keessatti kenname barattoota irratti jijjiirama gama dandeettii, beekumsaafi ilaalchaa fiduufi fiduu dadhabuu isaa kan ittiin adda baheedha.

Gabatee 4: Xiinxla milkaa'ina sagantaa Barnootaa

L a k	Qabxiilee dhihaatan	Safartuu							
		Sirriitti waliigala		waliingala		Waliihingalu		Tasumaa ittiwaliihin galu	
		Lak .	%	lak	%	La k.	%	Lak .	%
1	Koorsiiwwan kaayyoo bu'aaqabeessa qabu	37	40	43	46	7	8	6	6
2	Sagantichi beekumsa dhuunfaa akka gabbifattu si gargaareera	38	41	37	40	11	12	7	7
3	Fedhiin hawaasa keessa jiruufi barumsi sagantaa kanarraa argatte walmadaala	37	40	41	44	11	12	4	4
4	Fedhiin kee gara fuulduraafi leenjiin aragatte hariiroo qaba	41	44	39	42	11	12	2	2
5	Koorsiin ati baratte fedhii ati gara fuulduraatti barachuuf qabdu sikakaaseera	48	52	28	30	11	12	6	6
6	Gara fuulduraatti qabiyyee ati bal'inaan qo'achuu(barachuu) barbaaddu tuttuqera	37	40	44	47	9	10	3	3
7	Barnoota baratteen hubannoofi beekumsi kee jijjiirameera	41	44	38	41	12	13	2	2
8	Yeroon barnootaa kenname hojii qabatamaan hojjachuuf gahaadha	36	39	40	43	13	14	4	4

Akkuma Gabatee (4) irraa hubatamutti, qabxiin bargaaffii inni jalqabaa koorsiiwwan dhihaatan kaayyoowwan barattoota biratti bu'aaqabeessa ta'an qabaa? Gaaffii jedhuuf %40 kan sirriitti irratti waliigalan yemmuu ta'u, %46 immoo yaada kana akka fudhatan ibsu.

Kana jechuun %86 koorsiiwwan dhihaatan kaayyoo gaarii qabaachuu ibsu. Kanarraa kan hubatamu, koorsiiwwan dhihaatan gama kaayyoo isaaniin gaarii akka ta'an agarsiisa. Haata'umalee, barattootni yaada kanaan waliihingalles nijiru. Haala kanaan %8 yaada kana hinfudhatan; %6 immoo tasumaa kaayyoon koorsiiwwanii bu'aqabeessa miti jedhu. Kana jechuun %14 kaayyoowwan koorsiitti hinamanan jechuudha. Kun kan agarsiisu, koorsiiwwan tokko tokko kanneen jireenya barattootaa waliin walhinqabanneefi sababa dandeettii barattootaa gadiifi olta'an jiraachuu, haalli mijataan dhabamuu irraa kan ka'e kaayyoon galma ga'uu hindandeenye jiraachuu agarsiisa. Barsiisonnis gama kaayyoon afgaaffii keessatti akka kaasanitti, kaayyoon koorsii muraasaa galma geessisuuf ulfaataa ta'anis, kaayyoo bareedaa akka qabuudha. Kana jechuun kaayyoowwan yaadaman galmaan ga'amnaan sagantaan kun milkaa'aa ta'uu agarsiisa.

Gaaffiin biraa, fayidaa waliigalaa sagantaa kanarraa argamuudha. Innis, beekumsa dhuunfaa akka gabbifataniif barattoota gargaareeraa? Kan jedhuuf barattootni %41 sirriitti akka gabbifannu nugargaareera yemmuu jedhan, % 40 immoo yaada kanarratti waliigalu. Kana jechuun %81 sagantaa kanarraa beekumsa gaarii gabbifachuu agarsiisa. Barattootni mariigaree keessatti akka kaasanitti, Muummee Afaan Oromoofi Ogbarruu seenuun isaanii aadaa, duudhaa, seenaa, afaaniifi eenyummaa isaanii (Oromoo) akka baraniifi dammaqinaan eenyummaa isaanii akka jaalatan taasisa; ofitti amanamummaa horachuun akka waa'ee afaaniifi aadaa isaanii dubbatanis nigargaara.

Faallaa kanaan %12fi %7 immoo walduraaduubaan yaada kana akka hinfudhanneefi tasumaa itti waliihingalle ibsu. Kana jechuun %19 sagantaa kanaan barachuun beekumsa dhuunfaa keenyaa akka gabbifannuuf nuhingargaarre amantaa jedhan qabu. Sagantaa kana keessatti barnoonni baay'inaan afaan biraa irraa jijjiiramee dhufuufi qabiyyeewwan dhihaatan dhiphaa ta'uun, beekumsa dabalataaf kitaabileen gargaaran dhabamuun muummeewwan biraa waliin dorgomaa ta'uu irratti hanqinni nimul'ata. Kanarraa kan hubatamu, qabiyyeewwan dhihaatan bal'inaafi gadifageenya isaaniitiin quubsaa ta'uun shakkisiisaadha. Karaa biraa, qabiyyeen afaan biraa irraa baay'inaan dhufuun yaadrimeewwan baay'een akka hinhubatamneefi hiika dhabeessa ta'an taasisa. Kanaaf, koorsiiwwan irradeebi'amanii sakatta'amu akka qaban agarsiisu.

Qabxiin biraa, barumsi sagantaa kanarraa argatte fedhii hawaasa keessa jiru guutaa? Kan jedhuudha. Akka odeef-kennitootni deebisanitti, %40 sirriitti guuta yemmuu jedhan, %44 immoo yaada kanaan waliigalu. Akka odeeffannoo kanarraa hubatamutti, fedhii hawaasaa

hojii addunyaa kana keessatti barbaadamu guutuu sagantaa danda'uudha. Barattootni sagantaa kanaan bahan kallattii addaa addaan tajaajilu danda'u. Kunis, barsiisummaa, ogeessa aadaafi turizimii, afaanii, gaazexeessaa, barreessaa ta'uu danda'u. Haata'umalee, %16 yaada kanaan waliihingan. Barnoonni sagantaa kanarraa argamu fedhii hawaasa keessa jiru guutuu irratti hanqina qaba. Akka mariigaree keessatti gufuuwwan jiran kaasanitti,

Waanti baratamu bal'inaafi gadifageenya dhabuu, hanqina meeshaa barnootaafi yeroo kennameen hubannoo bal'aa argachuu dhabuun dorgomaa taanee hojii addunyaa keessatti fedhii jiru hinguunnu jedhu.

Odeeffannoo afgaaffiin barsiisota irraa walitti qabame irraas kan hubatame kaayyoon barnootaa yaadame sababa sirnicha guutummaatti waan galma hingenyeef, barattootni eebbifamanii bahan fedhii hawaasa keessa jiru guutuu irratti hanqina qabaachuu isaanii agarsiisa. Akka muuxannoo isaaniitti, ga'umsi barattootaa yeroo yerootti hir'achaa deemaa jira. Kun immoo eebbifamtootni isaanii dorgomaa cimaa ta'uu isaanii irratti shakkii akka qaban mul'isa. Kanaaf, mataduree kanarratti qorannoo bal'aan sirna simisteeraan baratamuufi sirna mojulawaa walbira qabee qo'atu nibarbaachisa.

Gaaffiin biraa leenjiifi barnoonni isaaniif kennamaa ture fedhii gara fuulduraatti barattootni itti fufanii barachuuf qaban kakaasuufi dhiisuu kan adda baasudha. Haala kanaan, %86 fedhiin isaanii garafuulduraafi barnoonni yuunivarsiitii keessatti argatan hariiroo qabaachuudha. Kun immoo barattootni gara fuulduraatti muummee kana keessatti itti fufuun akka qorannoofi qo'annoo gaggeessaniif gargaara. Haata'umalee, %14 barnoonni argatan fedhii isaan qaban kan hinguunnefidha. Barattootni kunneen fedhiin ala warreen muummee kana seenan ta'uu malu. Karaa biraa, immoo barnoonni dura eeganiifi argatan walmadaaluu dhabuu agarsiisa.

Kanamalees, koorsonni gara fuulduraatti gadifageenyaan barachuu barbaaddu tuqaameeraa kan jedhuufi koorsonni dhihaatan gara fuulduraatti itti fuftee akka barattuuf fedhii sitti uumeeraa jedhuuf walduraaduubaan %87 fi %82 akka yaada kana irratti waliigalan ibsaniiru. Kun kan agarsiisu, akka ka'umsaatti koorsiiwwan dhihaatan gaarii ta'uufi barattootni haalli mijoofnaan barnoota kana itti fufanii barachuun afaaniifi addaa saba kanaa keessatti bu'aa buusuu danda'uu agarsiisa. Dhumarratti, barnoota akka waliigalaatti barateen beekumsiifi hubannoon kee jijjiirameera yaada jedhu irratti %85 waliigalu. Kana jechuun barattootni turtii isaanii keessatti jijjiirama dandeettii, beekumsaafi ilaalchaa fiduun

akka bahan agarsiisa. Kun immoo kaayyoo barnootaati. Haata'umalee, barattootni %15 yaada kana fudhachuu dhiisuun hanqina qabaachuu agarsiisa.

Walumaagalatti, sagantaa kana keessatti barattootni akkuma milkaa'ina qaban hanqinoonni ga'umsa barbaadame akka hinfinne taasisan nimul'atu. Turtii isaanii keessatti barattootni beekumsa qofaa osoo hintaane, eenyummaa isaanii baraniitu bahu. Akkasumas, afaan isaaniin barachuun ofitti amanamummaa niargatu. Haata'umalee, qabiyyeen dhihaatu gaha ta'uu dhabuufi qindoominni isaa laafaa yemmuu ta'u, barattootni beekumsa bu'uuraa akka hingonfanne taasisa. Kanamalees, meeshaaleen barnootaa milkaa'ina sagantaa tokkoo keessatti murteessaadha. Akka qabatamaan qorataan muuxannoo isaan beekutti, Muummmeen Afaan Oromoofi Ogbarruu muummeewwan kan biroo caala bakka hanqinni meeshaalee barnootaa itti mul'atu ta'uun inumayyuu barattootni beekumsa irraa eegamu argatanii akka hinbaane nidanqa. Kanaaf, gama qophii meeshaa barnootaafi sirna barnootaafi qabiyyee barnootaa irradeebi'anii ilaaluun qabatamaa taasisuun baay'ee barbaachisaadha.

Boqonnaa Shan: Cuunfaa, Guduunfaafi Yaboo

5.1 Cuunfaa Qorannichaa

Mata dureen qorannoo kanaa xiinxala sirna barnootaa mojulawaa DBAOti. Qorannoo kana galmaan ga'uuf mala makaan ragaaleen xiinxalaman. Ragaaleen bargaaftii ammamtaan, kanneen afgaaffii, mariigaree xiyyeeffannoofi sakatta'a dookimantiin walitti qabaman immoo akkamtaan xiinxalaman. Kunis, kaayyoowwan qorannichaa irratti hundaa'e.

Kaayyoon jalqabaa xiinxalame barsiisonni muummichaa kaayyoo sirna barnootaa mojulawaa irratti hubannoo ammamii qabu kan jedhuudha. Akka afgaaffii barsiisotaafi barsiisota qophii keessatti hirmaatan irraa hubatametti, barsiisonni qophii keessatti hirmaatan hanga tokko hubannoo kan qaban yemmuu ta'u, barsiisonni warreen kaan garuu barsiisota muraasarraa kan hafe hubannoon jiru laafaadha. Keessumaa, barsiisonni baay'een kaayyoon sirna barnootaa mojulawaa koorsiiwwan walfakkaatan walitti fiduu qofaa akka ta'etti hubachuun nimul'ata. Kun immoo sirna kana dhiheessuu malee hubannoo barsiisotaa cimsuufi leenjii barbaachisu kennuu irratti laafinni qaama dhimmi ilaallatuu jiraachuudha. Haala kanaan to'annoofi hordoffiin ministeerri barnootaa taasise dhabamuu agarsiisa.

Kaayyoon qindoomina koorsii kallattii lamaan xiinxalame. Inni jalqabaa duraaduuba koorsiin ittiin waggaa tokkoffaa hanga sadaffaa qindeeffame yemmuu ta'u, inni lammataa immoo hariiroo kaayyoofi qabiyyeen koorsiiwwanii waliin qabaniidha.

Duraaduubni qindoomina koorsii Waggaa tokkoffaa hanga sadaffaa jiran akkaataa ga'umsa barbaadamu fiduu danda'anitti dhihaatanis; sadarkaa barattootaa giddugaleessa godhachuu dhabuufi koorsiin ga'umsa addaa addaa argamsiisuu malan bakka tokkotti dhufuun mul'ateera. Akkasumas, koorsiiwwan mojula tokkoo yeroo tokkotti fiduun humna namaa qisaasessuufi yeroo irratti dhiibbaa barsiisotaafi barattoota irratti fideera.

Kaayyoofi qabiyyee koorsii waliin walqabatee koorsii tokko tokko irratti qabiyyee fi kaayyoo gidduu hariiroon jiru laafaa(fakkeenya:mojula ijaarsa barreeffama Afaan Oromoo) yemmuu ta'u, kanneen galmi ga'umsi isaanii ulfaatanis nimul'atu(Fakkeenyaaf, dubbisa qeeqaafi qaaccessa hafee). Kanarraa kan hubatamu, hojichi to'annoofi hordoffii dhabuudha. Mojula Afaaniifi xinqooqaa keessaa immoo koorsii sakatta'a Afaanota Itoophiyaa keessatti kaayyoofi qabiyyeen walhinsimatan. Haala walfakkaatuun mojula caasluga Oromoo keessatti kaayyoofi qabiyyeen koorsii ximsagaafi xiinjecha Oromoo walbuusuun nimul'ata.

Keessumaayyuu, kaayyoo kaa'ame galmaan gahuuf, qabiyyeen dhihaatan qindoomina gaarii hinqaban. Irraajalummaan qabiyyeewwan mataduree gurguddaafi xixiqqaa, bal'inniifi gadifageenyi isaanii kaayyoo galmaan gahuuf danqaa ta'u. Mojula Asoosama dhangala'aa keessatti kaayyoon bal'inaan kan qophaa'e yemmuu ta'u, qabiyyeen dhihaatan garuu bal'inaafi gadifageenya hinqaban.

Kaayyoon qorannoo kanaa inni biraa mala baruufi barsiisuu muummichi ittigargaaramaa jirantu xiinxalame. Haala kanaan, malli baruufi barsiisuu barsiisaan ofii ibsu caala bu'aqabeessa kan jedhuuf %84 kan irratti waliigalan, yemmuu ta'u, %91 malli baruufi barsiisuu barattoota hirmaachisu bu'aqabeessa kan jedhaniidha. Ragaan kun kan agarsiisu malli qofeessi bu'aqabeessa ta'e dhabamuudha. Haata'umalee, haalli dhiheenya barattoota hirmaachisu caala filatamaa ta'uu afgaaffii barsiisotaafi mariigaree barattootaa keessatti adda bahee jira. Qabatamaa biyya keenyaan garuu haalli mijataan waan hinjirreef hojiitti hiikuun ulfaataadha.

Qabxiin biraa dhihaate, bilookiin barachuufi simisteeraan barachuu keessaa kamtu caala mijataadha kan jedhuuf, %63 simisteeraan barachuu yemmuu jedhan, %86 immoo bilookiin barachuu yaada jedhan qabu. Akka yaada kanarraa hubatamutti, barattootni bilookiin barachuun caala bu'aqabeessa jedhanii fudhachuu agarsiisa. Karaa biraa, mariigaree keessatti immoo faallaa kanaatu mul'ate. Bilookiin barachuun qabxiif malee hubannoo koorsii irratti dhiibbaa qabaachuudha. Afgaaffiin barsiisotaas kanuma mirkaneessa. Yaada kanarraa kan hubatamu, bilookiin barachuun xiyyeeffannoo barattootaa bakka tokkotti sassaabuufi daddaaffiin waan xumuramuuf gadifageenyaan madaalliin bal'aan hintaasifamu. Kun immoo hojii gareefi abbaltiin akka baay'atu taasisa. Haalonni kunneen immoo qabxii barattootaa nidabala. Sababni filannoo barattootaas kanuma ta'uu mala. Madaallii walitti fufinsa qabu taasisuuf yeroon kenname, qophiin meeshaalee barnootaa, qophiin barattootaa haala kanaaf mijachuu dhabuun akka yaadametti galmaan ga'uuf danqaa ta'eera.

Kaayyoon biraa xiinxalame mala madaalliiti. Kaayyoo kana keessatti ragaaleen bargaafti madaallii akaakuu garaagaraan madaalamuu, madaalliin taasifamu kaayyoo koorsii agarsiisuu, madaalliin taasifamu iftoomina qabaachuu agarsiisu illee , mariigareefi afgaaffii barsiisotaan immoo faallaa kanaa ta'uun addabahee jira. Kun immoo barattootni xiyyeeffannoo malee bargaafti guutuufi ija qabxii argataniin ilaalu irraa dhufe. Kanaaf, madaallii taasifamu keessatti kaayyoo koorsii sirnaan agarsiisuu dhabuun, walirratti

hirkattummaafi barattoota adda baasuu dhabuun nimul'ta. Gama barsiisotaan immoo yaaddeebiin ittifufinsa qabuufi iftoomina dhabuun mul'ateera.

Kaayyoon qorannoo inni dhumaa sagantaan DBAO milkaa'ina isaa sakatta'uudha. Ragaan bargaaffiin qaacceffaman akka agarsiisanitti sagantaan kun milkaa'ina akka qabu agarsiisa. Haata'umalee, akka ragaalee mariigareefi afgaaffiitti yeroo bal'aa argachuun gadifageenyaan barachuufi kitaaboleen gahaan dhabamuun rakkoo mul'atuudha. Akkasumas, hojii dirree hojjachuun qabatamaa taasisuu keessatti hanqinni nijira. Walumaagalatti, sagantaan kun barattoota biratti kan jaalatamu ta'us, sababa hanqina meeshaalee barnootaafi mijaa'uu dhabuu haala dhiheenyaan ga'umsa barbaadamu mul'isuu keessatti hanqinni nimul'ata. Sagantaan kun garuu, mallattoo eenyummaa ta'uun barattoota biratti jaalatamummaa niqaba.

5.2 Guduunfaa Qorannichaa

Sirna barnootaa mojulawaa DBAO kallattii qindoomina koorsii, mala baruufi barsiisuu, madaalliifi sagantaan B.A Afaan Oromoofi ogbarruun xiinxalli taasifamee jira. Akkasumas, kaayyoon sirna barnoota kanaa ammam barsiisotaan akka hubatame adda baafameera. Haala kanaan cuunfaa qorannoo kanaas taasifameera. Akka waliigalaatti ragaaleen afgaaffii barsiisotaafi mariingaree barattootaa kan waldeeggaru yemmuu ta'u, bargaaffiin barattootaa immoo kanneen irraa adda ta'eera. Kunis, bargaaffii keessatti barattootni sirna kana keessatti adeemsi baruufi barsiisuu bu'aqabeessa yemmuu jedhan, mariigareefi afgaaffiin ragaan argame immoo hanqinoota hedduu qabaachuu agarsiisa. Haalli kun kan agarsiisu barattootni sirna kanaan barachuu fedhanillee, xiyyeeffannoo malee kan guutame ta'uu mala. Karaabiraa, bu'aqabeessummaa kallattii qabxii isaaniin walqabsiisuun calaqqisiisuunis kan mul'atuudha. Cuunfaa taasifame irratti hundaa'uun guduunfaan akka armaan gadiitti kaa'ameera.

- Hubannoon barsiisonni sirni barnootaa mojulawaa irratti qaban walbuusaadha. Lakkoofsi ECTS amanamummaafi fudhatamummaan isaa barsiisota biratti kan mul'atu miti. Kaayyoleen sirna barnootaa mojulawaa keessatti kaa'aman marti gara hojiitti hinhiikamne. Fakkeenyaaf, ga'umsa mojulaa safaruu, barattootni bakkaa bakkatti akka socho'an taasisuu, sadarkaa addaa addaan waraqaa ragaa ga'umsa mojulaa kennuu dhabuu, waaltina dhabuun mul'ataniiru.
- Duraaduubni koorsiin waggaa tokkoffaa hanga sadaffaa sadarkaa barattootaa waliin guutummaatti deemuu dhabuun kan adda baheedha. Hariiroo irraa jalee mojula

tokkoo malee hariiroon dalgee mojula garaagaraa gidduu jiru kan ilaalame ta'uu dhabuun nimul'ata. Akkasumas, koorsootni ga'umsa addaa addaa argamsiisan mojula tokko keessatti hammatamaniiru(qeeqaafi ogbarruu).

- Malli baruufi barsiisuu itti dhimma ba'amaa jiru gara barsiisota giddugaleeffatetti caalee argamuun bira gahameera. Barattootni ofii hirmaatanii barachuuf fedhii qabanis haalli mijataan, ga'umsi isaaniifi yeroon kenname danqaa ta'aniiru. Kanaaf , hanqinni meeshaalee barnootaafi yeroo gufuuwwan gurguddoo haala dhiheenya kana danquudha. Barattootni bilookiin barachuun hubannoon argatan xiqqaa ta'us, qabxii isaanii olkaafachuuf haala dhiheenya kanaan barachuu irratti fedhii guddaa qabaachuu.
- Haalli dhiheenya(bilookii)fi malli baruufi barsiisuu barattootaaf xiyyeeffannoo kennu akka qabatamaa dhaabbilee keenyaatti wal simuu dhabuu. Barsiisonniifi barattootni sirna kanaaf qophaa'oo miti. Ga'umsi barattootaafi muuxannoon isaanii sirna kana akka galma geessisaniif hindandeessisu.
- Madaallin taasifamaa jiru walirratti hirkachuu barattootaa kan cimsuufi barattoota sirriitti kan adda hinbaasne ta'uun adda baheera. Madaallii walitti fufinsa qabu osoo hintaane, qormaata walittifufinsa qabutu adeemsifamaa jira. Barsiisonni yaaddeebii ibsaa ta'e barattootaaf yeroo mara kennuu dhabuun nimul'ata.
- Sagantaa kana keessatti barattootni beekumsa afaanii qofa osoo hintaane, eenyummaa ofii akka gabbifataniif gahee qabaachuun sagantaa kanaa adda baheera. Haata'umalee, barattootni sagantaa kanaan eebbifaman muummee biraa waliin dorgomuu irratti ofitti amanamummaan qaban laafaadha. Qabxiin isaanii garuu olaanaadha.
- Barsiisonni yeroo gahaa argatanii akka hojii biroo hojjataniif haala yemmuu mijeessu, barattootni immoo yeroo gahaa akka dhaban, saffisa dhuunfaa isaaniitiin hinbaranne taasiseera.

5.3 Yaboo

Ragaawwan kallattii addaa addaan qaaccefaman irratti hundaa'uun ciminoonniifi hanqinoonni adda bahanii jiru. Guduunfaa taasifame irratti hundaa'uun yaadotni furmaata ta'an akka armaan gadiitti kaa'amaniiru.

- Hubannoo barsiisotni sirna barnootaa mojulawaa irratti qaban fooyyessuuf leenjiin qophaa'uun barbaachisaadha. Kunis, madaallii walittifufinsa qabuufi aadaa baruufi barsiisuu duraa irraa gara barattootaaf xiyyeeffannoo kennutti ceesisuuf gargaara.
- Ga'umsa barattootni mojula tokko irratti qaban safaruuf sirni qophaa'uun mojulichi ammam akka galma gahe adda baasuuf, safartuu qabaachuun gaariidha. Waraqaan ragaa ga'umsa mojulaaf kennamuunis barbaachisaadha.
- Qindoomina koorsiiwwanii irradeebi'anii sakatta'uun barbaachisaadha. Kunis, barsiisonni muuxannoo qaban gadifageenyaan sakatta'uun hanqinoota jiran mul'atan furuun gaariidha.
- Haala dhiheenya bilookiin barsiisuuf haalliifi meeshaaleen barnootaa guutamuu qabu. Keessumaa sadarkaa giddugaleessaatti mojuulli qophaa'uun rakkoo meeshaalee qofaa osoo hintaane, waaltina barbaadamu fiduufis nigargaara.
- Barsiisonni mala ibsaa(lecture) qofaa osoo hintaane, mala barattoota hirmaachisu fayyadamuun barbaachisaadha. Kun immoo, ofitti amanamummaa barattootaa nicimsa.
- Ga'umsa barattootaa cimsuufi adda baasuuf kallattii addaa addaan madaaluun sadarkaa isaanii agarsiisuufi kaayyoo koorsichaa sirnaan madaaluuf barbaachisaadha.
- Barsiisonni yaaddeebii ifa ta'e barattootaaf kennuun irraa eegama. Kunis ciminaafi hanqina isaanii agarsiisuuf gargaara
- Hojii baruufi barsiisuu cinatti woorkishooppii addaa addaa qopheessuun barnoota dareefi eenyummaa barattootaa waan cimsuuf barbaachisaadha.
- Haaladhiheenya liinariifi mojularii walbira qabuun bu'aqabeessummaa isaa adda baasuuf qorannoon biroo hojjatamuu qaba.

Wabiilee

- Abdurrahiim, A.(2016). ‘’Xiinxala Akaakuwwan Madaallii Barsiisonni Kutaa 9ffaa Barnoota Afaan Oromoo Barsiisan Daree Barnootaa Keessatti Itti Fayyadaman’’ Waraqaa Qo’annoo Digirii Lammaffaa(MA), Yuunivarsiitii Finfinnee(Addis Ababaa), Kan hin maxxanfamiin
- Abebaw, Y.(2015). ‘’The Contribution of Credit Accumulation and Transfer System: Lessons to the Ethiopian National Qualifications Framework’’ BJE Vol. 15 No. 1
- Alemayehu, B. fi Lasser, J. (2012). ‘’ Education in Ethiopia: Past, Present and Future Prospects. ’’ In African Nebula, issue 5
- Aweke, Sh.(2015). ‘’Foundation of Curriculum in Ethiopia: Historical, Philosophical, Psychological and Sociological Perspectives’’ A paper presented in the 33rd May Annual International Educational Conference of Bahir Dar University, Ethiopia (May 8-9, 2015)
- Bekele, A. (1991). Principles of curriculum inquiry: a teaching material department of curriculum and instruction, Addis Ababa University.
- Berhanu, B.(2009). ‘’Language Determination in Ethiopia: What Medium of Instruction?’’ In: *Proceedings of the 16th International Conference of Ethiopian Studies*
- Best, J. W. and Khan, J. V. (1996). *Research in Education*. New Delhi, India.
- Biggs, J. (1999). Teaching for Quality Learning at University, (SRHE and Open University Press, Buckingham)
- Biritu, T. et.al (2013). *A revised guide line for curriculum modularization in Ethiopian higher education institutions*. Higher education strategic center. Ministry of education, Addis Ababa, Ethiopia.
- Birhanu, A., (BH). *Modularization In Ethiopia Higher Education: Theory and Practice*. Black, P.J, and William, D.(2004). *The Formative Purpose: Assessment Must Promote Learning* .Volpart II, PP20-30 Chicago , IL:University of Chicago press.
- Bridley, G. (1998a). Outcomes- Based Assessment in Second Language Learning Programs. In G. Brindley (ed.) *Language Assessment in Action*. Sydney: New south Wales Adult

Migrant Education Service.

Brumfit, C. J. (1981). 'Notional Syllabuses Revisited: A response' *Applied Linguistics*

Cedefop (2009). *The shift to learning outcomes: policies and practices in Europe*.
Luxembourg: Publications Office. Cedefop reference series; No 72.

Cedefop (2010). *Linking credit systems and qualifications frameworks: an
international comparative analysis*. Luxembourg: Publications Office.

Cedefop research paper; No 5.

Cedefop (2011). *Vocational education and training in Hungary: short description*
. Luxembourg: Publications Office

Cedefop (2015). *The role of modularisation and Utilisation in vocational Education
And Training*. Luxembourg: publication office of the European union

Cohen, L., Manion, L. and Morrison, K. (2005). *Research Methods in Education*. (Fifth.
Edition) London: Routledge Falmer

Collins, J. W., 3rd, & O'Brien, N. P. (Eds.). (2003). *Greenwood Dictionary of Education*.
Westport, CT: Greenwood.

Crawford, J. (2000). *At war with Diversity: US Language policy in an Age of Anxiety*. San
Jose State

Creswell, J. (2003). *Research Design: Quantitative, Qualitative and Mixed Methods
Approaches*. (Second Edition) London: Sage Publications

Dastaa. (2013). *Bu' uura Qorannoo*. Finfinnee: Far East Trading.

Dereje, N. (2012). "Primary EFL Teaching in Ethiopia: Policy and Practice" A Dissertation,
Addis Ababa University (published)

Directorate-General For Education and Culture. (2005). "ECTS Users' Guide :European Credit
Transfer And Accumulation System and The Diploma Supplement ." Brussel

Earl, L. (2003). *Assessment As Learning: Using Classroom Assessment to
Maximize Student Learning*. Thousand Oaks, CA: Corwin

Earl L. & Katz S (2006) *Rethinking Classroom Assessment with Purpose in Mind*. Western

- and Northern Canadian Protocol for Collaboration in Education Retrieved on February S 2013.from [http //www wncp ca/English/subject area/class assessment aspx](http://www.wncp.ca/English/subject%20area/class%20assessment.aspx).
- European Commission .(2009). ECTS Users' Guide. Luxembourg Comission of European community
- European Credit Accumulation and Transfer Ssystem.(2015).
- FDRE. (2003). *Higher Education Proclamation (No. 351/2003)*. Addis Ababa: Birhanena Selam Printing Press.
- FDRE. (2009). *Higher Education Proclamation (No. 650/2009)*. Addis Ababa: Birhanena Selam Printing Press.
- Gaaddisaa, A.(2016). "Xiinxala Walsimannaa Qabiyyee Siilabasii, Kitaaba Barataafi Qajeelcha Barsiisaa: Xiyyeeffannoo Barnoota Afaan Oromoo Kutaa 10ffaa." Waraqaa Qo’annoo Digirii Lammaffaa(MA), Yuunivarsiitii Finfinnee(Addis Ababaa), Kan hin maxxanfamiin
- Genesee, F. &Upshur, J.A. (1996). *Classroom based-Evaluation in second Language Education*. combridge University press.
- Gizat, M. (2014). "An Assessment of the practice and chaleenges of modular Masters's programmes of Addis Ababa University." MA thesis, unpublished, Addis Ababa University
- Gragg, G.B. (1982). Oromo Dictionary. Monograph No. 12, Committee on Northeast African Studies, Acting Series Editor, Grover
- Grant, K. (2001). *Supporting Literacy: A Guide for Classroom Assistants*. . London: Routledge Falmer.
- Harmonized Curriculum.(2013). "Bachelor of Arts Degree in Afan Oromo and Literature" Minisrty OF Education.
- ICDR.(1999).*Teachers Education Hand Book*.Addis Abeba:Finfinne Printing.
- Jacobs, G. M., & Farrell, T. S. (2003). Paradigm shift: Understanding and implementing change in second language education. *TESL-EJ*, 5(1), 1-16.

- Jørgensen, C.H. (2011). Dropout in vocational education: institutional selection and social exclusion. *Ninth JNET international conference, 8 to 10 July 2011*.
- Kagan, S. (1992). *Cooperative learning*. Shelbourne, VT: Resource Center for Redesigning Education.
- Kellaghan, T. and Greaney, V.(2004). *Assessing Student Learning in Africa*. The World Bank, Directions in Development Series.
- Khuvasanond, K.(2013). "The Effects of Teacher Vs Student Centered Instructional Strategies On the Vocabulary Learning of Sixth Grade Thai Students", A Dissertation on partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy University of Kansas (Published)
- King, M. and Craik J.M. (2012). Policy on Block Teaching, Quality and Standard Committee
- Lafave, M.R, and Katz, L. (2013). Application of "Earl's Assessment as, Assessment for, and assessment of learning model" With Ortopaedic Assessment clinic competence .Tran Educ J. 2013;8(4)109-114
- Lourenço, G. (2010). Modularisation concept in Portugal with regard to the target group. In: Schreier et al. (eds). *Inclusive modules: moving young people on handboek*. Leonardo da Vinci, pp. 134-135.
- Magarsaa, N.(2016). "Xiinxala Walsimannaa Qabiyyee Barnoota Afaan Oromoo Kutaa 11ffaafi wayitii Barnootaa: Xiyyeeffannaan Mana Barumsa Qophaa'ina Limmuu", Waraqaa Qo'annoo Digirii Lammaffaa(MA), Yuunivarsiitii Finfinnee(Addis Ababaa), Kan hin maxxanfamiin
- MC-Combs, B.L. and Whisler, J .S.(1997). *The Learner Centered Classroom and School: Strategies For Increasing Students Motivation and Achievement*. San Francisco. Jossey Bas.
- Milkeessaa, M. (2015). *Afaan Oromoofi Imaammata Afaanii Biyya Itoophiyaa, bara 1955-2015*. Finfinnee: ELLENI P.P.PLC.
- MOE. (2012). *A guideline for Modularisation to Ethiopian Higher Education Institution*. Addis Ababa, FDRE.

- Moges, L.(2015). "Modularization and the practice of module development in in selected Ethiopia universities: " Dissertation for requirements of the degree of doctor of philosophy in educational research and development, Addis Ababa University.
- Moore ,K. (2001).*Classroom Teaching Skills*.Newyork:Mc Graw Hill.
- Pareek, U. & Rao T.V. (1981). *Hand Book for Trainers in Educational Management*.
- Nation, I.S.P and Macalister,J. (2010). *Language Curriculum Design*. Newyork and London Routledge.
- Nunan,D.(1988). *Learner Centered Curriculum*.Cambridge Univeristy Press.
- Nursery School .(2013): *Modular System Education*. The possibility to introduce modular Education. Sokrates
- OECD .(2010). Finland: slow and steady reform for consistently high results. In: *Strong performers and successful reformers in education: lessons from PiSa for the United States*, pp. 117-135.
- Rasmussen, L.B. (1998). A cultural approach to learning. In: Laske, G. (ed.). *Lernen und Innovationen in Industriekulturen [Learning and innovation in industrial cultures]*. Bremen: Dornat, pp. 33-46.
- Richardas. J. C. and Rodgers. T.(1986).*Approaches and methods in language teaching* Cambridge: CambridgeUniversity Press
- Richards, J.C and Renendya,W.A.(2002).(ed).*Methodology In Language Teaching :An Anthology of Current Practice In Implementing Language Learning*.Cobridge University press.Newyork.
- Rodeiro, V. And Nadas, R.(bh). *Effect of Modularisation*:Combridge Assessment
- Rumpus, A.(2003).*Preparing your Module for Validation/Review.. Educational Initiative Center, University of Westminster*
- Sajjad, Sh.(bh). *Effective Teaching Methods At Higher Education Level*: Univesity of Karachi, Pakistan
- Schreier, C. et al. (2010). *Inclusive modules: moving young people on: handbook*. DG Education and Culture, Leonardo da Vinci.

- Seidel, K. and Moritz, J. (2009). ‘‘Changes in Ethiopia’s Language and Education Policy – Pioneering Reforms?’’ In: Proceedings of the 16th International Conference of Ethiopian Studies
- Slavin, R. E. (1989). *Cooperative learning and student achievement: Six theoretical perspectives*. In C. Ames and M. L. Maenr (Eds.), *Advances in motivation and achievement*. Greenwich, CT: JAI Press.
- Solomon, A. et al. (2011). *The Academic staff views and practices of modular course delivery*, *Ethiopian Journal of educational research*, Institute of educational research, Addis Ababa University, vol. xxxI
- Stern, H. H. (1983) *Fundamental Concepts of Language Teaching*. Oxford: Oxford University press.
- Stellenbosch University. (2004). *Modularisation of postgraduate programmes*.
www.sun.ac.za/abgv
- Schiffman, H. F. (1996). *Linguistic Culture and language policy*. British Library Cataloguing in Publication Data.
- Schuh, K. L. (2004). Learner-centered principles in teacher-centered practices?. *Teaching and Teacher Education*, 20, 833-846.
- Storch, N. (2007). Investigating the merits of pair work on a text editing task in ESL classes. *Language Teaching Research*, 11(2), 143-159.
- Tariku, S. and et al. (2013). *Survey of research terms used in Afan Oromo: With special reference to three universities in Ethiopia*. *Journal of Language and Culture*, Vol 4(7) pp 115- 122
- Theall, M. And Franklin, J. (2001). *Looking for Bias in all the wrong places- A search for truth Or watch Hunt in student ratings of Instruction? In the student ratings Debate*. Research no 109 Sanfransisco: Jossey-Bass.
- Theodossin, E. (1986). *The modular Market*, Bristol: The Further Education staff College.
- Tigisti, K. (2016). ‘‘Sakatta’a Hojiirra Oolmaa Mala Baruuf barsiisuu Barataa Giddugaleessa Godhate: Mana Barumsa Sadarkaa 2ffaa Magaala Gindhiir Kutaa 9ffaa Irratti’’,

Waraqaa Qo'annoo Digirii Lammaffaa(MA), Yuunivarsiitii Finfinnee(Addis Ababaa),

Kan hin maxxanfamiin

UNESCO .(2017). *Continoues assessment For Improved Teaching and Learning: Acritical*

Review to inform policy and practice, In progress reflection no 13 on

Wellington, J.J.(1996). *Methods and Issues in Educational Research*. London: Impact

Graphics.

Wiliam, D.(2011). *What is assessment for learning ? Studies In Educational Evaluation:*

37(2011)3-14. Institution of Education, university of London.

Wolf, A. (2011). *Review of vocational education: the Wolf report*.

Yared,N. (2015). Assessing the Implementation of Modularization Approach in Adigrat,

Axum, Samera,Woldiya and Mekelle Universities: International Journal of Science

and Research (IJSR) NO 2319-7064

Dabalee A

Bargaaffii barattootaaf dhihaate.

Muummee Afaan Oromoo, Ogbarruufi Fookloorii

Kolleejjii Namoomaa, Qo’annoo Afaanii, Joornaalizimiifi Quunnamtii

Yuunivarsiitii Finfinnee

Kabajamtoota odeeffkennotootaa!

Kaayyoon bargaaffii kanaa mata duree qorannoo ‘**Xiinxala Bu’aqabeessummaa Sirna Barnootaa Mojualawaa Digirii Baachilarii Artii Afaan Oromoofi Ogbarruu** irratti hojjatamuuf qophaa’e. Kanaaf, duraandursee yeroo keessan naaf kennitanii bargaaffii kana naaf guutuu keessaniif ulfaadhaan siniin jedha. Yaadni keessan hojii qorannoo kanaaf kan oolu ta’ uufi maqaan keessan akka hin heeramnes isiniif rageessuun barbaada. Bargaaffiin isiniif dhihaate laayikarti iskeelii sadarkaa shan (**1=baay’een itti waliigala 2=ittin waliigala 3=ittiwalii hingalu 4=tasumaa ittiwalii hingalu** jedhu kan ofkeessaa qabu yemmuu ta’u, kaayyoowwan qorannoo sadii irratti gaaffileen 33 bahanii jiru. Kanaaf yaada himichaa dubbisuun lakkoofsa 1-4 jiru keessaa tokko qofaa filattu.

Waan nagargaartaniif ulfaadhaa!

I: Odeeffannoo dhuunfaa

Koorniyaa dha_____dhi_____ Yuunivarsiitii kee_____

Umrii 18-20 _____ 21-24 _____ 25-28 _____

II: Gaaffilee bu’uuraa

A. Mala baruufi barsiisuu

	1	2	3	4	
1. Mala barsiisaan ofii ibsutu(lecture) caala bu’a qabeessa					
2. Mala barattootni hirmaachisutu bu’aqabeessa					
3. Hubannoon kan argamu yemmuu barsiisaan ibsuudha					
4. Barsiisaan daree keessatti tooftaalee garaagaraa fayyadamee barsiisa jira					
5. Hubannoon yemmuu barattootni gamtaan wal barsiisan argama					
6. Yemmuu barattootni waliif dhiheessan qabiyyichi nihubatama					
7. dhiheessa daree taasisuun ofitti amanamummaa horatte					
8. Koorsii simisteeraan baratamutu caala bu’aqabeessa					
9. Koorsii bilookiin (block) baratamutu bu’aqabeessa.					

B. Haala Madaallii	1	2	3	4	
1. Koorsii tokko baratee tooftaa addaa addaan madaalamta					
2. Tooftaan madaallii kaayyoo koorsichaa galmaan gaha					
3. Qormaatni giddugaleessaa dhabamuun barbaachisaadha					
4. Madaallii walitti fufaan fayyadamtan bu'aqabeessa					
5. Madaallii walitti fufinsaan qabxii kee guddiseera					
6. Madaallii walitti fufaan qormaata xumuraa waliin hariiroo qaba					
7. Qabiyyeen qormaata xumuraa kaayyoo koorsichaa ni hammata					
8. Madaalliin taasifame martuu iftoomina qaba.					
C. Qindoomina Koorsii(qabiyyee)	1	2	3	4	
1. Koorsichi duraaduuba qabatamaa ta'een qindaa'eera					
2. Koorsichi qabatamaan akka hojjattuuf si gargaara					
3. Qabiyyeen koorsichaa jireenya dhuunfaa keetiif fayidaa qabeessa					
4. Koorsiiwwan bal'inaafi gadifageenya gaarii qabu					
5. Qabiyyeen koorsichaa saganticha(BA , A/O) waliin deema					
6. Koorsicha barachuun kalaqa dhuunfaa argatte					
7. Koorsicha barachuun waan qabatamaa ni hojjatta					
8. Kaayyoo koorsichaa galmaan geesseetta					
D. Bu'aqabeessummaa Sagantichaa					
1. Koorsichaawwan Kaayyoo bu'aqabeessa qabu					
2. Beekumsa dhuunfaa akka gabbifattuuf sagantichi si gargaareera					
3. Fedhiin hawaasa keessa jiruufi barumsi sagantaa kanarraa argatte wal madaalaa					

4. fedhiin kee gara fuulduraafi leenjiin ati yuunivarsiitiitti argatte hariiroo qaba					
5. Koorsiin ati baratte fedhii ati gara fuulduraatti barachuuf qabdu sikakaaseera					
6. Gara fuulduraatti qabiyyee ati bal'inaan qo'achuu(barachuu) barbaaddu tuttuqera.					
7. Barnoota baratteen hubannoofi beekumsi kee jijjiirameera					
8. Yeroon barnootaa kenname hojii qabatamaan hojjachuuf qabdu ni dandeessisa					

Dabalee B

Gaaffilee afgaaffii Barsiisotaafi bargaaffii barattootaa

Muummee Afaan Oromoo, Ogbarruufi Fookloorii

Kolleejjii Namoomaa, Qo'annoo Afaanii, Joornaalizimiifi Quunnamtii

Yuunivarsiitii Finfinnee

Dabalee B1: Afgaaffii Qopheessitoota Sirna barnoota mojulariiif dhihaate

Qopheessitoota mojulariiif gaaffiin dhihaate

1. kaayyoon sirna mojularii maal ture?
2. Sagantaan kun yemmuu qophaa'u adeemsa akkamii keessa darbee dhihaate?
3. karooraa qabatamaa gidduutti gama baruufi barsiisuu, madaalliifi qindoominni koorsii maal akka fakkaata?
4. kaayyoon kun gara hojiitti yemmuu ce'u ammam galma ga'aa jira?
5. Gufuuwwan mul'atan maal fa'i ?

Dabalee B2: Afgaaffii Ittigaafatamtoota Muummeewwaniif dhihaate

Ittigaafatamtoota muummeewwaniif gaaffiin

1. sirna mojularaa hojiirra oolaa jiru bu'aqabeessummaan isaa maalfakkaata?
2. Barsiisonnifi barattootni hojiitti hiikuuf fedhii akkamii qabu?
3. Gufuuwwan akka muummeetti sin mudatan maalfa'i ?

Dabalee B3: Xiinxala mariigareefi Afgaaffii Barsiisotaa

Barsiisota Muummee Afaan Oromoofi Ogbarruu Yuunivarsiitii Finfinnee, Amboofi Bulee Horaa afgaaffii bal'aafi mariigaree xiyyeeffannoon sirni mojularii hojiirra oolaa jiru akka muummee kanaatti amma bu'aqabeessa kan jedhu irratti gaaffileen al-caasawaan addaa addaa dhihaateefi jira. Gaaffileen kunneenis

1. Kaayyoon mojularii maali? ammam galma gahee jira?

2. Duraaduubni koorsii waggaa tokkoffaa hanga sadaffaafi simisteeraa gara simisterratti amma mijatoodha?
3. Hariiroon kaayyoofi qabiyyee koorsiiwwanii ammam quubsaadha?
4. Malli baruufi barsiisuu fayyadamaa jirtan ammam bu'aqabeessaa?
5. Malli madaallii fayyadamatan bu'aqabeessaa? Madaallii walittifufaa akkamitti gargaaramtu?

Dabalee C**Duraaduuba koorsiiwwan waggaa tokkoffaa hanga sadaffaa ittiin kennaman.****Muummee Afaan Oromoo, Ogbarruufi Fookloorii****Kolleejjii Namoomaa, Qo'annoo Afaanii, Joornaalizimiifi Quunnamtii****Yuunivarsiitii Finfinnee**

Dabalee C1: Mojula waggaa tokkoffaa simisteera tokkoffaa

Module Title	Module Number	Module Code	Module ECTs	Courses in the Module	Course Code	Course ECTS	Mode of Delivery
Afan Oromo Composition	01	AfOL-M2011	10	Afan Oromo Composition I	AfOL 2011	5	Semester
Reading	02	AfOL-M2021	10	Reading Skills	AfOL 2013	5	Block
				Critical reading and text analysis	AfOL 2014	5	Block
Language and Linguistics	04	AfOL-M2041	8	Introduction to Language and Linguistics	AfOL 2041	5	Block
Psychology	01	Psyc-M201	5	General Psychology	Psyc 201	5	Block
English Skills	01	EnLa-M1011	10	Communicative English Skills	EnLa 1011	5	Semester
Total						30	

Dabalee C2: Mojula waggaa tokkoffaa simisteera lammaffaa

Module Title	Module Number	Module Code	Module Ects	Courses in the Module	Course Code	Course Ects	Delivery Time for the Course
Afan Oromo Composition	01	AfOL-M2011	10	Afan Oromo Composition II	AfOL 2012	5	Semester
Translation	03	AfOL-M2031	7	Translation	AfOL2031	7	Block
Language and Linguistics	04	AfOL-M2041	8	Survey of Ethiopian Languages	AfOL 2042	3	Block
Civics and Reasoning	17	CvEt-M2153	10	Civics and Ethical Education	CvEt 2151	5	Semester
				Logic and Reasoning Skills	Phil 2152	5	Block
Module of English Skills	01	EnLa-M1011	10	Basic Writing Skills	EnLa1011	5	Semester
Total						30	

Dabalee C3:Mojula waggaa lammaffaa simisteera tokkoffaa

Module Title	Module Number	Module Code	Module ECTS	Courses in the Module	Course Code	Course ECTS	Mode of Delivery
Oromo Grammar	05	AfOL-M3051	12	Oromo Phonology and Morphology	AfOL3051	7	Block
				Oromo Syntax and Semantics	AfOL3052	5	Block
Basics of Literature	06	AfOL-M3061	10	Fundamentals of Literature	AfOL 3061	5	Block

				Survey of Oromo Literature	AfOL3062	5	Block
Prose fiction	07	AfOL-M3071	8	Prose fiction	AfOL 3071	8	Semester
Total						30	

Dabalee C4: Mojula waggaa lammaffaa simisteera lammaffaa

Module Title	Module Number	Module Code	Module ECTS	Courses in the Module	Course Code	Course ECTS	Mode of Delivery
Verse and Drama	08	AfOL-M3081	10	Oromo poetry	AfOL 3081	5	Block
				Drama	AfOL 3082	5	Block
Language and Society	09	AfOL-M3091	15	Introduction to Multilingualism and Multiculturalism	AfOL3091	5	Block
				Dialectology and Language Standardization	AfOL3092	5	Block
				Principles of Lexicography	AfOL3093	5	Block
Introduction to Computer Applications	18	ICTE-M3011	5	Information Communication Technology	ICTE 3161	5	Semester
Total						30	

Dabalee C5: Mojula waggaa sadaffaa simisteera tokkoffaa

Module Title	Module Number	Module Code	Module ECTS	Courses in the Module	Course Code	Course ECTS	Mode of Delivery
--------------	---------------	-------------	-------------	-----------------------	-------------	-------------	------------------

Folklore	10	AfOL-M4101	10	Introduction to Folklore	AfOL4101	5	Semester
				Oromo Oral Literature	AfOL4102	5	Block
Literary Criticism and Human Concern	11	AfOL-M4111	10	Literature and Human Concern	AfOL 4111	5	Block
				Literary Criticism	AfOL 4112	5	Block
Research & Seminar	12	AfOL-M4121	15	Research Methodology	AfOL 4121	5	Block
Journalism and Communication	13	AfOL-M4131	20	Fundamentals of Journalism	AfOL 4131	5	Semester
Total						30	

Dabalee C 6: Mojula waggaa sadaffaa simisteera lammaffaa

Module Title	Module Number	Module Code	Module ECTS	Courses in the Module	Course Code	Course ECTS	Mode of Delivery
Research & Seminar	12	AfOL-M4131	15	Project Seminar	AfOL 4122	5	Block
				Senior Essay	AfOL 4123	5	Semester
Journalism and Communication	13	AfOL-M4141	20	Writing for Media	AfOL 4132	5	Block
				Introduction to Communication	AfOL 4133	5	Block
				Public Relations	AfOL 4134	5	Block
Workshop on Creative Writing	14	AfOL-M4141	5	Workshop on Creative Writing	AfOL 4141	5	Semester
Total						30	

Dabalee D

Kaayyoofi qabiyyeewwan koorsiiwwanii

Muummee Afaan Oromoo, Ogbarruufi Fookloorii

Kolleejjii Namoomaa, Qo'annoo Afaanii, Joornaalizimiifi Quunnamtii

Yuunivarsiitii Finfinnee

Dabalee D1: Kaayyoofi qabiyyee ijaarsa barreeffama Afaan Oromoo

Module Competency:

Write letters, memos, reports, minutes, biographies and varies things.

Module Objectives:

At the completion of the module, students should be able to:

- Use different reading strategies and analyze texts in different aspects.
- Read and appreciate different discourses.
- Compose different paragraphs and essays
- Edit different kinds of errors in different level of language elements.
- Translate Afan Oromo texts to other languages and vice versa.

Target Group: 1st year Afan Oromo Regular students

Year 1 Semester I

Prerequisite: None

Status of the Course: Compulsory

Course Description

Writing as one of the basic language skills has fundamental importance in various disciplines to convey message through conventional symbols. Therefore, knowledge of the characteristics of various modes of writing can help students to use language most effectively; and thus communicate their ideas in the best possible manner. Hence, this course primarily deals with the fundamental writing skills of the language. It begins from identifying words and smoothly moves to good paragraph development.

Objectives:

After successfully completed this course the student will be able to:

- Identify the specific functions of words in discourses
- Identify different types of phrases
- Describe different forms of sentences
- Identify different errors of sentences
- Explain good characteristics of a paragraph
- Compose different paragraph

Contents

1. Words and Phrases

1.1. Word

1.1.1. Definition of word

1.1.2. Selection of words

1.1.3. Types of words

2. Sentence

2.1. Definition of sentence

2.2. Parts of a sentence

2.3. Types of sentence

2.4. Mistakes in sentence construction

3. Punctuation, Conjunction and Capitalization

3.1. Conjunction

3.2. Punctuation

3.3. Capitalization

4. Paragraph

4.1. Definition of paragraph

4.2. Structures of a paragraph

4.3. Main and supportive sentences

4.4 Order of supportive sentence

4.5. Characteristics of a Good paragraph

4.5.1. Unity

4.5.2. Coherence

4.5.3. Emphasize

4.5.4. Completeness

4.6 Methods of Paragraph Development

4.6.1 Descriptive Method

4.6.2 Narrative Method

4.6.3 Expository exposition methods

4.6.4 Argumentative method

COURSE SYLLABUS 2

Course Title: **Afan Oromo Composition II**

Program: Regular

Course Code: AfOL2012

Degree Program: Bachelor of Degree of Arts in Afan Oromo and Literature

Module Name: Afan Oromo Composition

Module Number: 01

Course Team Leader:

- Name:
- Office Number:
- Phone Number: E-mail:
- Consultation Hours:,, and

Course Instructor:

- Name:
- Office Number:
- Phone Number:
- E-mail:
- Consultation Hours:,, and

ECTS: 5

Working hours: 135hrs

- Lecture: 48 hrs
- Independent/home study: 45hrs
- Presentation: 10hrs
- Assignment: 15hrs
- Preparation for final exam: 18hrs
- Lecture days & hours _____ Room:

Target Group: 1st year Semester I Afan Oromo Regular students

Objectives

On successful completion of this course students will be able to:

- Identify the specific functions of words in discourses
- Identify different types of phrases
- Describe different forms of sentences
- Identify different errors of sentences
- Explain good characteristics of a paragraph
- Compose different paragraph

Contents

1. Process of Writing

1. 1. Pre-writing-

- Selecting and refining the topic

- Determining the purposes
- Identifying the audience,
- Choosing the correct level of language,
- Gathering supportive information,
- Evaluating and organizing information

1. 2. Writing the first draft

- Revising
- Proofreading
- Preparing the final copy

2. Types of Writing

- Descriptive Writing
- Narrative Writing
- Identification Method
- Classification Method
- Definition method
- Process Method
- Exemplification /Illustration writing
- Cause and effect writing
- Compare and contrast writing
- Argumentative writing

3. Points Need Consideration in the Writing Process

Dabalee D2: Kaayyoofi qabiyyee mojula dandeettii dubbisuu

Module Name: Module of Reading

Module No.: 02

Total ECTS: 10

Module Description

This Module contains two courses. The courses are reading skills and critical reading. These courses enable students to use different reading strategies and analyze texts in different aspects. Moreover it helps the students to edit different texts in different aspects.

Module Competency:

- Comprehend, review, analyze, and interpret varies texts.

Course title: **Reading Skill**

- Program: Regular

- Course code: AFOL 2021

Course objectives

At the end of this course, students will be able to:-

- Develop reading skill,
- Use different reading strategies in reading different texts for various purposes.
- Read and appreciate different discourses.
- Reading and Reading Comprehension

Contents

1.1. Definitions of reading

1.2. Purpose of reading (Authentic, Academic purpose)

- Reading to confirm expectations
- Reading to react specific information
- Reading for communicative tasks
- Reading for general understanding
- Reading for detailed comprehension(information)
- Reading for detailed comprehension (function and discourse)

1.3. Reading texts(materials)

1.4 Guessing and developing vocabulary

1.5 Increasing reading speed with comprehension

1.6 Levels of comprehension

1.7 What makes a text difficult? (previous knowledge of the subject matter, code/language, culture, vocabulary)

1.7 Reading habits (Good and bad reading habits)

1.9 Reading strategies(scanning reading, skimming reading, intensive reading, extensive reading)

Reading stages(pre-reading, while-reading, post-reading)

1.10 Critical reading

2 Approaches to Reading

2.1 Bottom up Views on Reading

2.2 Top down Views on Reading

3. Assessing reading texts

3.1 Facts Vs opinion

3.2 Writer's intension

3.2 Understanding text organization

3.4 Interpreting what you read

3.5 Reading and interpreting graphs, charts and tables

3.6 Study skills

Course title and code: Critical Reading and Text analysis, AFOL 2022

Up on completing the course students will be able to:

- Identify the cultural delineations, ideological aspects, and social values of ideas and assumption in written texts.
- Read and analyze language concepts in various reading text in terms of different contexts
- Identify and evaluate content, discourse ,coherence and styles of language used in a text
- Identify and evaluate the writers opinion and facts, tone and meaning behind it used in text.
- Explain literal or denotative and connotative meanings, inference implied and stated views of some of selected texts.
- Reading different reading strategies to comprehend and evaluate text.
- Analyze and use complex levels of styles tone situated to given Propose.

Contents

1.1.The meaning of critical reading

1.2.foundation of critical reading

1.3.Text and context

1.4.purpose of critical reading (gaining insight and understanding that go beyond comprehends and supporting details)

Identifying critical reading skills or basic information ,Topic, main idea and supporting details, determining an authors purpose (the author's reason for writing, determining an author's point of view(the author's position on an issue)

Identifying types of text insight with critical reading and foundation of purpose of critical reading in general and exercising and testing them

First group assignment on selecting appropriate reading materials on the basis of suggests critical reading ,foundation and purpose of critical reading and presenting the material selected to the class

Unit Two: Reading Critically

Unit objective:

At the end of the unit students will be able to :

Identify the text's(theses or themes, main points, types and quality of evidence the author's used paraphrasing or summarizing, purpose, audience, author's tone and positions.)

Unit contents:

2.1 Identifying the text's theses or themes main points types and quality of evidence reading and paraphrasing or summering, text purpose, audience and author's tones and position towards his/her proposition

2.2 Identifying the author's purpose may be to inform ,to instruct, to entertain or to persuade, determine author's intended audience (consists of the people the author has in mind readers),referring author's point of view his /her opinion about the topic (hops to convince the reader to accept or believe)

2.3 Searching types of text in light with identifying the text theses or themes main points, identifying2.3 Searching types of text in light with identifying the text theses or themes main points, identifying intended audience and author's tones and position toward his/her proposition

2.4 Group assignment 2(selecting reading materials appropriate to critical reading ,author's intended meaning and to tones intended audience ,point of view and presenting the material selected in class.)

Unit Three: Arguments and their logic

3.1. recognizing reasons and fallacy

3.2. Recognizing the strengths, weakness, and inconsistencies in text.

3.3. Recognizing, discourse markers and figurative speech

Identify the steps to describing the process of for evaluating and author's argument and their logic.

They are: identify the issues , determining the author's arguments, identify the assumption on which the authors' bases his/her arguments, identify the types of support the author presents, decide whether the support is relevant, determine whether the authors argument is objective and complete and evaluate the over or all validity and creditability of the author's argument

Unit Four: Reading variety of texts

4.1. Argumentative text

4.2. Expository texts

4.3 descriptive texts

4.4. informative texts

Waraqaa Mirkaneeffannaa

Ani qorataan maqaafi mallattoon koo armaan gaditti heerame qorannoon kun hojii koo ta'uu isaafi kanaan duras, yuunivarsiitii kamiyyuu keessatti qorannoo eebbaaf hindhiyaatiin ta'uu isaa, akkasumas, wabiileen qorannoo kanaaf dubbise karaa seera qabeessa ta'een fayyadamee, wabii keessattis kaayuu koo nanmirkaneessa.

Maqaa_____

Mallattoo_____

Guyyaa_____

Barataan_____

Waraqaa qorannoo isaa haala seera qorannoo eegeen qopheessuu isaafi ofittisuuf (defense) muummeef galchuu danda'uu isaa ani gorsaan mallattoo koon mirkaneessee jira.

Maqaa gorsaa_____

Mallatto_____

Guyyaa_____